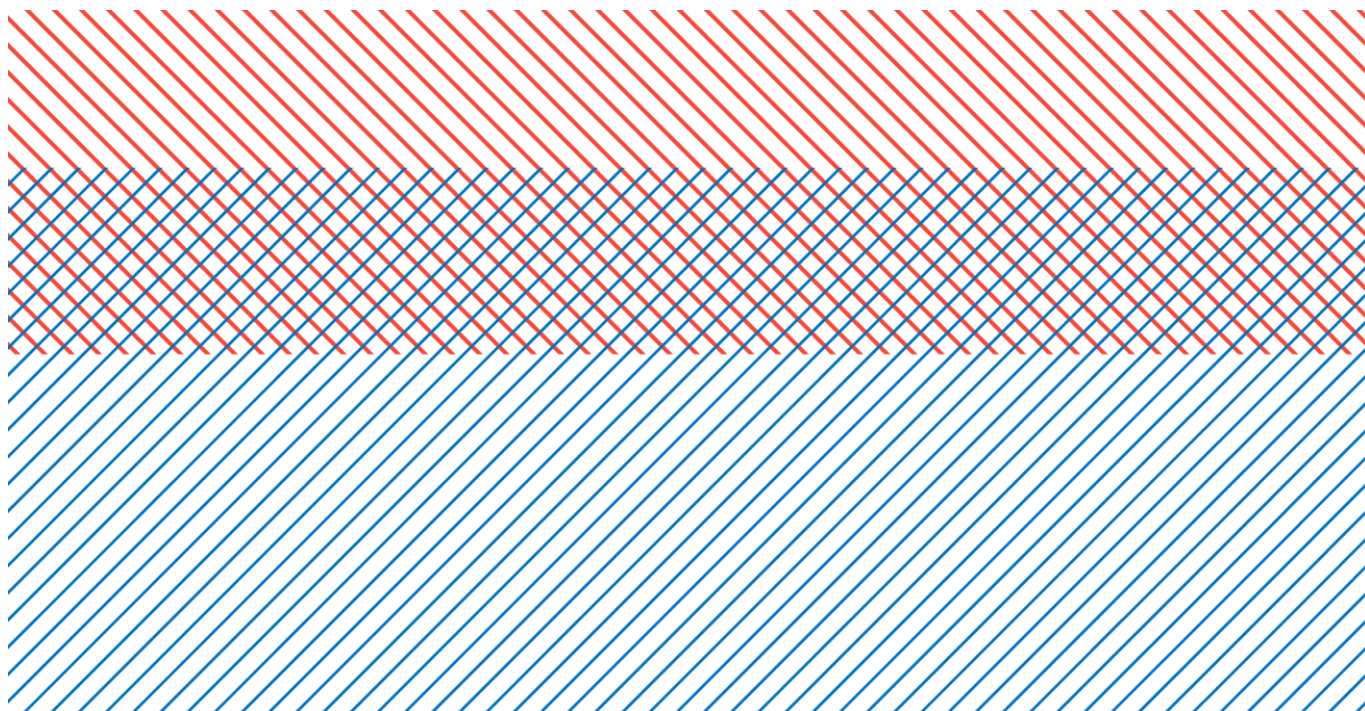

Notat

Kortlægning af viden om opdragelse

Delnotat 1-3

Karen Margrethe Dahl & Mai Heide Ottosen

Kortlægning af viden om opdragelse – Delnotat 1-3

© VIVE og forfatterne, 2018

e-ISBN: 978-87-93626-70-6

Projekt: 301087

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVE blev etableret den 1. juli 2017 efter en fusion mellem KORA og SFI. Centeret er en uafhængig statslig institution, som skal levere viden, der bidrager til at udvikle velfærdssamfundet og den offentlige sektor. VIVE beskæftiger sig med de samme emneområder og typer af opgaver som de to hidtidige organisationer.

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Indhold

Sammenfatning	4
Gode rammer og høje forventninger	4
To forældretypologier	4
Opdragelse og familieliv følger barnets alder	5
Forskelle på forældreskab i forskellige samfundsgrupper	5
Tidsforbrug på tv, computere og andre skærme	6
Pligter og ansvar	6
Selvstændighed og fællesskab	6
1 Indledning.....	8
1.1 Data og metoder	8
2 Gode rammer og høje forventninger til familien	11
2.1 Rammerne for familier i Danmark.....	11
2.2 Hvorfor får vi en debat om forældreskab og opdragelse?	13
2.3 Opsamling på gode rammer og høje forventninger til familien	15
3 Forældretyper og opdragelse i forskellige samfundsklasser	16
3.1 Typer af forældre – Baumrinds socialpsykologiske model	16
3.2 Sociale skillelinjer i forældres tilgang til opdragelse	18
3.3 Opsamling på forældretypologier og opdragelse i forskellige samfundsklasser	20
4 Familietid og hverdagsliv.....	21
4.1 Oplevelse af opdragelsesvanskeligheder og børns adfærd	21
4.2 Fællesskab og omsorg.....	23
4.3 Autoritet og selvbestemmelse.....	30
4.4 Kognitiv stimulering af barnets udvikling.....	37
4.5 Børn brug af tv, computere og andre skærme.....	40
4.6 Opsamling på familietid og hverdagsliv	43
5 Pligter og ansvar	45
5.1 Børns deltagelse i husarbejde	45
5.2 Sammenhæng mellem husarbejde og børns trivsel	47
5.3 Opsamling på pligter og ansvar	48
6 Selvstændighed og fællesskab	49
6.2 Unge, der flytter tidligt hjemmefra.....	51
6.3 Forældres hjælp til unge 18-årige og unges deltagelse i husarbejde.....	54
6.4 Betydningen af (gensidig) hjælp for unges trivsel og relationer.....	60
6.5 Opsamling på selvstændighed og fællesskab	62
Litteratur	64

Sammenfatning

Formålet med dette notat er at give et overblik over nyere forskning om opdragelse og familieliv, der er relevant i en dansk kontekst. Notatet er lavet i forbindelse med Børne- og Socialministeriets initiativ "Opdragelsesdebatten", der beskæftiger sig med tre temaer: 1) Familietid og hverdagsliv, 2) Pligter og Ansvar og 3) Selvstændighed og Fællesskab.

Notatet bygger dels på eksisterende litteratur om emnet, dels på statistiske analyser af VIVES to børneforløbsdatasæt "Forløbsundersøgelsen af Årgang 1995" og "Børn og Unge i Danmark", lavet specifikt til dette notat. Der er af tidsmæssige årsager ikke tale om en fuldstændig kortlægning eller meget dybdegående analyser, men i stedet et overblik over væsentlige linjer i den eksisterende forskning og en beskrivelse af overordnede statistiske sammenhænge.

Gode rammer og høje forventninger

Notatet beskriver, hvordan vilkårene for at få et familieliv til at fungere i Danmark grundlæggende er gode, blandt andet på grund af gennemsnitligt gode materielle vilkår, bredt dækkende overenskomster, der begrænser den maksimale arbejdstid, og velfungerende børneinstitutioner, der gør det trygt at få sine børn passet, mens man er på arbejde. Enkelte grupper oplever flere vanskeligheder end gennemsnittet, fx familier med færre uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer, skilte familier og familier med indvandrerbaggrund. Det kan skyldes manglen på uddannelsesmæssige og materielle ressourcer i sig selv, sproglige og kulturelle udfordringer eller udfordringer med at få et godt samarbejde mellem forældrene til at fungere efter skilsmisse.

Som følge af, at børn i stigende grad er ønskebørn for deres forældre, og på grund af en stigende bevidsthed om betydningen af barndommen for succes i voksenlivet, er børn og børneopdragelse i stigende grad blevet genstand for såvel deres egne forældres som samfundets interesse. Forældre investerer mere tid og flere økonomiske ressourcer i deres børn og tilegner sig viden om børneopdragelse for bedst muligt at kunne støtte deres børns udvikling. Mange forældre deltager selv i offentlige og halvoftentlige diskussioner om den gode børneopdragelse, ligesom professionelle, politikere og andre interesserede kommer med input til, hvad der fungerer godt og mindre godt. En stærk bevidsthed om, hvad der udgør en god opvækst og god opdragelse, er grundlæggende en god ting for børns velfærd. Det skærper dog også kravene og presset på mange familier, der oplever, at der skal mere til for at slå til som familie, end man har skullet leve op til tidligere.

To forældretypologier

Notatet analyserer familieliv og børneopdragelse med udgangspunkt i to teoretiske modeller udviklet i USA. Det drejer sig dels om socialpsykolog Diana Baumrinds forældretypologi, der skelner mellem autoritære, eftergivende og autoritative forældre, dels om sociologen Annette Lareaus model, der skelner mellem forældre, som aktivt søger at støtte op om deres børns individuelle udvikling (i og uden for hjemmet), og forældre, der sørger for de basale behov, men derudover i højere grad lader barnet udvikle sig uden en høj grad af voksenindblanding.

De analyser, der bruger Baumrinds model, viser, at børn med forældre, der er kærlige og involverede, samtidig med at de er tydelige omkring deres egne værdier og regler (autoritative forældre), har børn, der trives bedst såvel fagligt som socialt. Omvendt trives børn med forældre, der er fø-

lelsesmæssigt distancerede og ofte bruger sanktioner og straf (autoritære forældre), dårligere end andre børn.

Analyser, der bygger på Lareaus model eller i øvrigt undersøger betydningen af forældres engagement i deres børn, viser, at det både på kort og lang sigt er en fordel for børn, at deres forældre bruger tid på at stimulere deres individuelle udvikling og hjælper dem til at begå sig i institutioner og skole. Børn, der er vant til at tale med voksne, som får hjælp til at forstå deres egne behov, og forstår forventninger og kulturelle omgangsformer i deres omverden, er således også bedre til at afkode, hvad der skal til for at opnå succes.

Opdragelse og familieliv følger barnets alder

Generelt ser vi, at forældres opdragelsespraksis ændrer sig markant i løbet af deres børns opvækst. I hjemmet med de mindre børn angiver forældrene, at de næsten altid spiser aftensmad sammen; i meget høj grad er involveret i børnenes hverdagsliv og i høj grad følger regler for slik, skærmtid og bordskik. Børnene bliver ofte irettesat og i højere grad end i de ældre aldersgrupper skældt ud og sanktioneret. Når børnene bliver ældre, mindskes såvel det tætte hverdagsfællesskab med færre familier, der dagligt spiser aftensmad sammen, og færre forældre, der fuldt ud kender deres børns venner og hverdagsliv. Der er færre regler og bliver irettesat mindre og skældt mindre ud. Alligevel har langt de fleste børn en oplevelse af, at de skal gøre, som der bliver sagt, hvilket indikerer, at de fortsat er underlagt forældrenes autoritet, selvom den måske ikke udøves så direkte og tydeligt, som da børnene var mindre. Derudover sker der et tydeligt fald i samværet med bedsteforældre, jo ældre børnene bliver – formodentlig fordi bedsteforældrene i højere grad inddrages i praktiske gøremål omkring de mindre børn.

Forskelle på forældreskab i forskellige samfundsgrupper

I Danmark er der sammenlignet med fx USA generelt mindre forskelle på forældre fra forskellige sociale grupper, når det handler om familiefællesskab og forældres omsorg. I analyserne lavet specifikt til dette notat ser vi, at forældre med højere uddannelse oplever deres børn som nemmere at opdrage end forældre med et lavere uddannelsesniveau, og at forældre med højere uddannelsesniveau i højere grad sætter grænser og irettesætter deres børn end forældre med lavere uddannelsesniveau. I forhold til oplevelsen af kærlighed og fortrolighed finder vi ingen signifikante forskelle på forskellige samfundsgrupper. Og ser vi specifikt på, hvor meget forældre roser og er informerede om deres børns dagligdag, ser det ud til, at forældre med et lavere uddannelsesniveau er i tættere kontakt og roser mere end forældre med et højere uddannelsesniveau. Når det gælder de mere udviklingsorienterede omsorgsopgaver som fx højtlesning og samtaler om kultur og politik, ser vi dog både i tidligere udgivet forskning og i analyser lavet til dette notat klare forskelle på uddannelsesgrupper, idet forældre med et højt uddannelsesniveau i noget højere grad end forældre med mindre uddannelse angiver, at de bruger tid på disse aktiviteter.

Sammenligner vi forældre, der er indvandret til Danmark, med forældre med dansk baggrund, finder vi, at forældre med indvandrerbaggrund i lidt højere grad roser og i mindre grad irettesætter deres mindre børn. Når børnene bliver ældre, er der derimod lidt flere, der føler sig begrænsede i deres frihed og er kontrolleret. Det gælder i særlig grad drenge med indvandrerbaggrund, der også i lidt højere grad end andre unge angiver, at de er blevet straffet med tæv. Derudover ser vi, at børn med indvandrerbaggrund i lidt mindre grad oplever, at de kan få hjælp til lektier, i mindre grad

føler, at de kan hente støtte og rådgivning hos deres forældre, og i mindre grad har regelmæssig kontakt med deres bedsteforældre.

Tidsforbrug på tv, computere og andre skærme

Børn i Danmark er blandt de europæiske børn, der bruger mest tid på computere, tv og andre skærme, og flere tal tyder på, at forbruget af tid på skærme fortsat stiger. Det er især drenge, der dagligt bruger meget af deres tid foran forskellige skærme – det kan dog skyldes, at de undersøgelser, vi har adgang til, ikke spørger direkte til tid brugt på sociale medier, som piger formodentlig bruger mere end drenge.

I en analyse lavet specifikt til dette notat sammenligner vi børns adfærdsmæssige trivselsproblemer målt ved hjælp af det standardiserede instrument SDQ. Denne analyse viser, at børn, der bruger mere end 2 timer på skærme, trives lidt dårligere end børn, der bruger mindre tid. Analysen tager ikke fuldt ud højde for bagvedliggende faktorer, der kan forklare både det høje tidsforbrug på skærme og den dårligere trivsel og kan heller ikke bevise, om den dårlige trivsel er forårsaget af tidsforbrug på skærme, eller omvendt, om børn i dårligere trivsel oftere opsøger tv, tablets og computere.

Pligter og ansvar

Den europæiske værdiundersøgelse viser, at danskere især lægger vægt på tolerance, selvstændighed og ansvarsfølelse i børneopdragelsen og omvendt lægger mindst vægt på værdier som lydighed, sparsommelighed og hårdt arbejde. Dette er blevet tolket som udtryk for en stor tilslutning til moderne værdier og en stærk vægt på sociale kompetencer.

At deltage i husarbejde kan principielt understøtte flere (modsatrettede) værdier og kan derfor have flere forskellige funktioner i børneopdragelsen. Man kan således forestille sig, at deltagelse i husarbejde før moderniseringen især skulle lære børn om lydighed, sparsommelighed og hårdt arbejde, men i dag snarere spiller en rolle i at gøre børn selvstændige og lære dem at tage ansvar.

De fleste børn i Danmark deltager flere gange om ugen i en form for husarbejde. Ældre data viser, at det typisk drejer sig om opgaver som borddækning, opvask eller rengøring af eget værelse. En analyse lavet specifikt til dette notat viser en positiv sammenhæng mellem deltagelse i husarbejde og børns oplevelse af deres faglige niveau i skolen, således at de børn, der deltager i husarbejde flere gange om ugen, i højere grad synes, de klarer sig godt i skolen sammenlignet med børn, der ikke deltager. Igen tager analysen ikke fuldt ud højde for alle bagvedliggende forklarende faktorer og kan heller ikke sige, om børn, der har overskud til at klare sig godt i skolen, også har mere overskud til at deltage i hjemmets arbejde.

Selvstændighed og fællesskab

Det sidste kapitel diskuterer ved hjælp af eksisterende forskning og analyser lavet til dette notat, hvordan fællesskab og selvstændighed hænger sammen, når vi taler om familier med store børn. Her er der fokus på, hvad familiefællesskabet betyder for børn og unges trivsel, hvordan udeboende børn klarer sig sammenlignet med hjemmeboende børn, og hvordan børn, der modtager meget hjælp fra deres forældre, klarer sig sammenlignet med børn, der modtager mindre hjælp.

Den eksisterende forskning peger på, at unge sætter pris på tætte familiefællesskaber og på tætte fortrolige relationer til deres forældre. Forskningen peger også på, at tætte familiefællesskaber hænger positivt sammen med unges oplevede handlefrihed fremfor at udgøre en begrænsning.

Forudsætningen for denne positive sammenhæng synes dog at være, at forældreinvolveringen ikke opleves som kontrol og overvågning, men som hjælp og støtte.

Unge, der flytter tidligt hjemmefra, kommer fra mindre ressourcestærke hjem, har oftere forældre, der er skilt og trives gennemsnitligt dårligere personligt og uddannelsesmæssigt end hjemmeboende. De har en dårligere psykisk trivsel, har i højere grad prøvet hash, er oftere droppet ud af deres uddannelse og har dårligere karakterer med sig fra folkeskolen. Vi har ikke lavet avancerede statistiske analyser, der kan tage højde for de krydssammenhænge, der er mellem forældreressourcer og det at være udeboende, og kan derfor ikke konkludere, at den dårlige trivsel *skyldes* det at være udeboende. Blot må vi konstatere, at de samlet set er en udsat gruppe, der i højere grad er i risiko for marginalisering.

Kapitlet konstruerer ved hjælp af statistik over, hvor ofte forældre hjælper deres børn med udvalgte hverdagsting, en samlet skala for forældres hjælp til deres store børn. Denne skala krydses med spørgsmål til de unge, om hvor tit de laver husarbejde. På denne måde kan vi identificere en curling-familie-kategori, der er kendetegnet ved et højt niveau af hjælp fra forældre til de unge og omvendt en relativ lav deltagelse i husarbejde fra de unges side. Andelen, der med denne operationalisering kan siges at tilhøre curling-familie-kategorien, udgør 6 % og er således ikke meget udbredt i familier med unge. Andelen afhænger dog af definitionen – havde vi valgt en snævrere definition, ville en mindre andel falde ind under kategorien. Og havde vi omvendt valgt en bredere definition, ville vi have fået en højere andel.

Analyserne viser at curling-familierne sammen med familier, hvor forældrene yder et højt niveau af hjælp, og hvor de unge selv deltager i husarbejdet, hyppigere er at finde i familier med et højt uddannelsesniveau og i kernefamilier. Omvendt er niveauet af forældrehjælp lavere i familier med lavt uddannelsesniveau og i skilte familier.

Og som vi så det i sammenligningen af de ude- og hjemmeboende unge, er der en signifikant forskel på personlig og uddannelsesmæssig trivsel blandt unge, der modtager relativt meget og relativt lidt hjælp fra deres forældre, således at unge, der modtager meget hjælp og selv bidrager med husarbejde, trives bedre end unge, der modtager mindre hjælp.

Analyserne giver ikke det endelige svar på spørgsmålet om selvstændighed og fællesskab i forbindelse med opdragelsen, men de viser dels, at curling-fænomenet, hvis man er enig i den definition, vi her har anvendt, ikke har stor udbredelse, og at der ikke er grund til at tro, at et højt niveau af forældrehjælp har en negativ betydning for unges personlige og uddannelsesmæssige trivsel.

1 Indledning

Formålet med dette notat er at give et overblik over den nyeste forskningslitteratur om opdragelse og familieliv i Danmark og Skandinavien samt ved hjælp af VIVEs egne data at vise en række statistiske sammenhænge mellem familiebaggrund og forældreskab/opdragelsespraksis samt mellem forældreskab/opdragelse og børns trivsel. Notatet er udarbejdet til Børne- og Socialministeriets initiativ "Opdragelsesdebatten", der tematisk beskæftiger sig med tre emner, nemlig 1) Familietid og hverdagsliv, 2) Pligter og ansvar og 3) Selvstændighed og fællesskab.

Resten af indledningen gennemgår de metoder og data, vi har anvendt til at lave kortlægningen. Derefter følger kapitel 2, "Gode rammer og høje forventninger til familien", der beskriver danske familiers vilkår og nogle af de forventninger, der stilles til familien – fra familierne selv og fra samfundets side. I kapitel 3, "Forældretyper og opdragelse i forskellige samfundsklasser", beskriver vi to typiske teoretiske tilgange til studier af forældreskab og familieliv og skitserer den omfattende litteratur om forskelle på familieliv og forældreskab i familier med forskellige socioøkonomiske vilkår. Kapitel 4, "Familietid og hverdagsliv", beskriver ved hjælp af VIVEs empiriske data, hvordan familier i Danmark praktiserer deres familieliv, og i det omfang, vi har haft mulighed for det, hvordan forskellige måder at opdrage på hænger sammen med børns trivsel. Kapitel 5, "Pligter og ansvar", viser i hvilket omfang børn deltager i forskellige former for husarbejde samt hvordan husarbejde hænger sammen med børns oplevelse af fagligt niveau i skolen. Endelig beskæftiger kapitel 6 "Selvstændighed og Fællesskab" sig med familier med store børn og viser blandt andet hvordan udeboende børn trives sammenlignet med hjemmeboende, i hvilket omfang forældre hjælper deres børn med udvalgte praktiske og økonomiske forhold og hvilken betydning, det har for børnenes trivsel, at deres forældre i stor eller mindre grad hjælper dem.

1.1 Data og metoder

Vi har søgt i søgedatabaser efter litteratur, der omhandler forældreskab, omsorg eller opdragelse, og som foregår i en dansk eller skandinavisk kontekst. Derudover har vi afsøgt danske forskningsmiljøer, som vi på forhånd vidste, beskæftiger sig med emnet.

1.1.1 VIVEs forløbsundersøgelser af børn

1.1.1.1 Forløbsundersøgelsen af Årgang 95

Årgang 95-datasættet er et forløbsdatasæt, der følger 6.000 børn, som blev født i 1995 af mødre med dansk statsborgerskab¹. De unges mødre er blevet interviewet seks gange – da børnene var ½, 3, 7, 11, 15 og 18 år gamle. Fædre, der boede sammen med børnene på interviewtidspunktet, er blevet interviewet to gange, da børnene var 7 og 11 år, mens børnene selv er blevet interviewet, da de var 11, 15 og 18 år. Der er en høj svarprocent (70-80 %), og selvom frafaldet er størst blandt ressourcetsvage familier, giver datasættet mulighed for at vise opdragelsespraksis blandt familier med flere og færre ressourcer og blandt familier i hele landet. Forløbsdatasættet inkluderer dog ikke børn med indvandrerbaggrund.

I analyserne lavet til dette notat, bruger vi data fra forældre- og børnespørgeskemaer fra 2007 om forældres oplevelse af arbejdsrelateret stress og opdragelsesvanskeligheder, da børnene var 11 år samt børns pligter i 11-årsalderen. Derudover bruger vi data fra forældre- og børnespørgeske-

¹ Parallelt med denne dataindsamling blev der iværksat en undersøgelse blandt 600 børn med ikke-dansk baggrund. Da der var stort frafald, blev denne undersøgelse dog droppet, efter at børnene var blevet 11 år.

maer fra 2014, da de unge var 18 år. Analysedatasættet fra disse indsamlingsrunder består af 4.000- 4.500 familier.

1.1.1.2 Børn og Unge i Danmark 2013 (BUD2013)

Børn og Unge i Danmark er et forløbsdatasæt, der følger i alt syv årgange af børn fra årgang 1989, 1993, 1997, 2001, 2005, 2009 og 2013. VIVE har indhentet data i alt tre gange – i 2009, 2013 og 2017 – hvor børnene har været enten 3, 7, 11, 15 eller 19 år. Når de unge er interviewet som 19-årige, udgår de af spørgeskemaundersøgelsen, men følges fortsat via registre. Nye årgange af 3-årige er samtidig hentet ind ved hver ny dataindsamling.

For de yngste 3- og 7-årige børn har deres forældre besvaret skemaet, mens de 11-, 15- og 19-årige selv har besvaret skemaet. I de nye analyser, der vil blive lavet til dette notat, vil vi bruge data fra den anden dataindsamling i 2013, da data fra 2017 endnu ikke er klar til afrapportering. Analysedatasættet består af omtrent 7.600 børn, dvs. en svarprocent mellem 60-70 %. Datasættet er udvalgt repræsentativt og inkluderer børn og unge fra hele landet og alle samfundsgrupper. Der er størst frafald blandt familier med få ressourcer og ikke-dansk baggrund. Gennemgående betegnelser i notatet

I den empiriske del af notatet bruger vi gennemgående nogle statistiske kategorier, der bygger på registerdata fra Danmarks Statistik, og som vi her kort vil forklare.

1.1.1.3 Familietype

Med familietype mener vi forældrenes samlivsform opdelt på, om forældrene til det barn, der er genstand for undersøgelsen, lever sammen eller hver for sig, og om forældre, der ikke længere bor sammen, bor sammen med en ny partner. Vi skelner således gennemgående mellem:

- Kernefamilier, der er familier, hvor de biologiske/juridiske forældre bor sammen
- Sammenbragte familier, hvor de biologiske/juridiske forældre er skilt, og hvor den forælder, som barnet bor sammen med, er samlevende med en ny partner
- Eneforsørgere, hvor de biologiske/juridiske forældre er skilt, og hvor den forælder, som barnet bor sammen med, *ikke* er samlevende med en ny partner.

1.1.1.4 Mors uddannelse

Vi bruger mors uddannelse som indikator på familiens uddannelsesniveau. Dette betyder ikke, at vi underkender betydningen af farens ressourcer, men at vi har været nødt til at vælge et mål, der fungerer i flertallet af familier – også i skilte familier, hvor de fleste børn har bopæl hos moren.

Vi viser typisk tal for fire uddannelsesgrupper:

- Mødre, der har en grundskoleeksamen svarende til en folkeskoleeksamen som højest gennemførte uddannelse
- Mødre, der har en erhvervsfaglig uddannelse (fx frisør, social- og sundhedshjælper eller maler) som højest gennemførte uddannelse
- Mødre, der har en mellemlang videregående uddannelse (fx folkeskolelærer, sygeplejerske eller pædagog) som højest gennemførte uddannelse
- Mødre, der har en lang videregående uddannelse (fx gymnasielærer eller læge) som højest gennemførte uddannelse.

1.1.1.5 Indvandrerbaggrund versus dansk baggrund

Vi bruger information om, hvorvidt forældrene til det barn, analysen handler om, er indvandret og har dansk statsborgerskab:

- Personer, der selv er indvandret eller er født af forældre, hvoraf ingen er født i Danmark og har dansk statsborgerskab, betegnes som personer med indvandrerbaggrund.
- Personer, der er født i Danmark eller har mindst en forælder, der har dansk statsborgerskab og er født i Danmark, betegnes som personer med dansk baggrund.

2 Gode rammer og høje forventninger til familien

2.1 Rammerne for familier i Danmark

2.1.1 Ønskebørn og stigende velstand i børnefamilierne

Gennem de sidste ca. 40 år har det danske familieliv undergået betydelige forandringer, som har bidraget til at omkalfatre familierelationerne – både mellem kønnene og mellem forældre og børn. Disse forandringer, som har været drevet af nogle demografiske og strukturelle processer, har betydning for, hvordan det danske familieliv leves og for danske børns opvækstbetingelser mere generelt. I det følgende skitserer vi, hvad disse forandringer har indebåret:

For det første har børnetallet været faldende gennem det 20. århundrede. Teknikkerne til at undgå uønsket graviditet blev forbedret væsentligt med blandt andet p-pillen og adgangen til fri abort. Børn er ikke længere bare noget, der kommer. Det at få børn er blevet til et planlagt og kalkuleret projekt: Vi får kun det antal børn, vi vil have, og vi får dem først, når vi gerne vil have dem. Resultatet er, at de allerfleste børn, der kommer til verden i dag, er ønskebørn. Det er et stort fremskridt. Selvom det danske fertilitetsniveau ikke er alarmerende lavt i forhold til andre lande, er børn som helhed blevet en knappere ressource. Det afspejler sig også i den samlede befolkningssammensætning: Børn i dag vil typisk have flere levende bedsteforældre, end de har søskende. Der er således flere voksenressourcer til at give det enkelte barn opmærksomhed.

For det andet er flere mødre kommet i beskæftigelse. I anden halvdel af det 20. århundrede begyndte de gifte kvinder at vandre ud på arbejdsmarkedet, og Danmark fik dermed den såkaldte to-forsørgermodel, hvor begge forældre i familien bidrager til både husholdningsøkonomien og nationalregnskabet. Samtidig er der sket et løft i befolkningens uddannelsesniveau. Børn i dag har bedre uddannede forældre, end generationen før dem havde. Det er især kvinderne, der har bidraget til uddannelsesløftet. Blandt 30-34-årige kvinder i dag har halvdelen som minimum gennemført en mellemlang videregående uddannelse. En generation tidligere var det kun 30 %. Mere uddannelseskapital i hjemmene er en ressource for børnene, som kan stimulere dem kognitivt og støtte dem i at klare skolegangen godt. Når både faren og moren er veludstyrede med uddannelse, kan de også bestride jobs, der giver typisk giver bedre lønninger. Over tid er de danske børnefamilier blevet mere velhavende – også lidt mere i forhold til andre familietyper (Bonke, 2009a, p. 29-). Materiel velfærd gavner og udvider børns opvækstpotentialer.

2.1.2 Flere skilsmisser og større etnisk diversitet

For det tredje oplever flere børn skilsmisser. Fra starten af 1970'erne begyndte skilsmissetallet at stige dramatisk; en udvikling, der dog siden har udjævnet sig noget. I 1980 levede 15 % af de 0-17-årige hjemmeboende børn ikke i en kernefamilie; i 2017 var andelen næsten fordoblet og udgjorde 27 %. Set i et livstidsperspektiv er andelen af børn, der oplever familiebrud, dog noget højere. Skilsmisser vil have tendens til at gøre børns familieband mere skrøbelige og øger også risikoen for ressourcetab. I forhold til børn i kernefamilier oplever børn i eneforsørgerfamilier hyppigere at have en opvækst med lav velstand og fattigdom samt en forælder, der ikke er i beskæftigelse. Gennem de seneste år har vi imidlertid set en markant stigning i omfanget af skilsmissebørn, der bliver omfattet af deleordninger, hvor børnene bor lige meget hos begge forældre. Herved kan børnene bedre få en hverdag hos både faren og moren. Hidtil er det dog mest børn fra den urbane middelklasse, der bruger denne ordning. Om deleordninger gavner børn på den lange bane, ved man ikke.

For det fjerde har sammensætningen af børn ændret sig. Indvandring er en demografisk faktor, som har påvirket børnebefolkningens sammensætning og derved som helhed dens opvækstbetingelser. I 1980 udgjorde andelen af indvandrere og efterkommere 2 % af børnebefolkningen. Den tilsvarende andel var 13 % i 2018. Selvom der er store variationer mellem de forskellige nationaliteter, kommer børn med indvandrerbaggrund gennemsnitligt set langt hyppigere fra ressourcesvage familier. En ganske stor del af børnene vokser op i fattigdom, bor i overbefolkede boliger og lever i familier, hvor forældrene har få uddannelsesressourcer eller står uden for arbejdsmarkedet. Som gruppe har disse børn således markant ringere opvækstbetingelser, end børn af dansk herkomst normalt har, og det er en udfordring, hvordan man sikrer at de har samme livsmuligheder som børn med dansk baggrund.

2.1.3 Ligestilling og institutionalisering

Når man ser bredt på de seneste årtiers demografiske og strukturelle forandringer, må nogle udviklingstræk altså siges at have været til fordel for danske børn og deres familier, mens andre forandringer har skabt nye problemstillinger.

Den danske to-forsørgermodel, hvor begge forældre er på arbejdsmarkedet, har haft nogle afledte virkninger for indretningen af børns familieliv og hverdag:

- For det første er der kommet mere ligestilling i familierne. Set over en længere tidshorisont tager fædre nu mere del i husholdningsarbejdet og børneomsorgen. Det bidrager til at gøre kønsrelationerne mere ligeværdige og demokratiske. Inden for de sidste par generationer er der også sket store forandringer i den måde, hvorpå mænd forvalter deres rolle som fædre. Hvor faderen tidligere indtog en mere distant rolle i forhold til børnene, bliver fædre i dag skildret ved at være mere engagerede, involverede og nærværende.
- For det andet er barndommen i stigende grad blevet institutionaliseret. I den ene ende af børnelivet har 'den institutionaliserede barndom' fundet sted ved, at skolegangen – over en længere årrække – er blevet udvidet, og i den anden ende ved, at daginstitutionsdækningen er blevet mere omfattende. I dag er næsten alle småbørn over et år indskrevet i daginstitutioner. Men det antal timer, som småbørn dagligt tilbringer i børnehaven, har over en længere årrække været nogenlunde konstant.

Man kunne måske tro, at institutionaliseringen af barndommen og mødrenes øgede arbejdsudbrud ville indebære, at båndene mellem forældre og børn blev mindre tætte. Men alt tyder på, at familierne er blevet mere børnecentrerede. Nutidens forældre tilbringer mere tid sammen med deres børn, end deres forældre gjorde i 1980'erne. Nutidens forældre oplever også, at de er meget tættere på og mere engagerede i deres børns liv, end deres egne forældre var. De allerfleste børn og unge betragter deres forældre som vigtige ressourcepersoner og føler sig elsket af dem (Ottosen et al., 2014). Siden slutningen af 1990'erne har en stigende andel af de større skolebørn også oplevet, at det er blevet nemmere at tale med deres forældre, især med faren (Rasmussen & Pedersen, 2014). Der er altså tegn på, at der i højere grad er blevet skabt rum for at lytte til børnene og tage deres meninger alvorligt. Som sådan har barnets position i familien også ændret sig: Det ser ud til, at de generationelle relationer over tid er blevet mere demokratiske og mindre hierarkiske.

Grundlæggende må disse udviklingstræk betragtes som positive.

Fra danske undersøgelser ved vi, at en del forældre med mindre børn oplever, at det kan være svært at få enderne til at hænge sammen i hverdagen. De føler sig tidspressede over både at skulle klare et fuldtidsjob og være i stand til at levere god omsorg til børnene derhjemme (Familie og Arbejdslivskommissionen, 2007). Gennem de senere år har internationale organisationer som

OECD og UNICEF udgivet en række rapporter, der belyser, hvordan det står til med børnevelfærd og work-life-balancen i børnefamilierne rundt omkring i verden. Sammenlignet med andre lande har danske mødre en høj erhvervsfrekvens, men samtidig er Danmark det land, hvor færrest fædre arbejder rigtig meget, dvs. 40 timer eller mere om ugen. Set fra et internationalt perspektiv er beskæftigede skandinaviske forældre – også de danske – dem, der oftest oplyser, at de ikke har problemer med familie-arbejdsliv-balancen (OECD, 2016). Ud over den langvarige tradition for brede overenskomstaftaler, der lægger en begrænsning på den maksimale arbejdstid, kan en medvirkende forklaring være, at danske forældre ikke behøver at være bekymrede over, om børnene bliver passet forsvarligt, mens de selv er på arbejde, da Danmark har et veludbygget dagpasningssystem af høj kvalitet. Sammen med Sverige er Danmark således det land i verden, der bruger flest offentlige ressourcer på pasning af små børn (ibid).

Den måde, hvorpå danskernes familieliv er indrettet, lader som helhed også til at komme børnene til gavn. I flere af de internationale målinger, som Unicef og OECD har foretaget om børns velfærd og social lighed, ligger de danske og øvrige skandinaviske børn i toppen (OECD, 2016; UNICEF, 2017; Unicef, 2007). De fleste danske børn således vokser op i rammer, der stiller dem godt, når man måler succes på disse parametre.

2.2 Hvorfor får vi en debat om forældreskab og opdragelse?

Rammerne er altså forholdsvis gode for at få familie og arbejdsliv til at hænge sammen i Danmark – alligevel er der en stor debat i samfundet om, at familien er presset, om at børn ikke er tilstrækkeligt rustet til at kunne begå sig, når de møder skolen, og om hvem der har ansvaret for, at dette er tilfældet. Spørgsmålet er, om det er forældrene, børnene eller samfundet og institutionerne, der har forandret sig – om forældre og børn har ændret adfærd, eller om der stilles andre krav til familier og børn fra samfundets side.

Bruger vi tal fra VIVEs forløbsundersøgelser, er der ikke noget, der tyder på, at der er sket noget dramatisk med børns adfærd i de seneste 15 år. Målt ved hjælp af det standardiserede instrument SDQ² ligger andelen af 7-årige børn med et højt niveau af symptomer på udadvendte eller indadvendte adfærdsproblemer således nogenlunde stabilt på 10-13 %, fra vi målte det første gang i 2003 og til seneste måling i 2017. Der er heller ikke noget, der tyder på, at forældre bruger mindre tid eller færre ressourcer på deres børn, hvilket ifølge Bonke (2009) især skyldes, at fædre bruger mere tid på deres børn, end de gjorde for 15 eller 30 år siden (Bonke, 2009b). Når vi alligevel ser en heftig debat om den rette måde at udøve forældreskab og omsorg på, peger forskere i både Danmark og udlandet på, at forventningerne til det gode forældreskab har ændret sig – både fordi forældre øger deres forventninger til sig selv og hinanden, og fordi samfundet stiller andre krav (Gilliam & Gulløv, 2012; Lee, Bristow, Faircloth, & MacVarish, 2015).

2.2.1 Stigende forventninger til forældreskab

I bogen "Parenting Culture Studies" diskuterer en gruppe engelske forskere, hvorfor man i disse år ser en øget offentlig og politisk debat om forældreskabet og samtidig en intensivering og professionalisering af forældreskabet. En af hovedforklaringerne er den øgede viden om betydningen af forskellige forhold i den tidlige opvækst fx for børns hjerneudvikling, uddannelse og sociale mobili-

² SDQ (Strength and Difficulties Scale) måler adfærdsproblemer ved hjælp af 25 standardiserede udsagn, som den, der besvarer skemaet, kan besvare med "passer", "passer delvist" og "passer ikke" (sdqinfo.org). I VIVEs undersøgelser er det enten børnenes mødre eller børnene selv, der har besvaret skemaerne. 20 af de 25 spørgsmål indgår i et samlet SDQ-mål, hvor barnet får en samlet værdi mellem 0 og 40. Skalaen inddeles typisk i et normalområde (0-12), et grænseområde (13-15) og et ikke normalt område (16-40).

tet, hvilket forældre tillægges altafgørende betydning for. Det skaber en bevidsthed hos forældre og samfund om en række risici forbundet med dårlig opdragelse og medfører et øget ønske hos forældre og samfund om at tilrettelægge forældreskab og familieliv efter professionelle anvisninger. Hos mange forældre, særligt mødre, fører det derudover til en intensivering af forældreskabet, der beslaglægger mere tid og flere penge og hos en del forældre medfører en øget usikkerhed og manglende tro på egne forældreevner. Derudover er individualiseringen og intensiveringen af forældreskabet med til at skabe splid mellem forældre med forskellig tilgang til børneopdragelsen. Forfatterne ser et misforhold mellem den øgede samfundsmæssige interesse for opdragelsen og en samtidig privatisering af ansvaret for opdragelsen og efterspørger, at ansvaret for opdragelsen bredes ud til andre familiemedlemmer og lokalsamfundet (Lee et al., 2015).

Parenting Culture Studies er skrevet med udgangspunkt i en britisk og amerikansk samfundskontekst, hvor ansvaret for børneopdragelse i højere grad end i Danmark er placeret entydigt hos forældrene. I Danmark har vi en relativ lang tradition for udpræget samarbejde mellem hjem og institution, der på den ene side letter forældre for en del af deres ansvar – og på den anden side gør grænsefladerne mellem familiens og samfundets ansvar uklar. Dette behandler Gilliam & Gulløv (2012) i deres bog "Civiliserende Institutioner", ligesom Hanne Knudsen (2010) har behandlet emnet i bogen "Har vi en aftale" om samarbejdet mellem skole og familie.

2.2.1.1 Forventninger i daginstitution og skole

Bogen "Civiliserende institutioner" fokuserer på, hvordan opfattelsen af, hvad der er god og dårlig opdragelse, ændrer sig over tid, hvad der er i dag er idealer for et velfungerende barn, og hvordan disse idealer opstår. I efterkrigstidens opgør med fascismen, nazismen og de autoritære styreform i den tidligere østblok ønskede man at fremme et kritisk demokratisk sindet individ, der ikke adlød accepterede autoriteter. Først i 1980'erne slog dette opgør dog for alvor igennem i opdragelsen, og man så i stigende grad en tilstræbt jævnbyrdighed mellem børn og voksne, hvor man ikke længere hyldede det lydige og beskedne barn, men snarere det frimodige og dog fællesskabsorienterede barn (Gilliam & Gulløv, 2012, pp. 47–54).

Disse idealer kommer i særlig grad til udtryk i barnets møde med daginstitutionen, hvor det pædagogiske ideal er, at børn skal kunne mestre en balancegang mellem at indordne sig under fællesskabet uden at undertrykke sig selv som individ og indordne sig under voksnes autoritet, samtidig med at de er i stand til at tage initiativ. Denne balancegang kræver store sociale kompetencer og betyder, at en række adfærdsmønstre ifølge Eva Gulløv problematiseres: *"Man må ikke være for introvert, men heller ikke være for ekstrovert. Man skal være god til at tage initiativ til lege, men man må ikke sætte sig på dem. Man må i det hele taget hverken være for passiv eller for aktiv, for tilpasset eller for udfordrende. Det er godt, hvis man kan lide at deltage i en konkurrence, men man skal helst ikke være for glad for at vinde"* (Løntoft, 2017). Hvad der er den rette balance, og hvor grænserne går for at være for meget eller for lidt, er dog upræcise og til stadig forhandling, og derfor kan det være meget vanskeligt at afkode – fx for forældre, der ikke selv er socialiseret i Danmark. Derudover kan grænserne for, hvornår en bestemt type opdragelse opfattes som uacceptabel, variere fra kontekst til kontekst. I børnehaven kan man godt tolerere en vis portion uciviliseret opførsel, men i skolen er der tydeligere krav til indordning under fællesskabet. Lever man ikke op til disse krav, kan konsekvensen være, at der startes en udredning, og ofte vil familien blive bebrejdet for den manglende opdragelse (Gilliam & Gulløv, 2012, Holm, 2012).

De pædagogiske redskaber til at opnå det civiliserede barn er en anerkendende og positiv opdragelsesform, hvor man undgår direkte magtudøvelse i form af straf og skældud. Der bliver skældt ud i daginstitutionerne, men for pædagogen og læreren er dette skamfuldt og pinligt – noget man forsøger at undgå (ibid).

I bogen "Har vi en aftale" baseret på et ph.d.-projekt om skole-hjemsamarbejde beskriver Hanne Knudsen, hvordan skolens og familiens gensidige forventninger har forandret sig gennem de sidste 100 år (Knudsen, 2010). Hun ser generelt en forandring fra, at familien og skolen før i tiden udgjorde to adskilte sfærer med hver deres rolle og ansvar, til at skole og familie i dag forventes at indgå i et udstrakt samarbejde. Hvor familiens rolle i 1950'erne primært var at sørge for barnets omsorg og følelsesmæssige behov, ser hun nu en langt større vægt på familien som læringsrum, der skaber forudsætningerne for skolens arbejde. Derfor ser vi også, at skolen benytter sig af forskellige teknikker, der skal klæde forældrene på til at varetage ansvaret. I forhold til forventningerne til barnet finder Knudsen, ligesom Gilliam og Gulløv (2012), at de aktuelle idealer om læring fordrer en utroligt kompetent elev, der er i stand til at navigere i en skoledag, hvor regler og roller ofte skifter i forskellige kontekster. I nogle situationer forventes barnet at være stille og lytte efter, i andre tilfælde forventes det at give sin mening til kende og indgå i et ligeværdigt forhold med læreren som dialogpartner snarere end autoritet (Knudsen, 2010; Knudsen på DPU-konference 6. marts 2018).

2.2.1.2 Komplekse krav til børns sociale kompetencer

En væsentlig pointe, der går igen i Gilliam & Gulløvs samt Knudsens forskning, er altså, at der i dag er rigtig mange forventninger til børn og familier, som – fordi de er situationsbestemte og i konstant forhandling – kan være svære at gennemskue og leve op til. Når lærere og pædagoger i nogle undersøgelser rapporterer om dårlig opførsel blandt eleverne, er det derfor ikke nødvendigvis, fordi børnene opfører sig dårligere, end de gjorde før i tiden, men fordi der stilles andre og mere komplekse krav til børnenes adfærd.

2.3 Opsamling på gode rammer og høje forventninger til familien

Kapitlet beskriver, hvordan vilkårene for at få et familieliv til at fungere i Danmark grundlæggende er gode blandt andet på grund af gennemsnitligt gode materielle vilkår, bredt dækkende overenskomster, der begrænser den maksimale arbejdstid og velfungerende institutioner, der gør det trygt at få sine børn passet mens man er på arbejde. Enkelte grupper oplever flere vanskeligheder end gennemsnittet, fx skilte familier og familier med indvandrerbaggrund – dels på grund af færre materielle ressourcer, dels på grund af sproglige og kulturelle udfordringer (familier med indvandrerbaggrund) og dels på grund af udfordringer med at få et godt samarbejde mellem forældrene til at fungere efter skilsmissen (skilte familier).

Som følge af, at børn i stigende grad er ønskebørn for deres forældre og på grund af en stigende bevidsthed om betydningen af barndommen for succes i voksenlivet, er børn og børneopdragelse i stigende grad blevet genstand for såvel deres egne forældres som samfundets interesse. Forældre investerer mere tid og flere økonomiske ressourcer i deres børn og tilegner sig viden om børneopdragelse, for bedst muligt at kunne støtte deres børns udvikling. Mange forældre deltager selv i offentlige og halvoftentlige diskussioner om den gode børneopdragelse ligesom professionelle, politikere og andre interesserede kommer med input til hvad der fungerer godt og mindre godt. En stærk bevidsthed om, hvad der udgør en god opvækst og god opdragelse er grundlæggende en god ting for børns velfærd. Det skærper dog også kravene og presset på mange familier, der oplever, at der skal mere til for at slå til som familie, end man har skullet leve op til tidligere.

3 Forældretyper og opdragelse i forskellige samfundsklasser

3.1 Typer af forældre – Baumrinds socialpsykologiske model

Socialpsykologen Diana Baumrind beskrev i 1966 tre forskellige typer af forældre med hver deres tilgang til børneopdragelse: Den eftergivende, den autoritære og den autoritative forældretype.

Den **eftergivende forældretype** er kendetegnet ved et følelsesmæssigt tæt, ligeværdigt og ven-skabeligt forhold mellem forældre og børn, hvor opdragelsen af barnet følger barnets impulser, ønsker og handlinger. Der foregår en løbende forhandling mellem forældre og børn, hvor forældrene sørger for at forklare begrundelser for familieregler, som der dog kun er få eksplicitte af. Den eftergivende forældretype tilbyder sig som en ressource for barnet frem for et ideal, der bør efterlignes. Barnet får i relativ høj grad lov at regulere sig selv, og der er ikke krav om lydighed.

Den **autoritære forældretype** er modsætningen til den eftergivende forældretype. Her er der fokus på kontrol, regler og lydighed, og der er et klart hierarkisk og følelsesmæssigt distanceret forhold mellem børn og voksne, hvor forælderen taler til børn uden at forvente, at barnet argumenterer for sit synspunkt. Forælderen henter sin legitimitet for sin opdragelse i tradition, religion eller alene forælders rolle som autoritet. Regler og ordrer behøver derfor ikke rationelle begrundelser, og forælderen vil typisk bruge sanktioner og straf for at gennemtvinge sine beslutninger med magt.

Endelig beskrev Baumrind den **autoritative forældretype**, der har et tæt forhold til deres børn og samtidig påtager sig en rolle som autoritet, der med udgangspunkt i rationelle argumenter fastsætter regler og rutiner for deres børn og guider deres børn i en bestemt retning. Denne type forælder giver tydeligt udtryk for sin kærlighed og respekt for barnet og opfordrer det til at argumentere for sine ønsker. Forælderen er stringent og fastholdende i sine krav til barnet, men deler sine egne begrundelser for regler med barnet, så det kan opnå en forståelse for kravene. Den autoritative forælder tager udgangspunkt i sit eget voksenperspektiv, men anerkender også barnets individuelle interesser. Skellet mellem de to typer af autoritet i den autoritære og den autoritative forældretype er vigtigt, idet den autoritative forælders autoritet tager udgangspunkt i barnets perspektiv og har som formål at bygge barnet op. Den autoritære forældretypes autoritet tager derimod i højere grad tager udgangspunkt i et voksenperspektiv og har til formål at begrænse og regulere.

Denne model er både af Baumrind selv og i en lang række efterfølgende studier siden blevet brugt til at teste sammenhænge mellem børneopdragelse og børn og unges sociale tilpasning og præstationer i uddannelsessystemet. På tværs af nationale og kulturelle sammenhænge viser alle kendte studier ifølge Laurence Steinberg, der har gennemgået studierne, at børn, hvis forældre har udøvet autoritativ opdragelse, har større selvtillid, motivation, prosocial adfærd, selvkontrol, positiv tilgang til livet og social tillid end børn med eftergivende forældre og i særlig grad bedre end børn med autoritære forældre (Baumrind, 1966; Steinberg, 2001).

Disse positive personlighedstræk betyder, at børn med autoritative forældre gennemsnitligt klarer sig bedre i skolen, rapporterer om mindre depression og angst og er mindre tilbøjelige til antisocial adfærd som kriminalitet og brug af stoffer (Steinberg, 2001).

Modellen er gammel, men bruges fortsat empirisk og viser fortsat samme resultater (Alkharusi, Aldhafri, Kazem, & Alzubiadi, 2011; Barnhart, Raval, Jansari, & Raval, 2013; Chan & Koo, 2011; Tancred & Greeff, 2015; Tavassolie, Dudding, Madigan, Thorvardarson, & Winsler, 2016). Der er

dog ikke helt entydighed på tværs af studierne i målingen af, hvorvidt forældre lever op til kriterierne for de forskellige forældretyper, og derfor er der i nogle tilfælde tale om relative forskelle mellem forældre inden for en bestemt befolkningskontekst snarere end absolutte størrelser, der har samme mening på tværs af kulturelle og nationale skillelinjer (Dahl, 2014).

3.1.1 Baumrinds model brugt i en dansk sammenhæng

I Danmark har en af forfatterne til dette notat brugt modellen i en ph.d.-afhandling publiceret i 2014 til at undersøge typiske forskelle i forældrepraksis blandt forældre til 15-årige unge på datasættet "Børneforløbsundersøgelsen", der nu er omdøbt til "Forløbsundersøgelsen af årgang 95". Ved hjælp af statistiske metoder i form af *latent klasseanalyse* identificerede afhandlingen tre adskilte typer af forældre, der set i relation til hinanden tilnærmelsesvis svarer til Baumrinds tre typer:

- 29 % af forældrene kan således karakteriseres som autoritative, idet de har et tæt forhold til deres børn og er involveret i deres børns hverdagsliv, samtidig med at de har klare regler for fx brug af alkohol i hjemmet.
- 39 % af forældrene til de 15-årige kan karakteriseres som venskabelige eller eftergivende, idet de har et tæt forhold til børnene og en høj grad af involvering uden at bruge eksplicite regler.
- 32 % af forældrene kan relativt i forhold til de andre typer karakteriseres som autoritære-distancerede, idet deres forhold til børnene er følelsesmæssigt mere distanceret med en mindre grad af involvering i hverdagslivet, samtidig med at de i højere grad end de andre forældretyper bruger skældud og straf i opdragelsen af børnene. De er ikke autoritære i Baumrinds' oprindelige definition af forældretypen, idet de i mindre grad end de autoritative forældre (men mere end de venskabelige/eftergivende) bruger regler i opdragelsen.

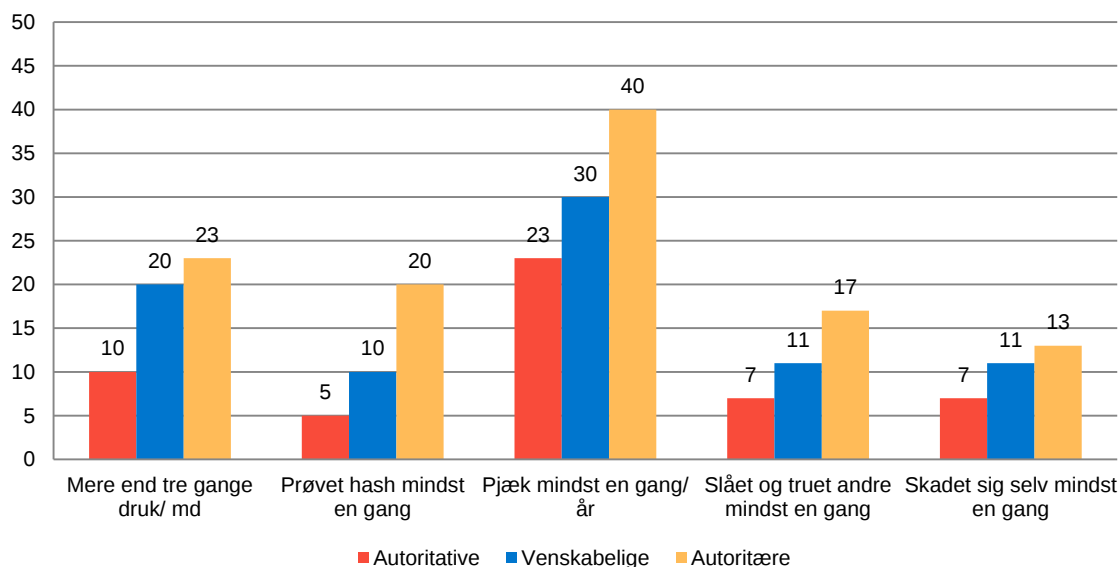
De videre undersøgelser viste, at der ikke var meget tydelige sociale forskelle i tilhørsforholdet til de tre typer, men at autoritative forældre var statistisk overrepræsenterede blandt forældre med længerevarende videregående uddannelser og underrepræsenterede blandt forældre, der højest havde en erhvervsuddannelse. De var i lidt mindre grad skilt og havde færre problemer med økonomi eller alkohol. Desuden var der mødrene typisk lidt ældre end i de andre grupper.

De venskabelige eller eftergivende forældre var i modsætning til de autoritative forældre overrepræsenterede blandt forældre med et lavere uddannelsesniveau og blandt relativt unge mødre. De havde ligesom de autoritative forældre relativt få økonomiske problemer, og derudover angav en mindre andel af denne gruppe end i de andre grupper, at deres børn havde haft adfærdsproblemer tidligere i opvæksten.

Endelig var de autoritære-distancerede forældre i lidt højere grad – ligesom de autoritative forældre – at finde blandt højtuddannede. Derudover angav de autoritære-distancerede i højere grad end de andre grupper problemer med økonomi og alkohol, ligesom flere forældre i gruppen angav, at deres børn tidligere i opvæksten havde haft adfærdsproblemer.

Når de unges adfærd derefter blev sammenlignet på tværs af de tre grupper, viste analysen, som Figur 3.1 illustrerer, at unge med autoritative forældre sammenlignet med de to andre typer i mindre grad drak sig fulde, i mindre grad havde prøvet at bruge hash, i mindre grad pjækkede fra skole, i mindre grad havde skadet sig selv, og i mindre grad havde været i slåskamp. Blandt unge med autoritære forældre viste analysen i modsætning hertil relativt høje andele, der regelmæssigt drak sig fulde, flere der havde prøvet hash, flere der pjækkede, og flere der havde været i slåskamp. Unge med venskabelige forældre befandt sig mellem de autoritative og autoritære forældres børn på disse forhold (Dahl, 2014).

Figur 3.1 Sammenhænge mellem forældrestil og unges adfærd. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Autoritative 1.207, Venskabelige: 1.308, Autoritære: 1.612

Kilde: Dahl (2014) baseret på data fra Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 - 2011

3.2 Sociale skillelinjer i forældres tilgang til opdragelse

I et efterhånden klassisk studie af den amerikanske sociolog Annette Lareau viser forfatteren, hvordan der i USA overordnet kan observeres to forskellige tilgange til forældreskab og familieliv, som i udgangspunktet ser barnet enten som et kulturfænomen, der skal stimuleres og udvikles for at udnytte sit fulde potentiale (Concerted Cultivation), eller et naturfænomen der i højere grad udvikler sig på egne præmisser uden at behøve en høj grad af indblanding fra forældrene (Natural Growth).

Forældre, der praktiserer "Concerted Cultivation" udøver et aktivt og intensivt forældreskab med fokus på udvikling af barnets individuelle egenskaber, og hjælper barnet til at kunne begå sig i skolen og andre institutioner uden for familielivet. De indgår fra barnet er helt lille i en-til-en relation med barnet, hvor det lærer at forhandle og føre en samtale med voksne, og de giver barnet en oplevelse af ligeværd med voksne, som børnene bruger til at hævde deres egne synspunkter og stille krav i andre sammenhænge uden for familien. Forældrene er typisk meget aktive i børnenes skolegang, både ved selv at indtage en underviserrolle og ved at etablere et tæt samarbejde med skolen. Derudover sørger de for en aktiv stimulering af barnet i fritiden ved at lade barnet deltage i organiserede fritidsaktiviteter og begrænse barnets tidsforbrug på uorganiserede aktiviteter sammen med kammerater eller foran tv eller andre skærme.

Forældre, der praktiserer "Natural Growth" indtager en mere passiv rolle både i forhold til den individuelle udvikling af barnet og i forhold til at interagere med barnets skole og øvrige omverden. De opfatter i højere grad barnet som vild natur, der udvikler sig på egne præmisser, hvis det skærmes fra de værste farer og får nok at spise. Forældre og børn lever i højere grad adskilte liv, hvor der oftere tales til end med børnene. Når forældrene griber ind i børneliv, er det oftere på en autoritær og straffende måde. Børnene organiserer i højere grad deres eget fritidsliv og bruger mere tid på uorganiserede aktiviteter sammen med andre børn eller foran tv. I skolen oplever disse børn en fremmed verden, hvor de ikke i samme grad som børn opdraget med "Concerted Cultivation" følger

sig berettigede til at stille krav og hævde sig selv som individer. Da de typisk både er understimulerede og optræder mindre selvsikkert i skolen, vil skolelærere typisk opleve dem som fagligt svage.

I Lareaus studie finder hun klare klasseforskelle, idet middelklassen i højere grad praktiserer "Concerted Cultivation", mens arbejderklassen og forældre på understøttelse i højere grad praktiserer "Natural Growth". Forskellene i opdragelsespraksis er derfor med til at reproducere sociale klasseforskelle i det amerikanske samfund. Lareaus studie er inspireret af den franske Pierre Bourdieus begreber om habitus, kapital og felt. Hendes studie skriver sig således ind i studier af, hvordan kulturel kapital overføres fra forældre til børn, og hvordan børn socialiseres ind i en bestemt kulturel og klassebæst sig sammenhæng, der opleves naturlig (Lareau, 2003).

Lareaus tilgang er brugt af flere skandinaviske forskere, blandt andet danske Akselvoll i hendes ph.d.-projekt om, hvordan danske forældre bruger det interaktive forum forældreintra i skole-hjem-samarbejdet. Her identificerer Akselvoll fire forskellige typer, der varierer i forhold til, hvor aktivt de bruger forældreintra, og i hvor høj grad de involverer sig i deres børns skolegang. Graden af aktivitet varierer med forældrenes uddannelsesbaggrund, idet forældre med et meget højt engagement også typisk har et højt uddannelsesniveau og føler sig hjemme i skolens sprog og kultur, mens forældre med et lavt engagement typisk har et lavere uddannelsesniveau og opfatter skolens sprog og kultur som meget forskellig fra deres egen (Akselvoll, 2016, 2017). Derudover har Dil Bach brugt den teoretiske ramme til at studere forældreskab i velhavende danske familier (Bach, 2014).

Et andet studie, der læner sig op af Lareau, er norske Stefansen og Farstad, der viser, hvordan norske middelklasseforældre til små børn har taget idealet om det intensive og stimulerende forældreskab på sig og i deres forældrepraksis stræber efter at klæde deres børn på til at begå sig individuelt i forskellige sammenhænge uden for familien (Stefansen & Farstad, 2010).

Kvantitative studier, der undersøger, hvordan børn klarer sig, hvis deres forældre dyrker enten det aktive og individualiserede "Concerted Cultivation"-forældreskab eller det mere passive "Natural Growth"-forældreskab, viser, at børn, der er blevet dyrket og stimuleret, klarer sig bedre end børn, der i højere grad er blevet overladt til deres egne børnefællesskaber. Det betyder ikke, at det er entydigt godt at dyrke sine børn, hvilket Lareau heller ikke mener, men i forhold til de parametre, vi typisk måler succes efter, er det på den lange bane en fordel for børn, at deres forældre har påtaget sig rollen som bevidste kultivatorer (Putnam, 2015).

Det gælder også i Danmark, hvor Thomsen finder en signifikant sammenhæng mellem forældres tidsforbrug på udviklende aktiviteter og børns uddannelsespræstationer ved 9. klasses afgangsprøve. Selvom det generelt er de højtuddannede, der bruger mest tid på udviklende aktiviteter, skyldes den signifikante betydning af tidsforbrug på udviklende aktiviteter især forskellen blandt forældre med få socioøkonomiske ressourcer, der bruger mere eller mindre end 20 minutter på at stimulere deres børn hver dag (Thomsen, 2015).

3.2.1 Betydningen af forskelle i familiepraksis for reproduktion af social ulighed i USA

Robert Putnam beskriver i bogen "Our kids" (2015), hvordan det amerikanske samfund har gennemgået en social, økonomisk og geografisk opsplitning siden 1950'erne, og hvordan forældreskab og familieliv spiller en væsentlig rolle for denne opsplitning. Med henvisning til Annette Lareaus studie beskriver han, hvordan der siden 1950'erne er sket en intensivering af forældreskabet i middelklassen, hvor forældrene bruger mere tid, flere penge og trækker på mere viden for at understøtte deres børns følelsesmæssige og faglig udvikling. Dermed forsøger middelklassen at sikre, at børnene er i stand til at begå sig i uddannelsessystemet og opnå samme eller højere samfundsmæssige position som dem selv. Omvendt beskriver han, hvordan familier i arbejder-

klassen samt familier, der lever af understøttelse, har oplevet en forarmelse af familielivet og en nedbrydning af forældreskab og omsorgskapacitet. Disse familier oplever et stigende antal skilsmisser, flere problemer med misbrug, kriminalitet og manglende ressourcer til at opretholde et familiefællesskab og støtte deres børns udvikling følelsesmæssigt og fagligt. Der er klassemæssige forskelle både på, hvor meget forældrene anerkender og viser kærlighed over for deres børn, på hvor meget forældrene straffer deres børn, og på hvor meget forældre og børn i det hele taget taler sammen.

Denne forarmelse af familielivet forstærker classeskellene, idet børn af arbejderklasseforældre og forældre på understøttelse er mere syge, mere stressede, har vanskeligere ved at kontrollere følelser, har vanskeligere ved at koncentrere sig, fordi de er stressede, har et langt dårligere ordforråd, og i langt mindre grad er forberedte på skolelivet, når de starter i første klasse (Putnam, 2015, pp. 80–116).

I Danmark ser vi generelt mindre, men fortsat betydelige klasse- og uddannelsesmæssige forskelle på forældres tidsmæssige og økonomiske forbrug på børneomsorg og familieliv (Bonke, 2009b; Deding & Lausten, 2006). Især blandt fædre er der en forskel, idet danske veluddannede fædre bruger mere tid på omsorg og forældreskab end fædre med et lavere uddannelsesniveau (Gracia & Ghysels, 2017).

3.3 Opsamling på forældretypologier og opdragelse i forskellige samfundsklasser

Kapitlet analyserer familieliv og børneopdragelse med udgangspunkt i to teoretiske modeller, udviklet i USA. Det drejer sig dels om Diana Baumrinds forældretypologi, der skelner mellem autoritære, eftergivende og autoritative forældre og dels om Annette Lareaus model, der skelner mellem forældre, der aktivt søger at støtte op om deres børns individuelle udvikling (i og uden for hjemmet) og forældre, der sørger for de basale behov, men derudover i højere grad lader barnet udvikle sig uden en høj grad af voksenindblanding.

Analyser, der bruger Baumrinds model, viser, at børn med forældre, der er kærlige og involverede samtidig med at de er tydelige omkring deres egne værdier og regler (autoritative forældre) har børn, der trives bedst såvel fagligt som socialt. Omvendt trives børn med forældre, der er følelsesmæssigt distancerede og ofte bruger sanktioner og straf (autoritære forældre) dårligere end andre børn.

Analyser, der bygger på Lareaus model eller i øvrigt undersøger betydningen af forældres engagement i deres børn, viser, at det både på kort og lang sigt er en fordel for børn, at deres forældre bruger tid på at stimulere deres individuelle udvikling og hjælper dem til at begå sig i institution og skole. Børn, der er vant til at tale med voksne, som får hjælp til at forstå deres egne behov og forstå forventninger og kulturelle omgangsformer i deres omverden, er således også bedre til at afkode, hvad der skal til for at opnå succes.

4 Familietid og hverdagsliv

Vi viser nu med udgangspunkt i VIVEs egne børneforløbsdata, hvordan opdragelse og familieliv opleves fra forældres og børns synspunkt. I det omfang vi har kunnet finde yderligere dansk og skandinavisk empirisk forskning om emnet, er disse resultater inddraget og diskuteret i forhold til VIVEs resultater.

Vi viser først i afsnit 4.1, hvordan forældre oplever opdragelsesopgaven, og hvad der kan ligge bag eventuelle opdragelsesvanskeligheder. Dernæst fokuserer vi afsnit 4.2 på, hvordan danske familier praktiserer omsorg og fællesskab i familien, hvorefter vi i afsnit 4.3 viser, på hvilken måde og i hvilken grad forældre og børn oplever autoritetsforholdet mellem forældre og børn. I afsnit 4.4 fokuserer vi på, hvordan forældre stimulerer deres børn sprogligt og kognitivt, og endelig viser vi i afsnit 4.5 børns brug af skærme i forskellige typer af familier.

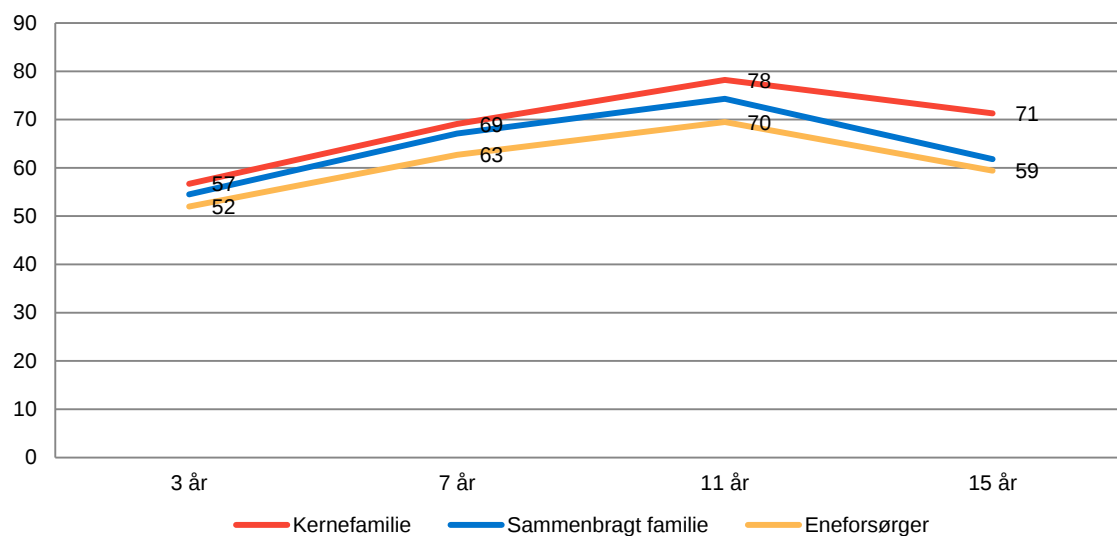
4.1 Oplevelse af opdragelsesvanskeligheder og børns adfærd

Dette afsnit viser: 1) hvordan forældre oplever opdragelsesopgaven på forskellige tidspunkter af barnets liv, 2) hvad der har betydning for, om forældre oplever en forbedring eller en forværring af opdragelsesvanskeligheder, og 3) hvordan manglende balance mellem arbejde og familieliv hænger sammen med forældres oplevelse af opdragelsesvanskeligheder.

4.1.1 Kernefamilier og forældre med uddannelse ud over folkeskoleniveau har lidt nemmere ved at opdrage de ældste børn

Oplevelsen af at kunne håndtere opdragelsesopgaven varierer, som Figur 4.1 og Figur 4.2 viser, med barnets alder og med familietype og uddannelse. Figurerne bygger på forløbsdata, og det er derfor de samme familier, der følges over tid, fra børnene var 3 år i 1999, til børnene var 15 år i 2011. Vi ser, at mens godt halvdelen af forældre til 3-årige finder det nemt at opdrage børnene, er det væsentligt lettere i 11-årsalderen, hvor tre fjerdedele synes, deres børn er nemme. I 15-årsalderen, hvor puberteten for alvor er begyndt, falder andelen, der synes, at deres børn er nemme, lidt igen. I forhold til sociale forskelle ses kun mindre forskelle, når børnene er små, mens der tilsyneladende bliver større forskelle, jo ældre børnene er. Blandt forældre til 15-årige er det således 71 % af forældre, som lever sammen med barnets forælder (kernefamilier), der oplever, at deres børn er nemme – mod 60 % af eneforsørgerne. Og når vi sammenligner forældre med forskelligt uddannelsesniveau, finder vi, at 73 % af forældre med en lang videregående uddannelse oplever, at deres 15-årige børn er nemme at opdrage, mod kun 60 % af forældre med en grundskoleuddannelse.

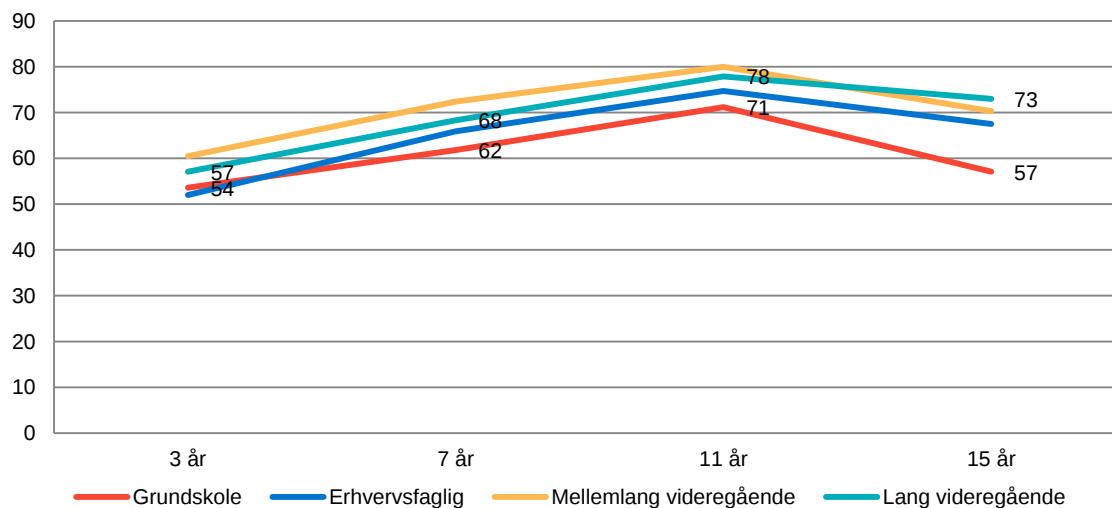
Figur 4.1 Andel, der oplever at deres barn for det meste er nemt at opdrage i forskellige aldersgrupper og fordelt på familietype. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Kernefamilie: 2.456, Sammenbragt: 495, Eneforsørger: 660

Kilde: Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 1999, 2003, 2007 og 2011

Figur 4.2 Andel, der oplever, at deres barn for det meste er nemt at opdrage i forskellige aldersgrupper og fordelt på uddannelse. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Grundskole: 403, Erhvervs: 1.484, Mellemlang: 960, Videregående: 366

Kilde: Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 1999, 2003, 2007 og 2011

4.1.2 Straf og økonomiske problemer medfører vanskeligheder i opdragelsen

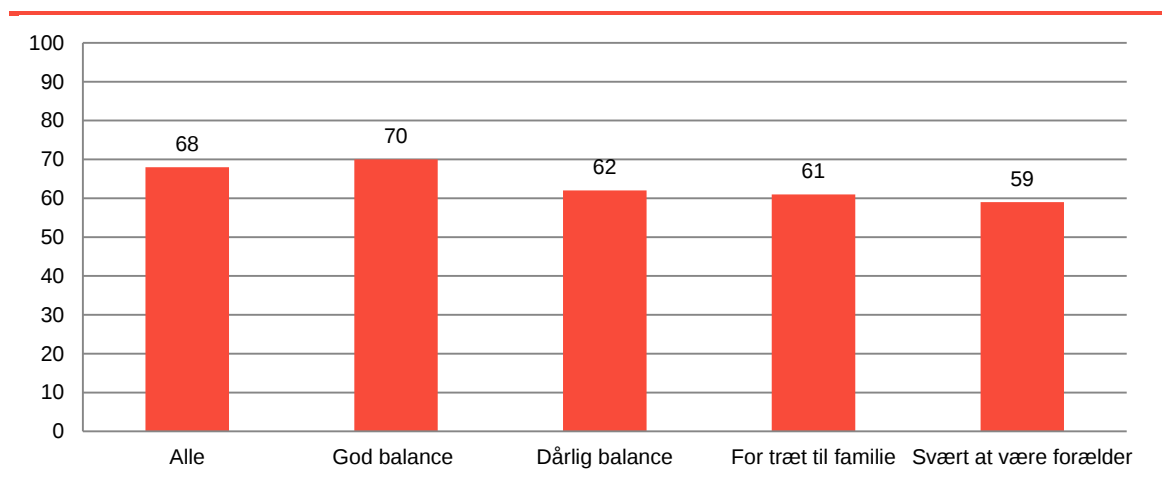
En analyse fra 2016 afdækker, hvordan forældres opdragelsesproblemer hænger sammen med unges adfærd; hvad der ligger bag gentagne oplevelser af opdragelsesvanskeligheder i barndommen, og hvad der får forældre til at ændre opfattelsen af deres barn (fra nem til sværere eller omvendt).

Her ser vi, at unge, der ifølge forældrene vedvarende har været vanskelige at opdrage, som 18-årige i højere grad har begået kriminalitet eller prøvet stoffer og i mindre grad er i gang med en uddannelse. Når vi undersøger baggrunden for opdragelsesvanskeligheder, ser vi, at forældre, der oplever økonomiske problemer, yngre forældre og forældre, der hyppigere anvender straf i deres opdragelse af barnet, oplever flere opdragelsesvanskeligheder. Straf og økonomiske problemer er derudover en gennemgående faktor, når vi ser på sandsynligheden for at opleve forbedringer eller forværringer i håndteringen af opdragelsen, idet forældre, der oftere bruger straf eller oplever økonomiske problemer, i højere grad oplever forværringer og i mindre grad oplever forbedringer end andre forældre (Dahl, 2016).

4.1.3 Stress hænger sammen med opdragelsesvanskeligheder

I en analyse lavet specifikt til dette notat har vi på baggrund af data fra Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 fra 2007 og 2011 undersøgt, hvordan oplevelsen af balance mellem arbejdsliv og familieliv, da barnet er 11 år i 2007, hænger sammen med oplevelsen af opdragelsesvanskeligheder fire år senere, da barnet er 15 år. Denne analyse viser, at signifikant flere med tegn på dårlig balance mellem arbejde og familieliv oplever opdragelsesproblemer fire år senere. Vi ser således, at 70 % af forældre, der oplever en god balance mellem arbejde og familieliv, også oplever, at deres 15-årige børn er nemme at opdrage, mens det samme gælder 62 % af forældre med dårlig balance mellem arbejde og familieliv. Blandt forældre, der angiver, at de altid eller ofte oplever, at de er for trætte til familielivet, når de kommer hjem, oplever 61 %, at det er nemt at opdrage deres barn. Og blandt de, der angiver, at deres arbejde gør det svært at være forælder, oplever 59 %, at det er nemt at opdrage deres børn. Tallene er signifikante, men er ikke korrigeret for andre forhold i familien. De giver en indikation på, hvordan opdragelsesvanskeligheder optræder hyppigere i familier, hvor forældrene oplever arbejdsrelateret stress, men påviser ikke en kausal sammenhæng.

Figur 4.3 Andel, der oplever at deres 15-årige børn for det meste er nemme at opdrage fordelt på familie-arbejdsliv-balance, da børnene var 11 år. Tal fra 2007 og 2011. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 3.572

Kilde: Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 1999, 2003, 2007 og 2011

4.2 Fællesskab og omsorg

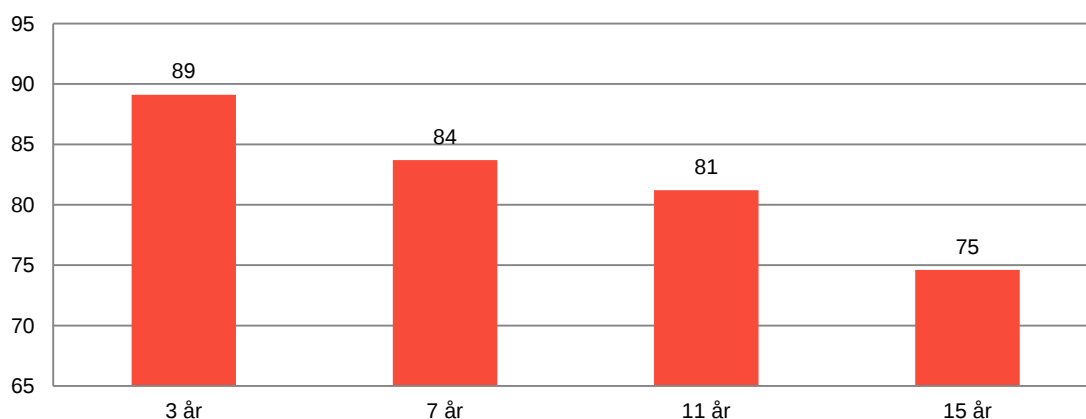
I dette afsnit viser vi ved hjælp af udvalgte parametre, hvordan forældre og børn opfatter og praktiserer omsorg og fællesskab i familien. Vi viser, i hvilken grad forældre og børn spiser aftensmad sammen, i hvilken grad forældre er involveret i deres børns hverdagsliv, i hvilken grad børn oplever kærlighed, fortrolighed, anerkendelse og støtte fra deres forældre, samt hvor ofte børn er

sammen med deres bedsteforældre. Disse faktorer siger hver for sig og tilsammen noget om de følelsesmæssige relationer i familien, hvilket udgør den ene dimension i Baumrinds forældretypologi (se afsnit 3.1).

4.2.1 Et tæt hverdagsfællesskab, der ændrer sig jo ældre børnene bliver

Målt ud fra andelen, der spiser aftensmad sammen, og andelen, der følger tæt med i deres børns hverdagsliv, ser vi en høj grad af fysisk nærhed de fleste familier og dermed i praksis et tæt hverdagsfællesskab. Fællesskabet i familien omkring middagsbordet og forældrenes kendskab til deres børns hverdagsliv og venner ændrer sig dog, som Figur 4.4 og Figur 4.5 viser, i takt med at børnene bliver ældre. Når vi således spørger forældrene til de 3- og 7-årige, hvor ofte forældre og børn spiser aftensmad sammen, svarer 89 % af forældrene til de 3-årige og 84 % af forældrene til de 7-årige, at dette sker hver dag. Blandt 11-årige, der selv har svaret på spørgsmålet, spiser 81 % aftensmad med forældrene hver dag, mens det blandt de 15-årige er faldet til 75 %.

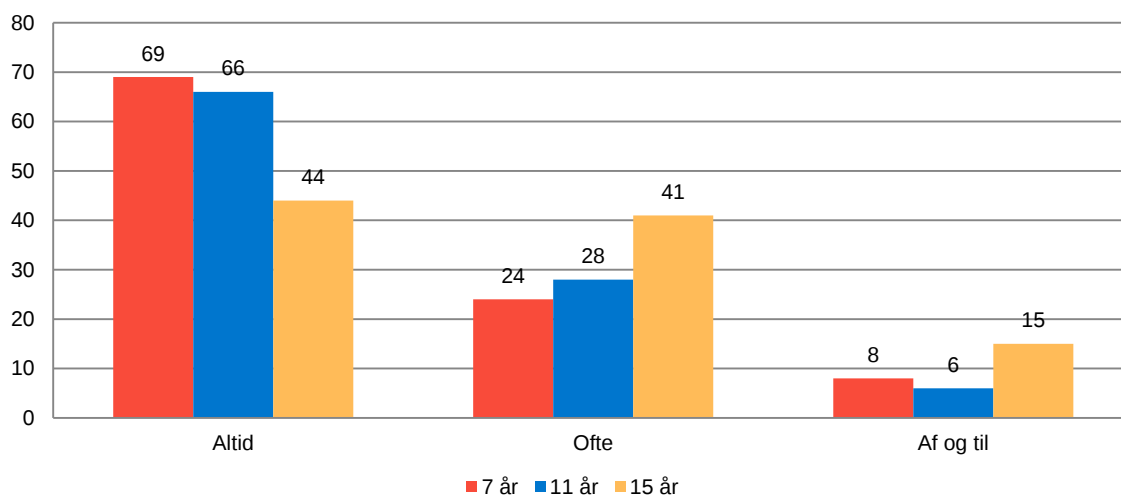
Figur 4.4 Andel af børn, der spiser aftensmad sammen med deres forældre hver dag. Fordelt på alder. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)
Procentgrundlag: 3-årige: 1622, 7-årige: 1630, 11-årige: 1345, 15-årige: 1650
Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark – 2013

Tilsvarende viser Figur 4.5, at 69 % af de 7-åriges forældre og 66 % af de 11-årige børn angiver, at forældrene altid ved, hvor børnene er henne, og hvem de er sammen med. Dette mål kan ses som udtryk for forældres involvering i deres børns liv, men er også især i amerikanske studier brugt til at måle, i hvilken grad forældre overvåger deres børn (Kakihara, Tilton-Weaver, Kerr, & Stattin, 2010; Kerr, Stattin, & Burk, 2010; Laukkanen, Ojansuu, Tolvanen, Alatupa, & Aunola, 2014). Svenske Kerr & Stattin (2010) viser dog, at den positive effekt af involveringen/overvågningen kun kan spores, når det er børnene, der frivilligt informerer deres forældre om deres hverdagsliv, og hvor det derfor er udtryk for tillid snarere end kontrol. Blandt de 15-årige er kendskabet væsentligt mindre, idet kun 44 % angiver, at deres forældre altid ved, hvor de befinder sig, og hvem de er sammen med.

Figur 4.5 Forældres kendskab til barnets venner og færden fordelt på alder. Fordelt på alder. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)

Altid: Kender altid venner og ved altid hvor barnet er. Ofte: Kender ofte barnets venner og ved ofte hvor barnet er.

Af og til: Kender af og til eller aldrig barnets venner eller hvor barnet er.

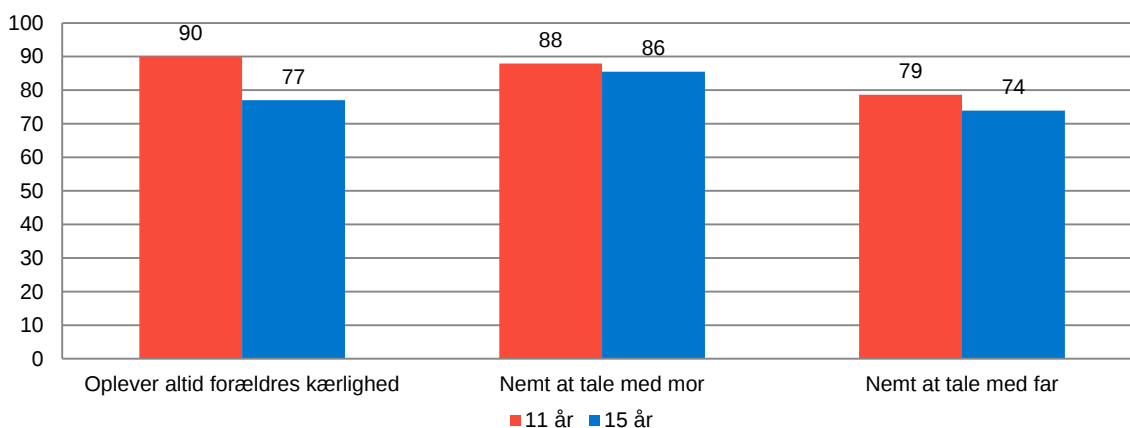
Note: Procentgrundlag: 7-årige: 1630, 11-årige: 1345, 15-årige: 1650

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark – 2013

Spørger vi direkte til de følelsesmæssige relationer mellem forældre og børn, svarer langt de fleste 11- og 15-årige også, at de altid oplever deres forældres kærlighed og fortrolighed. Som Figur 4.6 viser, ændrer oplevelsen af forældrenes kærlighed sig dog, ligesom det gjaldt den fysiske nærhed, med alderen, idet færre 15-årige end 11-årige oplever deres forældres ubetingede kærlighed.

I forhold til fortrolighed er der ikke aldersmæssige forskelle på, i hvilken grad børn oplever, at de kan betro sig til deres forældre. I stedet spiller forældrenes køn tilsyneladende en rolle for fortroligheden, idet lidt flere finder det nemt at tale fortroligt med deres mor end med deres far (9-12 procentpoint).

Figur 4.6 Andel af 11 og 15-årige, der altid oplever forældres kærlighed, og andel, der har nemt ved at tale med forældre. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af børn/ unge

Oplever altid forældres kærlighed: Oplever altid, at mor og altid at far holder af dig. Nemt at tale med mor/far: Nemt eller meget nemt at tale med mor om noget der plager dig.

Procentgrundlag: 11-årige: 1.345, 15-årige: 1.650

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Vi ser altså, at langt de fleste familier praktiserer et tæt hverdagsfællesskab med en høj grad af følelsesmæssig nærhed og fortrolighed, men at disse relationer i nogle familier ændrer sig, jo ældre børnene bliver.

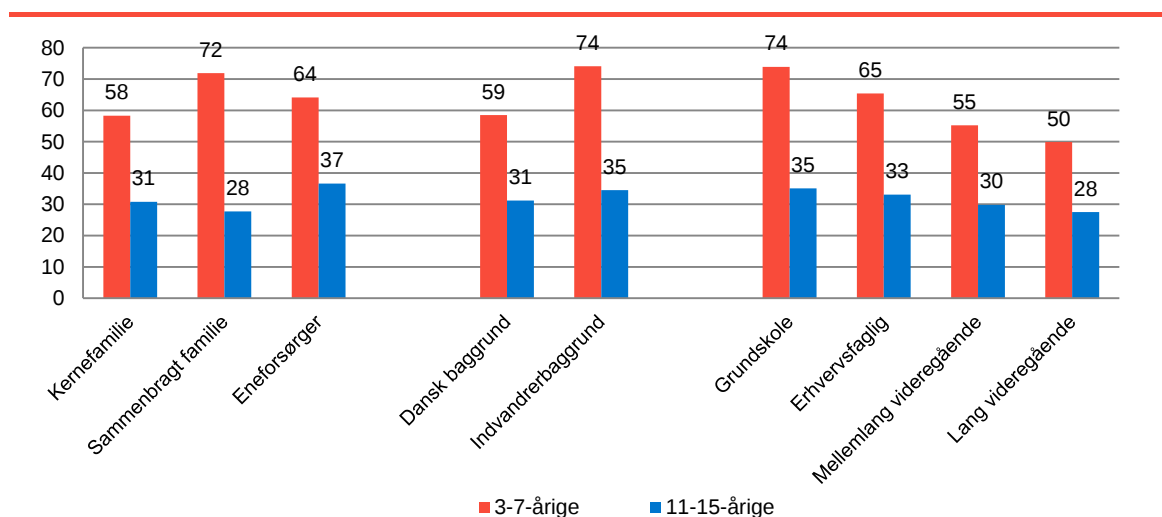
4.2.2 Forskelle og ligheder mellem familier med forskellig baggrund

Som nævnt viser amerikanske forskere som Annette Lareau og Robert Putnam, hvordan man i USA i stigende grad ser markante sociale forskelle i familiers måde at praktisere deres familieliv på. Det gælder både i forhold til følelsesmæssige relationer, kognitiv stimulering og måden at udøve autoritet på. I Danmark finder vi, som det følgende afsnit viser, ikke i samme grad sociale forskelle på omsorg og fællesskab i familien – og når vi gør, går sammenhænge ikke altid i samme retning, som de gør i USA.

I Figur 4.7 viser vi i, hvilken grad børn roses, når vi spørger forældrene til de 3- og 7-årige, og når vi spørger de 11- og 15-årige børn selv. Vi bemærker, at der tilsyneladende er stor forskel på enten alder eller på forældres og børns opfattelse af ros og anerkendelse, idet godt 60 % af forældre til 3- og 7-årige mod kun 30 % af 11-15-årige børn angiver, at forældrene altid roser børnene, når de har gjort noget godt. Derudover ser vi, at forældre med forskellig baggrund har forskellig praksis, når det gælder ros, idet forældre fra sammenbragte familier, familier med dansk baggrund og forældre med høj uddannelse i mindre grad end forældre fra kernefamilier, forældre med indvandrerbaggrund og forældre med lavere uddannelsesniveau angiver, at de roser deres børn. Spørger vi børnene om det samme, er forskellene dog noget mindre og kun signifikant i forhold til familietype.

De tydelige forskelle på hyppigheden af ros i forskellige familier kan være forbundet med, at forældre med et højere uddannelsesniveau/flere ressourcer stiller større krav til deres børn, end forældre med færre ressourcer, og at der dermed skal en større præstation til, før de roser. Forskellene kan også skyldes, at (ubetinget) ros ikke nødvendigvis opfattes lige positivt i alle typer af familier.

Figur 4.7 Andel af forældre, der ofte roser deres børn. Fordelt på alder samt familietype, dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)

Procentgrundlag: 3-7-årige: Kerne: 2.804, Sammenbragt: 95, Eneforsørger: 341, DK baggrund: 3.066, IV baggrund: 186, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 899, Mellemlang: 947, Lang: 574

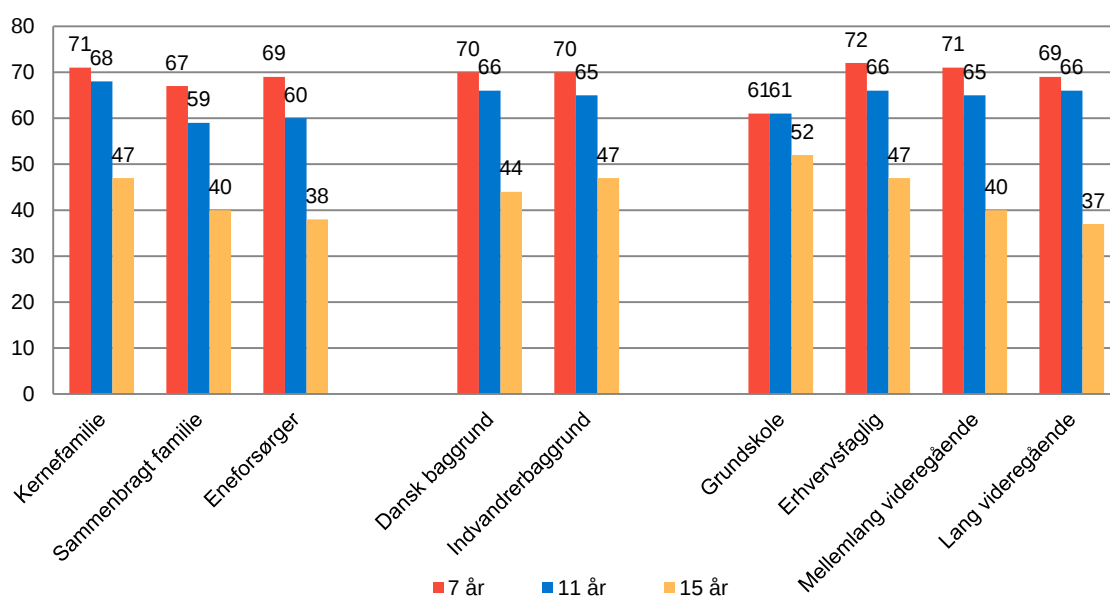
11-15-årige: Kerne: 2.202, Sammenbragt: 317, Eneforsørger: 458, DK baggrund: 2.746, IV baggrund: 249, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 1.032, Mellemlang: 779, Lang: 358

Signifikans: Smh ml. familietype og ros signifikant for begge grupper (3-7: $p < 0,01$; 11-15: $p < 0,05$). Smh ml. IV-baggrund signifikant for 3-7 årige ($p < 0,001$). Smh. ml. uddannelse signifikant for 3-7-årige ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

I forhold til forældres kendskab til børnenes hverdagsliv finder vi ikke, som Figur 4.8 viser, signifikante forskelle på kernefamilier, sammenbragte familier og eneforsørgere og heller ikke på familier med dansk baggrund og indvandrerbaggrund. I forhold til uddannelse ser vi, at forældre med en grundskoleuddannelse i mindre grad angiver, at de kender deres barns færd og venner, når barnet er 7 år, men omvendt at forældre med længere uddannelsesniveau ifølge deres børn er mindre involveret i børnenes hverdagsliv, når børnene er 15 år.

Figur 4.8 Andel forældre, der i høj grad er informerede om børnenes venner og hverdagsliv. Fordelt på alder samt familietype, dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: I høj grad informeret: har svaret *altid* på to spørgsmål om hvor ofte de ved hvor deres barn er henne og hvor ofte de kender deres barns venner

Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)

Procentgrundlag: 7-årige: Kerne: 1.369, Sammenbragt: 66, Eneforsørger: 189, DK baggrund: 1.547, Indvandrerbaggrund: 83, Grundskole: 139, Erhvervsfaglig: 495, Mellemlang: 503, Lang: 252

11-årige: Kerne: 1.040, Sammenbragt: 110, Eneforsørger: 182, DK baggrund: 1.225, Indvandrerbaggrund: 120, Grundskole: 151, Erhvervsfaglig: 399, Mellemlang: 378, Lang: 185

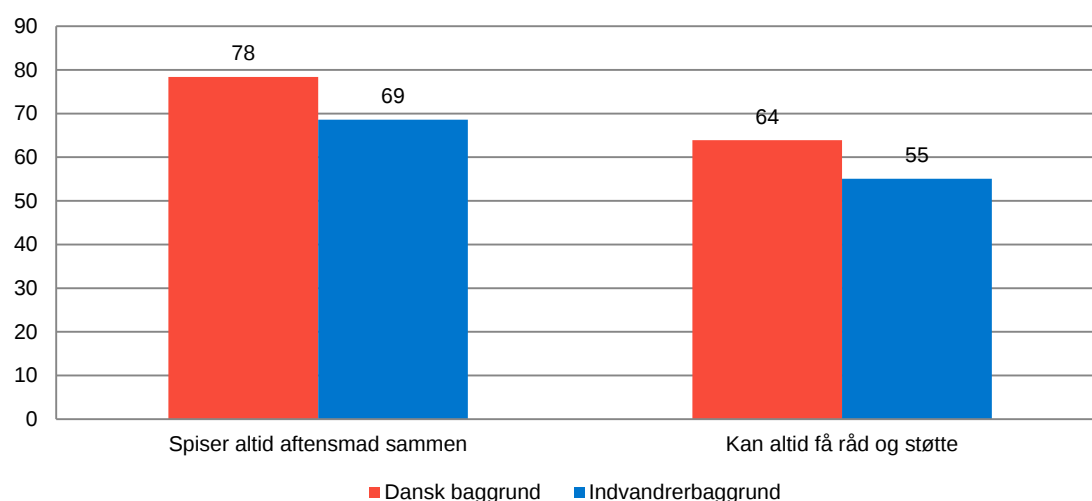
15-årige: Kerne: 1162, Sammenbragt: 207, Eneforsørger: 267, DK baggrund: 1.521, Indvandrerbaggrund: 129, Grundskole: 217, Erhvervsfaglig: 633, Mellemlang: 401, Lang: 173

Signifikans: Sammenhænge mellem uddannelse og involvering signifikant blandt 7-årige og 15-årige ($p < 0,01$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Ud over at vi altså finder, at forældre med indvandrerbaggrund i højere grad end forældre med dansk baggrund roser deres mindre børn, har vi hidtil ikke fundet, at der er forskel på familier med dansk baggrund og indvandrerbaggrund. På et par punkter vedrørende familiens fællesskab og omsorg er der dog mindre, men signifikante forskelle på familier med dansk og indvandrerbaggrund. Det gælder, som Figur 4.9 viser, når vi spørger de 11-15-årige børn, hvor tit forældre og børn spiser aftensmad sammen, og i hvor høj grad børnene oplever at kunne hente støtte og rådgivning fra deres forældre. Vi ser således, at 11-15-årige børn med indvandrerbaggrund lidt sjældnere end børn med dansk baggrund oplever, at de og forældrene spiser sammen om aftenen, og i lidt mindre grad oplever, at de kan regne med råd og støtte fra deres forældre. Der er ikke forskel på, hvor tit man spiser aftensmad i de yngre aldersgrupper, hvor det er mødrene, der har besvaret spørgsmålet.

Figur 4.9 Andel 11-15-årige, der altid spiser aftensmad sammen samt andelen, der altid kan få råd og støtte fra forældre. Fordelt på dansk vs. indvandrerbaggrund. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af børn/ unge

Procentgrundlag: 11-15-årige: DK baggrund: 2.746, Indvandrerbaggrund: 249

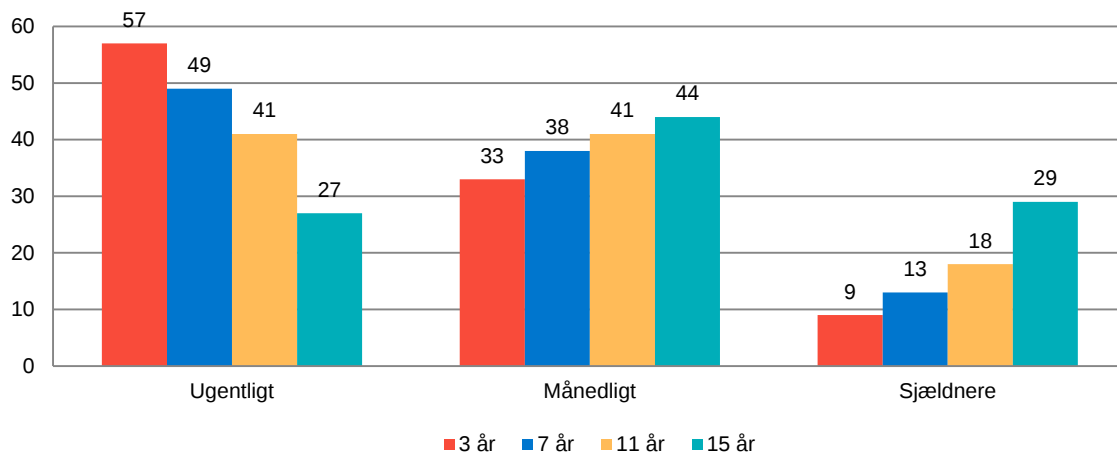
Signifikans: Sammenhænge er signifikante ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

4.2.3 Ældre børn og børn med indvandrerbaggrund er sjældnere sammen med bedsteforældre

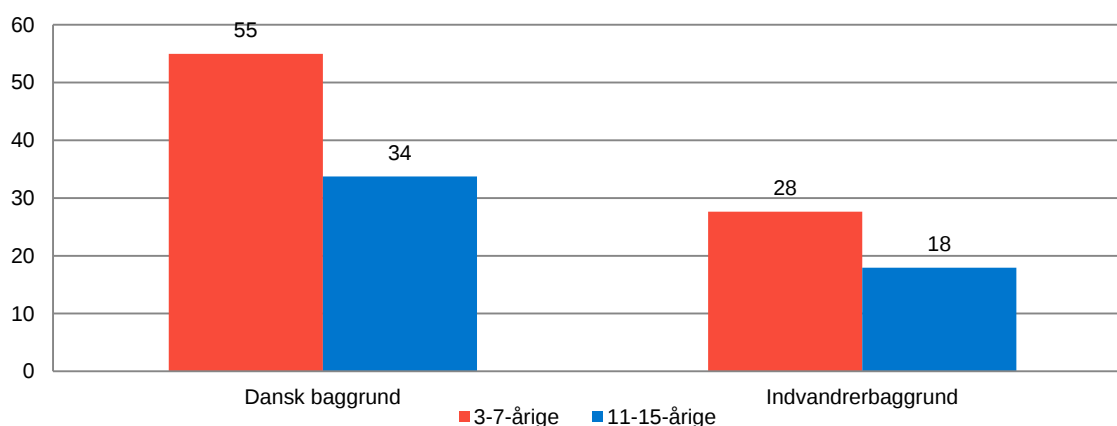
Det sidste element, vi behandler under temaet fællesskab og omsorg i familien, er børns samvær med bedsteforældre. Generelt ser børn, der lever i Danmark, deres bedsteforældre relativt hyppigt, idet 71-90 % er sammen med en af deres bedsteforældre hver måned. Heraf ser 27-57 % en af deres bedsteforældre hver uge. Som Figur 4.10 og Figur 4.11 viser, varierer hyppigheden af samvær med bedsteforældre dog tydeligt med alder og med, hvorvidt børnene har dansk baggrund eller indvandrerbaggrund. Mens 57 % af de mindste 3-årige børn således ser mindst en af deres bedsteforældre ugentligt, gælder det samme 49 % af de 7-årige, 41 % af de 11-årige og 27 % af de 15-årige. Og hvor vi i Figur 4.11 ser, at 55 % af de 3-7-årige og 34 % af de 11-15-årige børn med dansk baggrund ser deres bedsteforældre ugentligt, gælder det samme for 28 % af 3-7-årige børn med indvandrerbaggrund og 18 % af 11-15-årige børn med indvandrerbaggrund. Forskellen på alder skyldes sandsynligvis, at bedsteforældrene til de yngste i højere grad deltager i praktiske opgaver og pasning af børnene, mens samvær mellem bedsteforældre og børnebørn for de ældre børns vedkommende i højere grad er af ren social karakter. De store forskelle på børn med indvandrerbaggrund og dansk baggrund skyldes formodentlig især, at bedsteforældre til børn med indvandrerbaggrund ikke bor i Danmark.

Figur 4.10 Hyppighed af samvær med bedsteforældre fordelt på alder. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)
 Procentgrundlag: 3-årige: 1.622, 7-årige: 1.630, 11-årige: 1.345, 15-årige: 1.650
 Signifikans: Sammenhænge er signifikante ($p < 0,001$)
 Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Figur 4.11 Andel, der er sammen med bedsteforældre ugentligt. Fordelt på alder og dansk vs. indvandrerbaggrund. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)
 Procentgrundlag: 3-7-årige: DK baggrund: 3.066, IV baggrund: 186.
 11-15-årige: DK baggrund: 2.746, IV baggrund: 249
 Signifikans: Sammenhænge er signifikante ($p < 0,001$)
 Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

4.2.4 Opsamling på fællesskab og omsorg i familien

Robert Putnam og Annette Lareau viser, at amerikanske middelklasseforældre i højere grad end arbejderklasseforældre og forældre på overførselsindkomster lever i kernefamilier med et tæt familiefællesskab og i højere grad praktiserer et aktivt forældreskab, hvor de stræber efter at støtte deres børns følelsesmæssige og kognitive udvikling.

Ser vi på tallene fra Børn og Unge i Danmark 2013, finder vi dog kun mindre forskelle på klassebaggrund, når det gælder de følelsesmæssige og omsorgsmæssige ressourcer i familier, der lever i Danmark, og holder tallene, er det faktisk de socialt og økonomisk mindst ressourcestærke, der

oftest roser deres børn og for de store børns vedkommende følger med i, hvad de laver, og hvem de er sammen med.

På enkelte punkter finder vi en forskel på børn med dansk baggrund og indvandrerbaggrund, idet børn med indvandrerbaggrund i mindre grad end børn med dansk baggrund spiser aftensmad sammen med deres forældre; i mindre grad oplever, at de kan få råd og støtte fra forældrene, og i mindre grad er sammen med deres bedsteforældre.

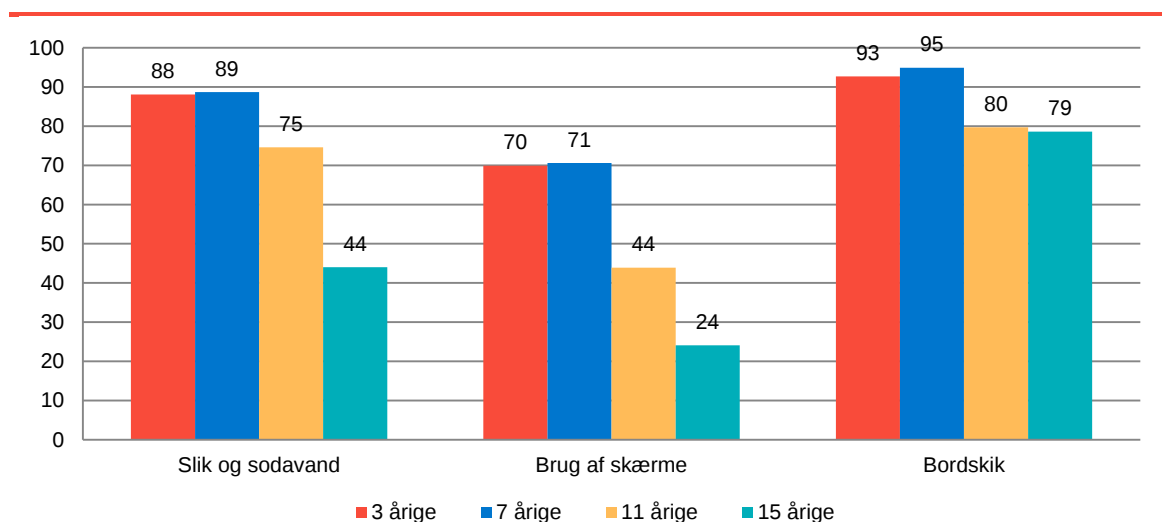
4.3 Autoritet og selvbestemmelse

I Baumrinds forældretypologi udgør de følelsesmæssige relationer og forældres involvering i deres børn den ene dimension, mens forældrenes måde at udøve autoritet udgør den anden. I dette afsnit forsøger vi at illustrere denne opdragelsesdimension ved at vise, i hvilken grad forældre benytter sig af regler, irettesættelse og sanktioner i deres opdragelse, og i hvilken grad børn oplever kontrol og begrænsning af deres selvbestemmelse.

4.3.1 Regler i hjemmet

Ser vi først i Figur 4.12 på, i hvilken grad forældre bruger regler i opdragelsen af børn i forskellige aldersgrupper, finder vi, at det er mest udbredt at have regler for bordskik og indtag af slik og sodavand, mens lidt færre angiver, at de har regler for brug af tv og andre skærme. I forhold til bordskik er der forskel på andelen af forældre til de 3- og 7-årige og andelen af 11- og 15-årige børn, der angiver, at de har regler for bordskik i hjemmet, men generelt er det ikke en praksis, der ændrer sig markant hen over barndomsårene. I modsætning hertil ser vi, hvordan en meget høj andel angiver, at der er regler for slik, sodavand og brug af skærme, når børnene er 3-7 år gamle, mens andelen med denne type regler falder, når børnene bliver ældre.

Figur 4.12 Regler for slik, skærme og bordskik fordelt på alder. Passer i høj eller nogen grad. Procent

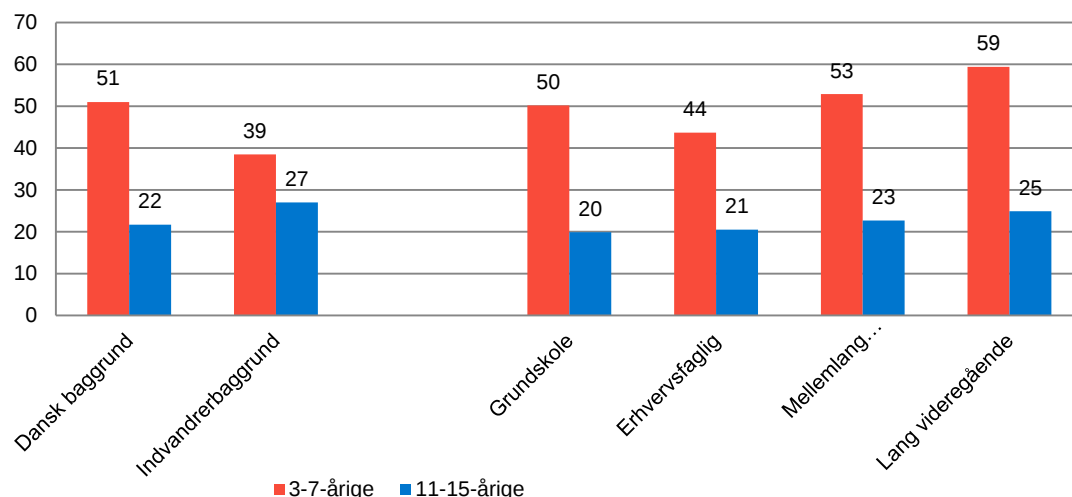

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)
Procentgrundlag: 3-årige: 1.622, 7-årige: 1.630, 11-årige: 1345, 15-årige: 1.650
Signifikant sammenhæng ($p < 0,001$)
Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Figur 4.13 viser, at forældre med dansk baggrund i højere grad end forældre med indvandrerbaggrund angiver, at familien har regler for slik og sodavand, samt at forældre med længerevarende

uddannelser i højere grad end forældre med erhvervsuddannelse angiver, at der er regler for slik og sodavand i hjemmet. Spørger vi de 11- og 15-årige børn selv, er forskellene dog noget mindre og i forhold til dansk vs. indvandrerbaggrund vendt om, så det her er børn med indvandrerbaggrund, der i størst grad oplever, at der er regler for indtag af slik og sodavand.

Figur 4.13 Passer i høj grad, at familien har regler for slik og sodavand. Fordelt på dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)

Procentgrundlag: 3-7-årige: DK baggrund: 3066, IV baggrund: 186, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 899, Mellemlang: 947, Lang: 574

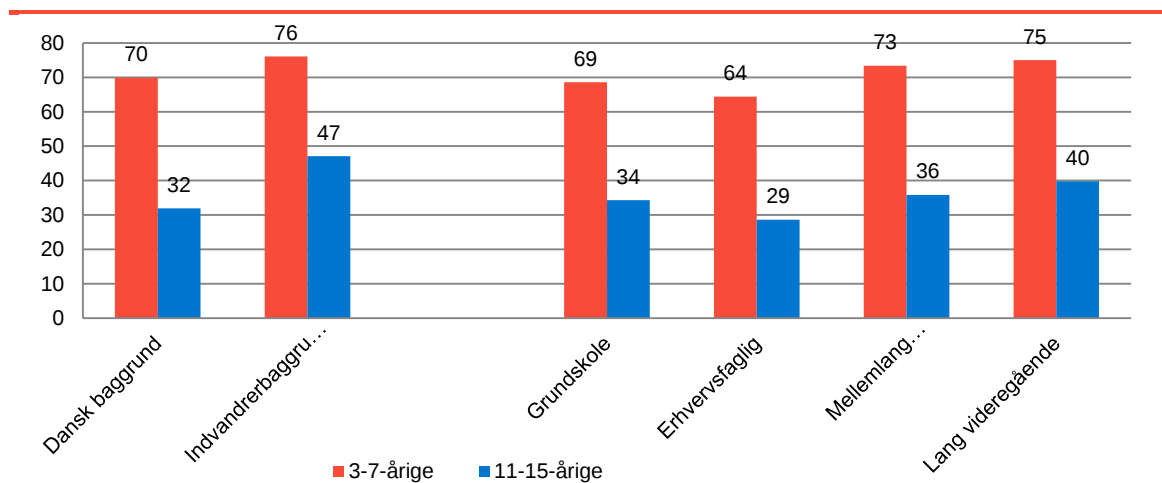
11-15-årige: DK baggrund: 2746, IV baggrund: 249, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 1032, Mellemlang: 779, Lang: 358

Signifikans: Forskel på IV og DK baggrund samt uddannelsesgrupper signifikant (for begge faktorer: 3-7 år: $p < 0,001$; 11-15 år: $p < 0,05$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

I forhold til regler for tidsforbrug på tv og andre skærme er der, som vist i Figur 4.14, ikke signifikant forskel på familier med dansk og indvandrerbaggrund blandt de yngste, men blandt de 11-15-årige er der flere børn med indvandrerbaggrund, som angiver, at der er regler for, hvor meget de må bruge skærme i hjemmet. I forhold til uddannelse ser vi ligesom i Figur 4.13, at der i lidt højere grad er regler, der begrænser tidsforbruget på skærme i familier med længere uddannelsesniveau sammenlignet med familier, hvor moren har en erhvervsuddannelse.

Figur 4.14 Passer i høj eller nogen grad, at familien har regler for tidsforbrug på skærme. Fordelt på dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)

Procentgrundlag: 3-7-årige: DK baggrund: 3.066, IV baggrund: 186, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 899, Mellemlang: 947, Lang: 574

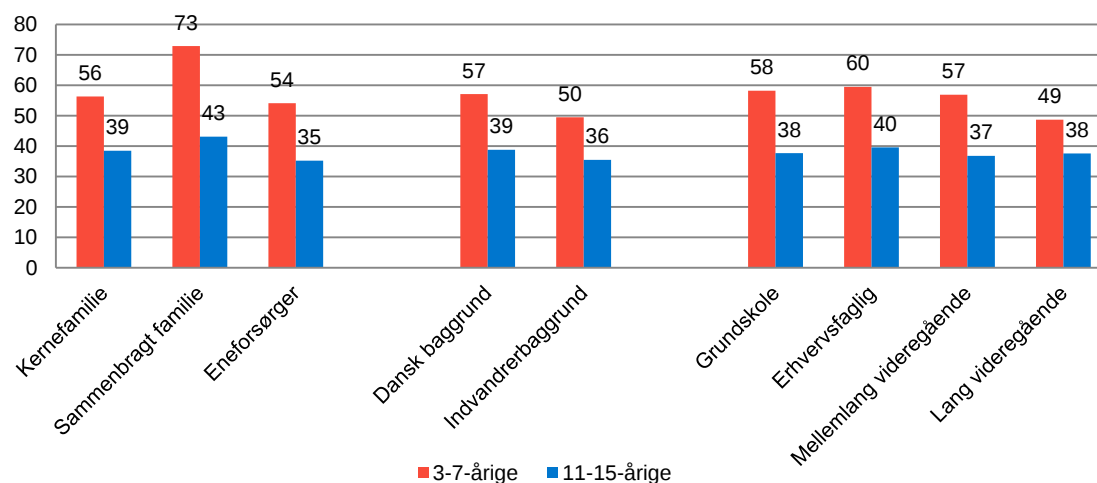
11-15-årige: DK baggrund: 2.746, IV baggrund: 249, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 1032, Mellemlang: 779, Lang: 358

Signifikans: Forskel på DK og IV signifikant blandt 11-15-årige ($p < 0,001$); Forskel på uddannelse signifikant blandt alle (3-7 år: $p < 0,001$; 11-15 år: $p < 0,01$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Endelig sammenligner vi i Figur 4.15 familierne med hensyn til, om der er regler for god bordskik i hjemmet. Her ser vi en forskel på forskellige familietyper, idet både forældre og børn i sammenbragte familier i højere grad end respondenterne i andre familietyper angiver, at der er regler for bordskik. Samme figur viser, at lidt flere familier med dansk baggrund sammenlignet med familier med indvandrerbaggrund angiver, at der er regler for bordskik, og at andelen, der har regler for bordskik, er størst blandt de lavest uddannede.

Figur 4.15 Passer i høj grad, at familien har regler for bordskik. Fordelt på familietype, dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)

Procentgrundlag: 3-7-årige: Kerne: 2.804, Sammenbragt: 95, Eneforsørger: 341, DK baggrund: 3.066, IV baggrund: 186, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 899, Mellemlang: 947, Lang: 574

11-15-årige: Kerne: 2.202, Sammenbragt: 317, Eneforsørger: 458, DK baggrund: 2.746, IV baggrund: 249, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 1032, Mellemlang: 779, Lang: 358

Signifikans: Forskel på familietype signifikant for alle (3-7 år: $p < 0,05$; 11-15 år: $p < 0,01$). Forskel på IV og DK baggrund signifikant for alle (3-7 år: $p < 0,001$; 11-15 år: $p < 0,01$). Forskel på uddannelse signifikant for 3-7-årige ($p < 0,01$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

4.3.2 Irettesættelse, skældud og sanktioner

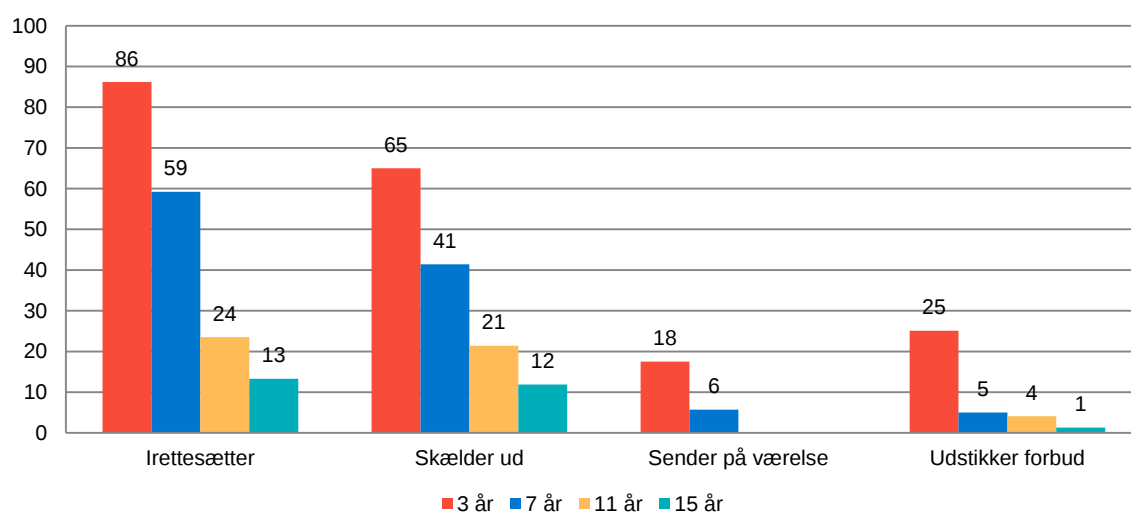
Når børnene ikke gør, hvad der bliver forventet af dem – overtræder en regel eller i øvrigt bryder med, hvad forældrene tænker er hensigtsmæssigt – kan forældre og andre autoritetspersoner bruge irettesættelser, skældud eller forskellige former for sanktioner og straf. Hvor regler og tydelige normer kan ses som proaktiv autoritet, der har til hensigt på forhånd at lære børnene, hvad der forventes af dem, kan irettesættelse, skældud og sanktioner ses som reaktive autoritetsformer, der bruges, efter at barnet har gjort noget, det ikke må (Dahl, 2014).

De færreste har et færdigt og helt tydeligt sæt af normer og regler klar, når de bliver forældre, og det giver for det meste ikke mening at forklare barnet alle disse normer og regler, inden de er blevet aktuelle i en bestemt situation, hvor barnet har gjort noget, forælderen ikke vil have. Irettesættelser og i nogle tilfælde skældud og sanktioner er derfor svært helt at undgå. Vi ser dog, som kort refereret i afsnit 4.1.2, at børn, hvis forældre i høj grad bruger skældud og sanktioner i opdragelsen, oplever flere opdragelsesproblemer i løbet af barndommen – også selvom de i udgangspunktet syntes, at deres barn var nemme at opdrage. I en anden undersøgelse af baggrunden for kriminalitet lavet af VIVE i 2016 finder forfatterne, at børn, der er opdraget anerkendende som 15-årige – dvs. med høj grad af ros og mindre grad af irettesættelse, skældud og straf – har mindre sandsynlighed for at begå noget kriminelt som 18-årige (Olsen, Dahl, & Poulsen, 2016). Andre undersøgelser bekræfter, at megen skældud og straf har en negativ betydning for børns udvikling (Baumrind, 1967; Chan & Koo, 2011; Steinberg, Mounts, Lamborn, & Dornbusch, 1991). Vi har dog ikke fundet forskning, der viser, at irettesættelser i sig selv har en negativ betydning for børns udvikling.

I Figur 4.16 kan man se, i hvilket omfang forældre bruger irettesættelse og skældud samt sanktioner som at sende barnet ind på værelset eller sige, at der er noget, barnet ikke må, som det ellers plejer at måtte, over for børn i forskellige aldersgrupper. Vi ser tydeligt, hvordan det især er de yngste børn, der irettesættes, skældes ud og straffes, mens denne opdragelsesform aftager kraftigt, jo ældre børnene bliver. Således angiver 86 % af forældrene, at de ugentligt irettesætter deres 3-årige barn, 65 % angiver, at de ugentligt skælder det 3-årige barn ud, 18 % sender barnet ind på værelset en gang om ugen, og 25 % bruger forbud som sanktion.

Når vi spørger de 15-årige selv, er det kun 13 %, der oplever at blive irettesat hver uge; 12 %, der får skældud, og 1 %, der oplever, at forældrene forbyder det ting for at sanktionere en bestemt type opførsel.

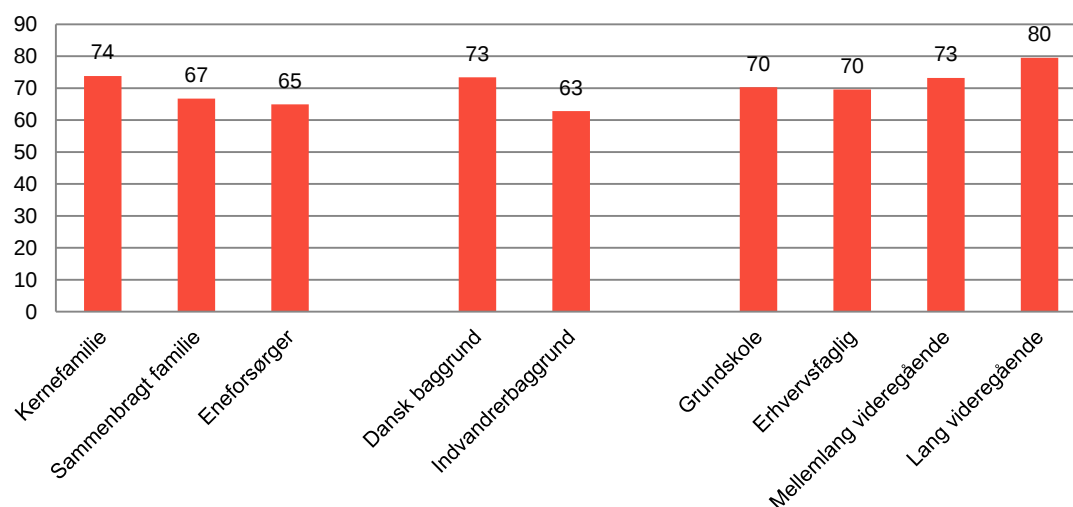
Figur 4.16 Andel af forældre, der ugentligt bruger forskellige typer af sanktioner i opdragelsen. Fordelt på alder. Procent

Anm. 11- og 15-årige børn er ikke blevet spurgt, om de er blevet sendt på værelset
 Spørgsmål besvaret af mødre (3 + 7-årige) og børn/ unge (11 + 15-årige)
 Procentgrundlag: 3-årige: 1.622, 7-årige: 1.630, 11-årige: 1.345, 15-årige: 1.650
 Signifikant sammenhæng ($p < 0,001$)
 Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Når vi i Figur 4.17 ser på, hvem der bruger irettesættelse over for deres børn, finder vi, at det i højere grad er forældre i kernefamilier, forældre med dansk baggrund og forældre med længerevarende uddannelser, der irettesætter deres børn. Ligeledes gælder det, at forældre med indvandrerbaggrund i mindre grad skælder deres små børn ud end forældre med dansk baggrund (ikke vist i figur). Når det gælder sanktioner som "at sende på værelset" og forbud, finder vi ikke signifikante forskelle på familier med forskellig baggrund.

Figur 4.17 Andel forældre, der irettesætter deres 3-7-årige børn ugentligt fordelt på familietype, dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre

Procentgrundlag: 3-7-årige: Kerne: 2.804, Sammenbragt: 95, Eneforsørger: 341, DK baggrund: 3066, IV baggrund: 186, Grundskole: 368, Erhvervsfaglig: 899, Mellemlang: 947, Lang: 574

Signifikans: Alle forskelle signifikante (familietype: $p < 0,01$; Indvandrere og dansk baggrund: $p < 0,001$; uddannelse: $p < 0,01$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Analysen af data fra Forløbsundersøgelsen af Årgang 95, som blev indsamlet, da de unge var 3 år i 1999, viser, at forældre med lav uddannelse i noget højere grad end forældre med lang uddannelse bruger fysisk straf som fx smæk over fingrene eller endefuld (analyser lavet til dette notat). Vi har dog ikke nyere tal, der kan vise, om dette fortsat er tilfældet.

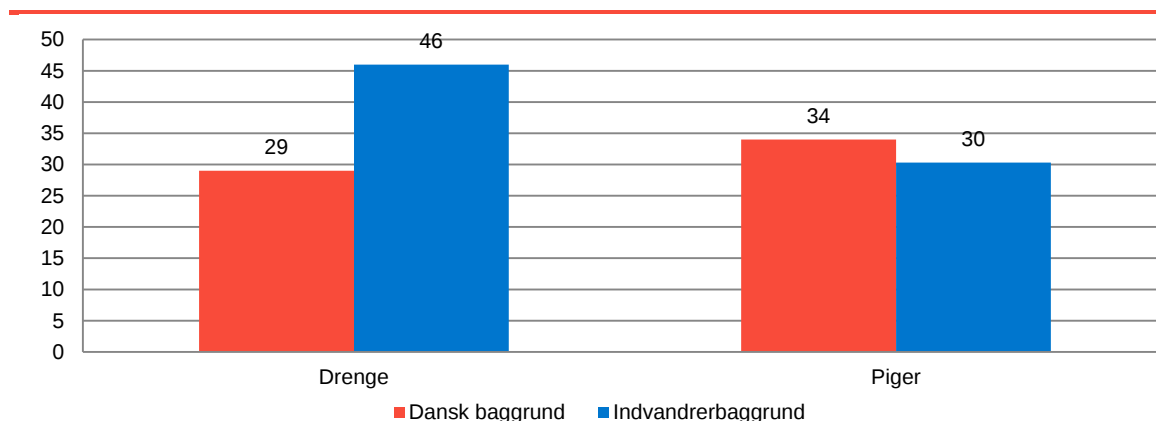
4.3.3 Selvbestemmelse, kontrol og fysisk afstraffelse

Et er de konkrete regler og sanktionsformer – noget andet er oplevelsen af at være underlagt autoritet eller kontrol. I Børn og Unge i Danmark har vi spurgt børnene selv, om de oplever, at de skal gøre, som de får besked på, og om de oplever, at deres forældre kontrollerer eller dirigerer dem.

Her finder vi, at 82 % af de 11-årige og 63 % af de 15-årige er enige eller helt enige i, at de til daglig ofte er nødt til at gøre, som de får besked på. Der er ikke signifikante forskelle mellem de sociale grupper (ikke vist i figur). Derudover finder vi, at 36 % af de 15-årige oplever, at deres forældre af og til, ofte eller altid forsøger at kontrollere og dirigere dem (ikke vist i figur).

Samlet set er der ikke signifikante forskelle mellem sociale grupper på at opleve dette, men opdeler vi de unge på køn, finder vi, som vist i Figur 4.18, at flere 15-19-årige drenge med indvandrerbaggrund sammenlignet med drenge med dansk baggrund og sammenlignet med piger med såvel dansk som indvandrerbaggrund oplever, at deres forældre forsøger at kontrollere og dirigere dem. Det er et overraskende resultat i forhold til den offentlige debat og det generelle fokus på social kontrol i indvandrerfamilier rettet mod piger. Vi kan ikke udelukke, at det kan skyldes skævheder i data, men har medtaget resultatet for at vise, at vi muligvis overser, at forældres autoritet udøves forskelligt over for piger og drenge og måske også opleves forskelligt af henholdsvis piger og drenge med indvandrerbaggrund.

Figur 4.18 Andel 15-19-årige unge, der oplever, at forældre kontrollerer dem. Fordelt på dansk vs. indvandrerbaggrund og køn. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af unge

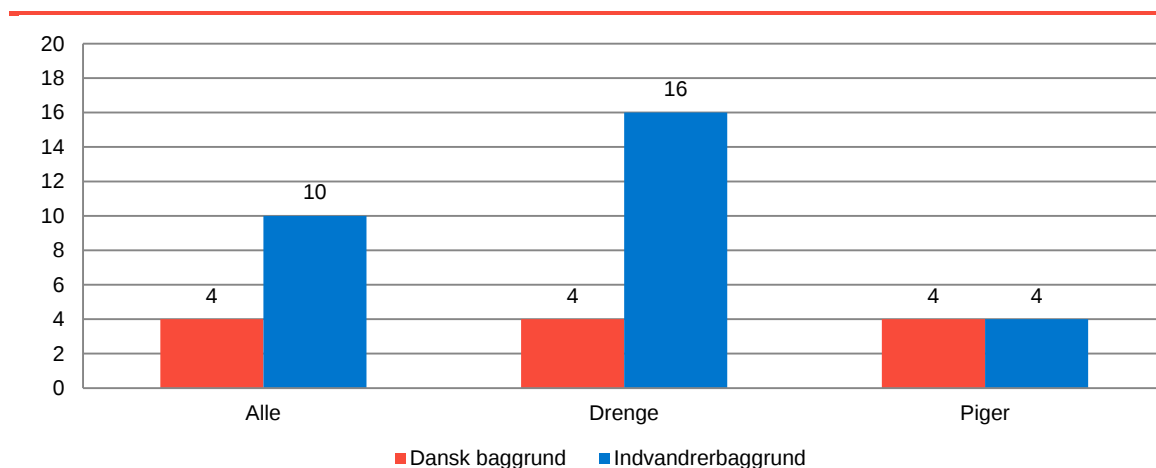
Procentgrundlag: drenge DK-baggrund: 763; drenge IV-baggrund: 62; piger DK-baggrund: 772; piger IV-baggrund: 66

Signifikans: forskel mellem drenge signifikant ($p < 0,01$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Ud over at drengene altså oplever, at de bliver kontrolleret og dirigeret af deres forældre, viser analyserne også, at 15-19-årige drenge med indvandrerbaggrund i højere grad end drenge med dansk baggrund og i højere grad end alle piger har oplevet, at deres forældre har afstraffet dem fysisk med tæv. Figur 4.19 viser således, at 16 % af drenge med indvandrerbaggrund angiver, at de har fået tæv mod 4 % af drenge med dansk baggrund og 4 % af piger generelt.

Figur 4.19 Andel 15-19-årige unge, der angiver, at de har fået tæv af forældre eller stedforældre. Fordelt på dansk vs. indvandrerbaggrund og køn. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af unge

Procentgrundlag: drenge DK-baggrund: 763; drenge IV-baggrund: 62; piger DK-baggrund: 772; piger IV-baggrund: 66

Signifikans: forskel mellem drenge signifikant ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Endelig har vi spurgt de unge, om de føler sig frie til selv at bestemme, hvordan de vil leve deres liv. Her er 85 % af unge med dansk baggrund enige mod 74 % af unge med indvandrerbaggrund – en forskel, der i dette tilfælde gælder begge køn.

4.3.4 Opsamling på autoritet og selvbestemmelse

Vi har i dette afsnit ved hjælp af forskellige parametre vist, hvordan forældre i Danmark bruger autoritet i deres børneopdragelse. Relativt mange familier angiver, at de i nogen eller høj grad følger nogle regler for bordskik, indtag af slik og sodavand, eller hvor meget tid børn må bruge på at se tv, spille computerspil eller andet. Derudover er der relativt mange, der angiver, at de hver uge irettesætter og skælder deres mindre børn ud. I takt med at børnene bliver ældre, ser det ud til, at den direkte udøvelse af autoritet mindskes, men størstedelen af 11-årige og hovedparten af 15-årige børn oplever fortsat, at de ofte skal gøre, som der bliver sagt, og dermed i noget omfang er underlagt en form for autoritet.

Vi finder en tendens til, at forældre med længerevarende uddannelser og dansk baggrund i lidt større grad end forældre med mindre uddannelse og forældre med indvandrerbaggrund bruger regler og irettesættelse over for deres mindre børn. Omvendt ser vi, at de ældre drenge med indvandrerbaggrund i højere grad end piger og i højere grad end drenge med dansk baggrund angiver, at deres forældre kontrollerer dem og for 16 % vedkommende endda har straffet dem med tæv. Såvel piger som drenge med indvandrerbaggrund angiver i lidt mindre grad end unge med dansk baggrund, at de føler sig frie til at bestemme over deres eget liv.

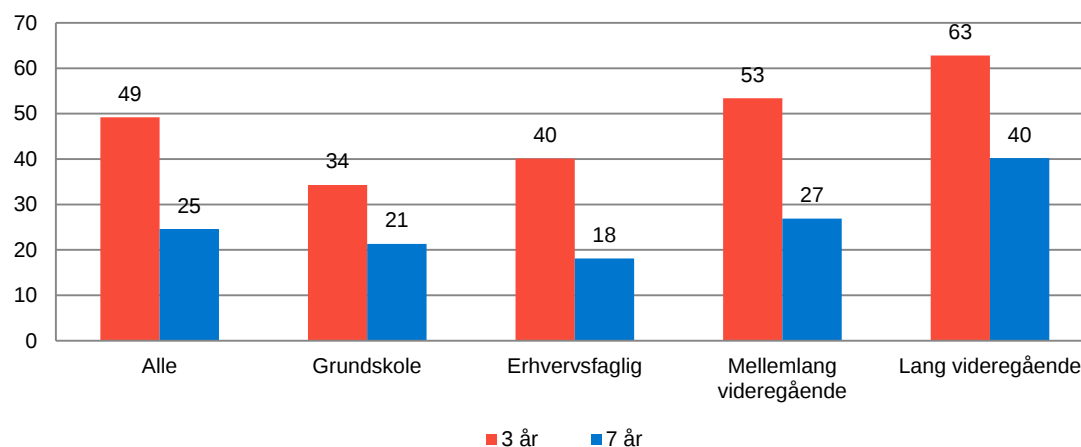
Selvom der er langt flere overlap end forskelle, er der altså en tendens til, at sprogligt og uddannelsesmæssigt mindre ressourcestærke forældre er lidt mere tilbageholdende med de mildere proaktive former for opdragelse, når børnene er små, og at forældre med indvandrerbaggrund i lidt højere grad forsøger at lægge begrænsninger på deres børn, når de bliver ældre.

4.4 Kognitiv stimulering af barnets udvikling

I dette afsnit ser vi på, hvordan forældre kognitivt stimulerer deres børn gennem højtlesning, samtale, lektiehjælp og drøftelse af kulturelle, sociale og politiske emner. Vi ser her i højere grad, end det gjaldt, da vi behandlede omsorg og autoritet, tydelige forskelle på uddannelsesgrupperes forældrepraksis.

Ser vi først i Figur 4.20 på højtlesning for de mindste børn, ser vi, at mens 34 % af forældre med grunduddannelse angiver, at de dagligt læser højt for deres 3-årige barn, gælder det samme for 63 % af forældre med lange videregående uddannelser. Den andel, der får læst højt, falder, jo ældre barnet bliver, men forskellen på højtlesning er fortsat markant, når vi når 7-årsalderen, idet 18-21 % af forældre med grundskoleuddannelse eller erhvervsfaglig uddannelse angiver, at de læser højt hver dag mod dobbelt så mange blandt forældre med lange videregående uddannelser.

Figur 4.20 Andel, der læser højt for barnet hver dag. Fordelt på alder og mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af mødre

Procentgrundlag: 3-årige: Grundskole: 149, Erhvervsfaglig: 404, Mellemlang: 444, Lang: 322

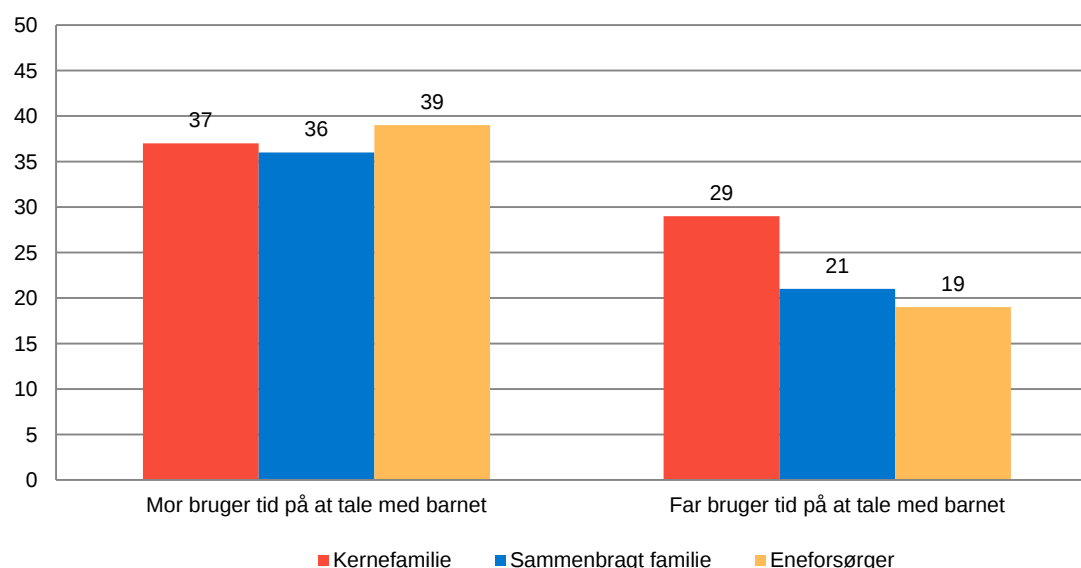
7-årige: Grundskole: 139, Erhvervsfaglig: 495, Mellemlang: 503, Lang: 252

Sammenhæng er signifikant ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

I forhold til almindelig samtale finder vi ikke i samme grad forskelle på uddannelsesgrupper, men finder i stedet, som vist i Figur 4.21, en signifikant forskel på familietyper, der skyldes, at børn i sammenbragte familier og eneforsørgerfamilier typisk ikke har samme adresse som deres far. Generelt angiver alle børn, at de i højere grad har samtaler med deres mor end med deres far – også børn i kernefamilier, der bor sammen med begge forældre.

Figur 4.21 Andel af 11-15-årige, der oplever, at mor henholdsvis far bruger tid på at snakke med dem hver dag. Fordelt på familietyper. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af børn/ unge

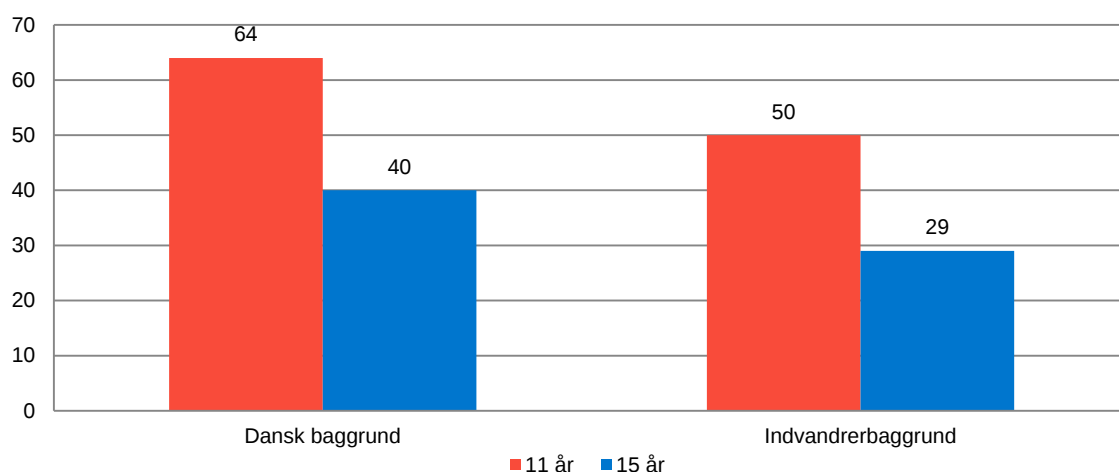
Procentgrundlag: Kernefamilie: 2.202, Sammenbragt: 317, Eneforsørger: 458

Signifikant sammenhæng i forhold til fars tid på samtale ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

I forhold til forældres hjælp med lektielæsning finder vi ikke forskelle på uddannelsesgrupper, men finder, at børn med dansk baggrund i højere grad end børn med indvandrerbaggrund oplever, at deres forældre hjælper med lektier. Vi ser således i Figur 4.22, at 64 % af 11-årige børn med dansk baggrund angiver, at deres forældre ofte eller altid hjælper med lektier, mens det samme gælder 50 % af 11-årige børn med indvandrerbaggrund. Spørger vi de 15-årige, ser vi tilsvarende, at 40 % af børn med dansk baggrund mod kun 29 % af børn med indvandrerbaggrund oplever at få deres forældres hjælp til at læse lektier.

Figur 4.22 Forældre hjælper ofte eller altid med lektier. Fordelt på alder og indvandrer vs dansk baggrund. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af børn/ unge

11-årige: DK baggrund: 1.225, IV baggrund: 120

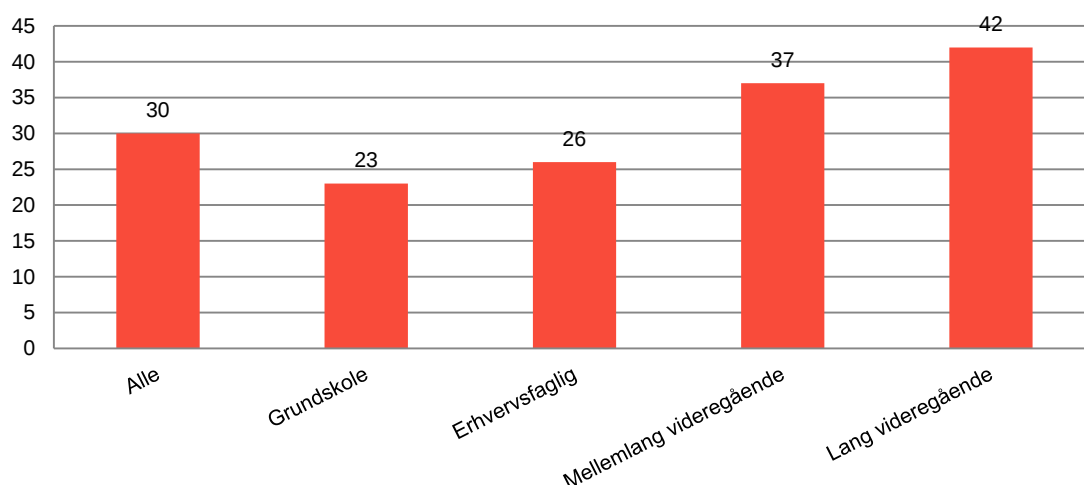
15-årige: DK baggrund: 1.521, IV baggrund: 129

Signifikans: Forskel mellem DK og IV baggrund signifikant for alle (11 år: $p < 0,001$; 15 år: $p < 0,05$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Endelig ser vi Figur 4.23, hvordan det at drøfte kulturelle, sociale eller politiske emner hænger tydeligt sammen med forældrenes uddannelsesbaggrund. I familier, hvor moren har en grundskoleuddannelse, er det således 23 %, der angiver, at de flere gange om ugen taler om kulturelle og samfundsmæssige emner – i familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse gælder dette 42 %.

Figur 4.23 Andel af 15-årige, der oplever, at forældre drøfter sociale og kulturelle emner med dem flere gange om ugen. Fordelt på mors uddannelse. Procent

Anm.: Spørgsmål besvaret af unge

Procentgrundlag: Grundskole: 217, Erhvervsfaglig: 633, Mellemlang: 401, Lang: 173

Sammenhæng er signifikant ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

4.4.1 Opsamling på kognitiv stimulering af børns udvikling

Samlet set har vi i dette afsnit vist, hvordan forældres stimulering af barnet sprogligt og kognitivt især hænger sammen med forældrenes uddannelsesbaggrund og i lidt mindre grad med, hvorvidt forældrene har indvandrerbaggrund, og hvorvidt familien lever som kernefamilie, sammenbragt familie eller som eneforsørgerfamilie. Uddannelsesforskellene viser sig især ved, at forældre med et højere uddannelsesniveau i højere grad læser for deres børn og i højere grad diskuterer kulturelle og samfundsmæssige emner, der kan klæde barnet på til at forstå deres verden og begå sig i lignende samtaler uden for familien. Børn med fraskilte forældre angiver, at de i mindre grad taler med deres far, og derudover viser analyserne, at børn med indvandrerbaggrund i mindre grad oplever, at de kan få hjælp fra deres forældre til lektielæsning.

Efter denne gennemgang af nogle væsentlige træk ved forældres måde at udøve forældreskab viser vi i det følgende kort, hvordan drenge og piger i forskellige aldersgrupper bruger tv, computer og andre skærme. Data er som den øvrige data fra 2013, og da vi ved, at udviklingen på dette område går meget hurtigt, er det nuværende tidsforbrug på diverse skærme formodentlig højere end det, vi her viser.

4.5 Børn brug af tv, computere og andre skærme

Børn i Danmark er blandt de europæiske børn, der bruger mest tid foran forskellige typer af skærme, og flere tal tyder på, at forbruget af tid på skærme fortsat stiger³. Det gælder i særlig grad de større børn og teenagere, og det gælder i særlig grad drenge. Den seneste Skolebørnsundersøgelse viste således, at 68 % af 11-årige drenge bruger mindst to timer dagligt på at spille computerspil, hvilket giver Danmark en andenplads blandt de 41 lande, der deltager. Blandt de 13-årige har Danmark en femteplads – her er det 73 % af drengene, der bruger mere end to timer dagligt på spil. Spørger man til samlet forbrug af tv, der også inkluderer YouTube og anden underholdning

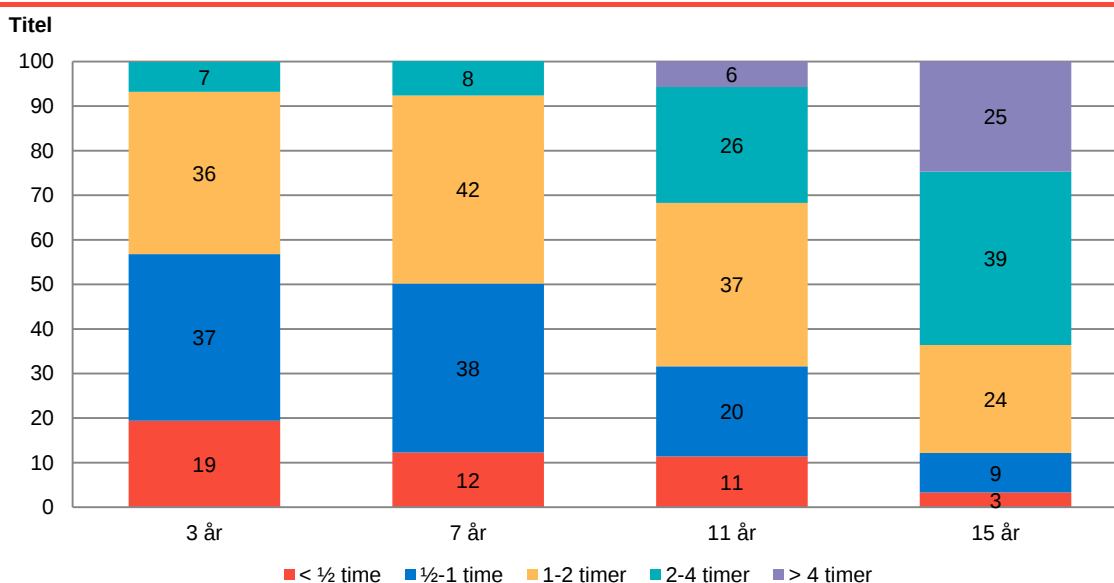
³ Bygger på foreløbige kørsler af data fra nyeste Børn og Unge i Danmark 2017.

på skærme, er kønsfordelingen mere lige, men også her ligger Danmark højt, idet de 11-årige ligger på en 16. plads (49 % af pigerne og 60 % af drengene bruger mindst to timer dagligt på skærmunderholdning), mens de 13-årige ligger på en 13. plads (henholdsvis 66 % og 65 % bruger mindst to timer), og de 15-årige ligger på en 8. plads (henholdsvis 68 % og 71 % bruger mindst to timer) (WHO, 2016).

Tallene fra Børn og Unge i Danmark, 2013, viser samme høje niveau af skærmforbrug blandt de ældste børn og unge og på samme måde en tydelig kønsforskel. Kønsforskellen er muligvis reel, men kan dog godt skyldes, at der er spurgt direkte til skærmaktiviteter, som er populære blandt drenge såsom computerspil, men fx ikke spurgt til tid brugt på sociale medier, der ifølge en Gallup-undersøgelse fra 2013 i langt højere grad bruges af yngre piger (TNS Gallup Media, 2016).

Vi ser i Figur 4.24, at 19 % af mødre til 3-årige angiver, at deres børn højst bruger ½ time dagligt på tv og andre skærme, og at 7 % angiver, at børnene bruger mere end to timer dagligt. I 7-årsalderen er der færre, der bruger mindre end en halv time, men ligeledes få, der bruger mere end to timer. Dette ændrer sig i 11-årsalderen, hvor børnene selv besvarer spørgsmålene om skærmtid. Her angiver hele 26 %, at de bruger 2-4 timer dagligt på skærme, mens 6 % angiver, at deres tidsforbrug overstiger 4 timer. I 15-årsalderen er det hele 39 %, der bruger 2-4 timer dagligt på skærme, og 25 % angiver, at deres forbrug overstiger 4 timer.

Figur 4.24 Børns skærmforbrug fordelt på alder. Procent

Anm.: Indeholder oplysninger om, hvor meget tid børnene bruger hver dag på tv, video, dvd, videospil og computer

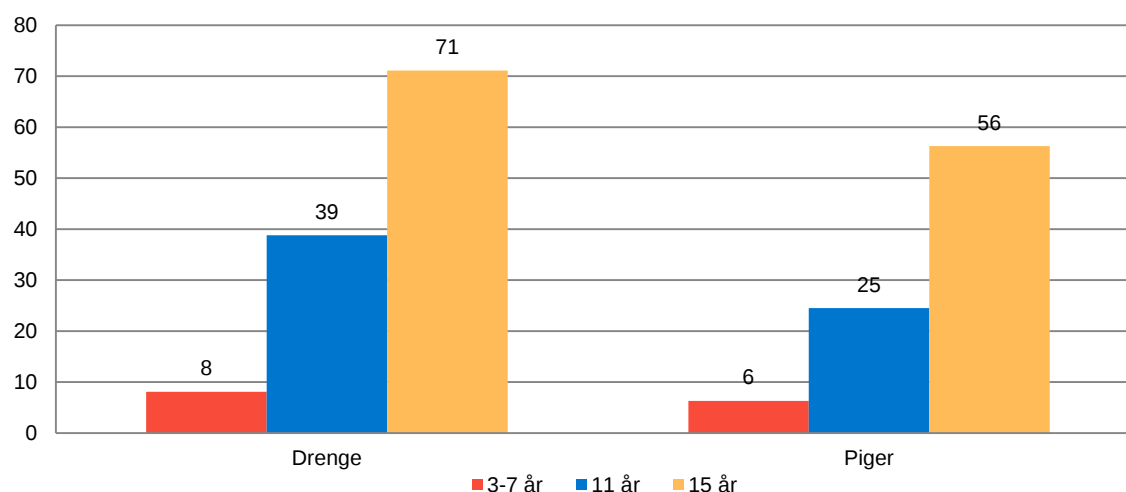
Procentgrundlag: 3-årige: 1.622, 7-årige: 1.630, 11-årige: 1.345, 15-årige: 1.650

Signifikant sammenhæng ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

De store kønsforskelle blandt de ældste børn er tydelige i Figur 4.25, hvor vi ser, at 39 % af 11-årige og hele 71 % af 15-årige drenge bruger mindst to timer dagligt på skærme. Blandt pigerne er de tilsvarende tal 25 % og 56 %.

Figur 4.25 Andel af børn, der bruger mindst to timer dagligt på TV og andre skærme fordelt på køn og alder. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 3-7-årige: drenge: 1.665, piger: 1.569; 11-årige: drenge: 709, piger 689; 15-årige: drenge: 835, piger 855

Signifikant sammenhæng ($p < 0,001$)

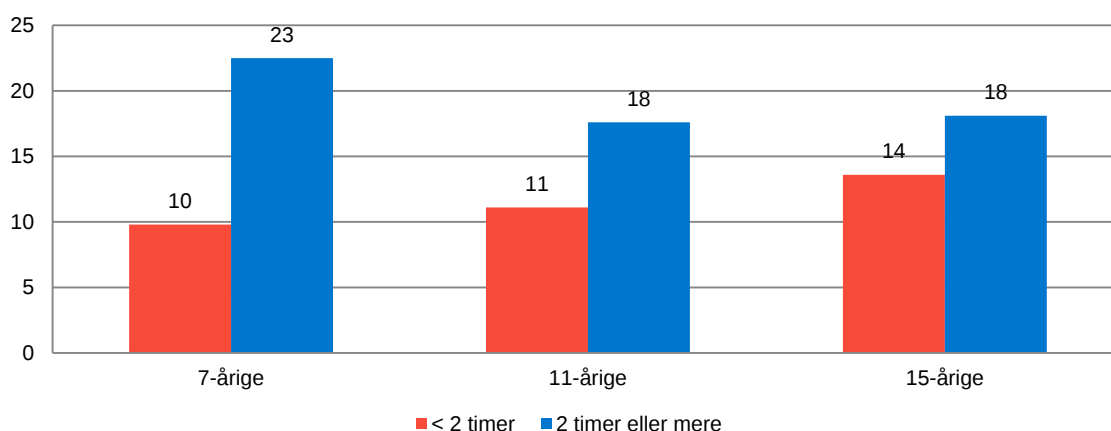
Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Blandt de yngste er der en forskel på børn med indvandrerbaggrund og familier med dansk baggrund, idet en lidt større andel af 3-7-årige børn med indvandrerbaggrund bruger mere end to timer om dagen på tv, computer og andre skærme (15 % kontra 7 %). Disse forskelle genfindes dog ikke i de ældre aldersgrupper. Derudover finder vi ikke markante sociale forskelle i børns tidsforbrug på skærme.

4.5.1 Sammenhæng mellem skærmbrug og trivsel

Ser vi på, hvor stor en andel der falder uden for normalområdet på SDQ-skalaen blandt børn, der dagligt bruger mindre eller mere end to timer på tv, computer og andre skærme, finder vi en signifikant sammenhæng for såvel 7-, 11- og 15-årige. Sammenhængene eksisterer fortsat, når vi kontrollerer for forældres uddannelse, indvandrerbaggrund og familietype, og for om forældrene i øvrigt har kendskab til børnenes hverdagsliv. En nærmere analyse af de 11- og 15-årige viser, at den dårligere trivsel kun er signifikant større for de børn, der bruger skærme i mere end 4 timer om dagen. Analyserne kan ikke afgøre, hvilken retning sammenhængen har. Forklaringen kan således både være, at børn, der sidder meget med en skærm, af den grund trives dårligere, eller at børn, der trives dårligt, hyppigere opsøger iPads, tv og andre skærme.

Figur 4.26 Andelen af børn, der falder uden for normalområdet på SDQ-skalaen fordelt på, om de dagligt bruger tv og computer i mindre eller mere end to timer. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 7 årige: < 2 timer: 1.487, > = 2 timer: 124; 11-årige: < 2 timer: 949, > = 2 timer: 443; 15-årige: < 2 timer: 615, > = 2 timer: 1.075

Signifikans: 7: $p < 0,001$; 11: $p < 0,01$; 15: $p < 0,05$

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

Herudover har vi sammenlignet niveauet af ensomhed, oplevelse af ikke at slå til fagligt i skolen, og hvorvidt barnet har pjækket fra skole blandt børn, der bruger mindre eller mere end to timer på skærme om dagen. For de 11-årige finder vi en signifikant sammenhæng mellem skærmtid på den ene side og pjæk og lavere fagligt niveau på den anden. Blandt børn, der bruger skærme i mindre end to timer om dagen, er det således 4 %, der har prøvet at pjække, og 9 %, der ikke synes, de klarer sig godt i skolen mod henholdsvis 10 % og 15 % blandt børn, der bruger skærme i to eller flere timer om dagen. For de 15-årige finder vi en signifikant sammenhæng mellem skærmtid og ensomhed, idet 26 % af 15-årige, der bruger skærme i mindre end to timer, oplever ensomhed, mod 36 % af 15-årige, der bruger to eller flere timer på skærme om dagen.

4.6 Opsamling på familietid og hverdagsliv

Generelt ser vi, at forældres opdragelsespraksis ændrer sig markant i løbet af deres børns opvækst. I hjemmet med de mindre børn angiver forældrene, at de næsten altid spiser aftensmad sammen, i meget høj grad er involveret i børnenes hverdagsliv og i høj grad følger regler for slik, skærmtid og bordskik. De mindre børn bliver oftere irettesat og i højere grad end i de ældre aldersgrupper skældt ud og sanktioneret. Når børnene bliver ældre mindskes såvel det tætte hverdagsfællesskab med færre familier, der dagligt spiser aftensmad sammen og færre forældre, der fuldt ud kender deres børns venner og hverdagsliv. Der er færre regler og bliver irettesat mindre og skældt mindre ud. Alligevel har langt de fleste børn en oplevelse af, at de skal gøre som der bliver sagt, hvilket indikerer, at de fortsat er underlagt forældrenes autoritet, selvom den måske ikke udøves så direkte og tydeligt, som da børnene var mindre. Derudover sker der et tydeligt fald i samværet med bedsteforældre, jo ældre børnene bliver – formodentlig, fordi bedsteforældrene i højere grad inddrages i praktiske gøremål omkring de mindre børn.

Forældre med et højere uddannelse oplever deres børn som nemmere at opdrage end forældre med et lavere uddannelsesniveau og at forældre med højere uddannelsesniveau i højere grad sætter grænser og irettesætter deres børn end forældre med lavere uddannelsesniveau. I forhold til oplevelsen af kærlighed og fortrolighed finder vi ingen signifikante forskelle på forskellige samfundsgrupper; Og ser vi specifikt på hvor meget forældre roser og er informerede om deres børns

dagligdag, ser det ud til at forældre med et lavere uddannelsesniveau er i tættere kontakt og roser mere end forældre med et højere uddannelsesniveau. Når det gælder de mere udviklingsorienterede omsorgsopgaver som fx højtlesning og samtaler om kultur og politik, ser vi dog både i tidligere udgivet forskning og i analyser lavet til dette notat klare forskelle på uddannelsesgrupper, idet forældre med et højt uddannelsesniveau i noget højere grad end forældre med mindre uddannelse angiver, at de bruger tid på disse aktiviteter.

Sammenligner vi forældre der er indvandrede til Danmark med forældre med dansk baggrund finder vi at forældre med indvandrerbaggrund i lidt højere grad roser og i mindre grad irettesætter deres mindre børn. Når børnene bliver ældre er der derimod lidt flere, der føler sig begrænsede i deres frihed og kontrollerede. Det gælder i særlig grad drengene, der også i lidt højere grad end drenge med dansk baggrund og piger generelt angiver, at de er blevet straffet med tæv. Derudover ser vi at børn med indvandrerbaggrund i lidt mindre grad oplever at de kan få hjælp til lektier, i mindre grad føler at de kan hente støtte og rådgivning hos deres forældre og i mindre grad har regelmæssig kontakt med deres bedsteforældre.

Børn i Danmark er blandt de europæiske børn, der bruger mest tid på computere, tv og andre skærme og flere tal tyder på at forbruget af tid på skærme fortsat stiger. Det er især drenge, der dagligt bruger meget af deres tid foran forskellige skærme – det kan dog skyldes, at de undersøger, vi har adgang til, ikke spørger direkte til tid brugt på sociale medier, som piger formodentlig bruger mere end drenge.

I en analyse lavet specifikt til dette notat, sammenligner vi børns adfærdsmæssige trivselsproblemer målt ved hjælp af det standardiserede instrument SDQ. Denne analyse viser, at børn, der bruger mere end 2 timer på skærme, trives lidt dårligere end børn, der bruger mindre tid. Analysen tager ikke fuldt ud højde for bagvedliggende faktorer, der kan forklare både det høje tidsforbrug på skærme og den dårligere trivsel og kan heller ikke bevise, om den dårlige trivsel er forårsaget af tidsforbrug på skærme eller omvendt, om børn i dårligere trivsel oftere opsøger iPads og andre skærme.

5 Pligter og ansvar

Tal fra Den Europæiske Værdiundersøgelse indsamlet hvert 9. år siden 1990⁴ viser, hvilke værdier danskere lægger vægt på i opdragelsen af børn, og hvordan danskere adskiller sig fra andre europæere, når det gælder børneopdragelse. Respondenterne kan vælge mellem "Gode manerer", "Selvstændighed", "Hårdt arbejde", "Tolerance", "Opdragelse i den kristne tro", "Beslutsomhed", "Lydighed", "Sparsommelighed", Ansvarsfølelse", "Fantasi" og "Tænker på andre". I alle årene mellem 1990 og 2008 har de tre topscorere været Selvstændighed, Tolerance og Ansvarsfølelse, mens Gode Manerer kommer ind på en fjerdeplads. Omvendt er der relativt få danskere, der vælger Sparsommelighed, Lydighed, Opdragelse i den Kristne Tro eller Hårdt arbejde som en af de fem vigtigste værdier (European Value Survey, 2008; Schultz-Jørgensen & Christensen, 2011). Schultz-Jørgensen & Christensen (2011) tolker værdiprioriteringen som et udtryk for en stærk tilslutning til modernitetens værdier og udtryk for den stærke vægt på sociale kompetencer, som Gilliam & Gulløv (2012) også ser komme til udtryk i institutionernes børneopdragelsesidealer.

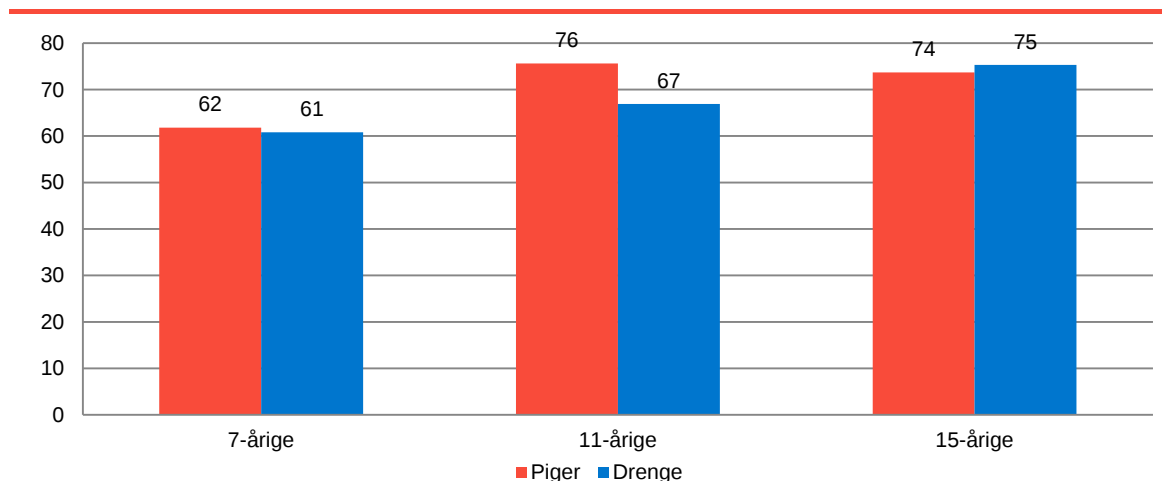
Vi er altså meget optagede af, at børn udvikler selvstændighed, samtidig med at de rummer og tager ansvar for sig selv og andre. Og samtidig synes vi, at børn har brug for at lære gode manerer, og dermed hvordan de forventes at opføre sig over for andre.

I dette kapitel behandler vi et enkelt element af ansvar og selvstændighed i børneopdragelsen, nemlig hvorvidt børn deltager i husarbejde og dermed i en eller anden grad er medansvarlige for familiens daglige arbejde.

5.1 Børns deltagelse i husarbejde

Majoriteten af børn deltager, som Figur 5.1 viser, flere gange om ugen i familiens husarbejde. Blandt 11-årige deltager pigerne mest, men i 7- og 15-årsalderen finder vi ingen kønsforskelle.

Figur 5.1 Andel af børn, der udfører husarbejde hver dag/flere gange om ugen. Fordelt på alder og køn. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 7-årige: Piger: 786 Drenge: 839; 11-årige: Piger: 697 Drenge: 718; 15-årige: Piger: 864 Drenge: 846

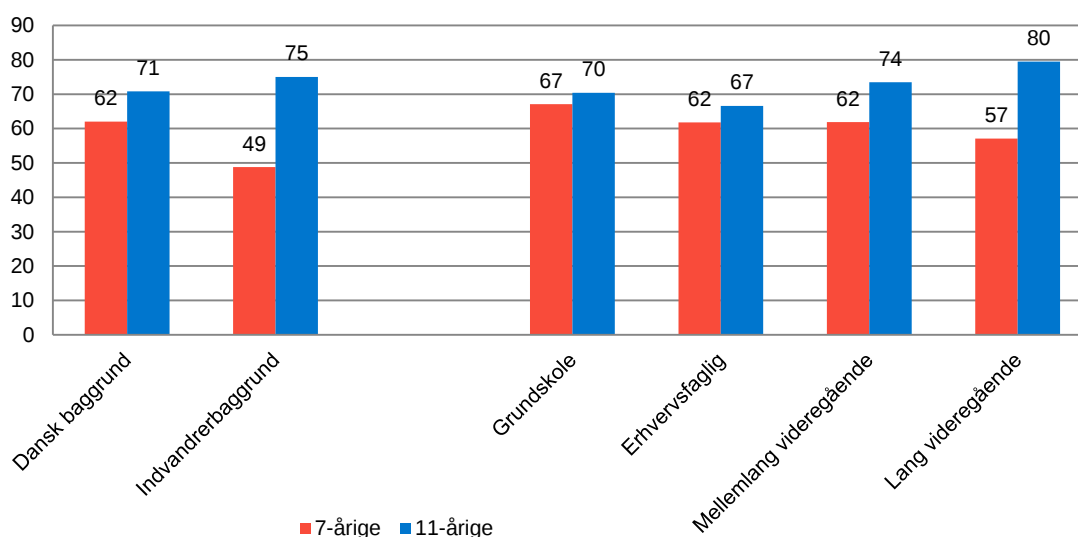
Signifikans: Der er signifikant sammenhæng mellem køn og husarbejde for de 11-årige. $P < 0,01$

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

⁴ Data blev også indsamlet i 1981, men da der er spurgt på en anden måde til opdragelse, er data ikke sammenligneligt med de øvrige år.

Sammenligner vi i Figur 5.2 deltagelsen i husarbejde blandt børn med forskellig baggrund, finder vi blandt de 7-årige, at børn med dansk baggrund i lidt højere grad end børn med indvandrerbaggrund deltager i husarbejdet. Blandt de 11-årige finder vi, at børn, hvis forældre har en længerevarende videregående uddannelse, i lidt højere grad end børn fra de øvrige uddannelsesgrupper deltager i husarbejdet.

Figur 5.2 Andel af børn, der udfører husarbejde flere gange om ugen. Fordelt på alder samt dansk vs. indvandrerbaggrund og mors uddannelse. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 7-årige: DK baggrund: 955, Indvandrerbaggrund: 41, Grundskole: 94, Erhvervsfaglig: 319, Mellemlang: 350, Lang: 121

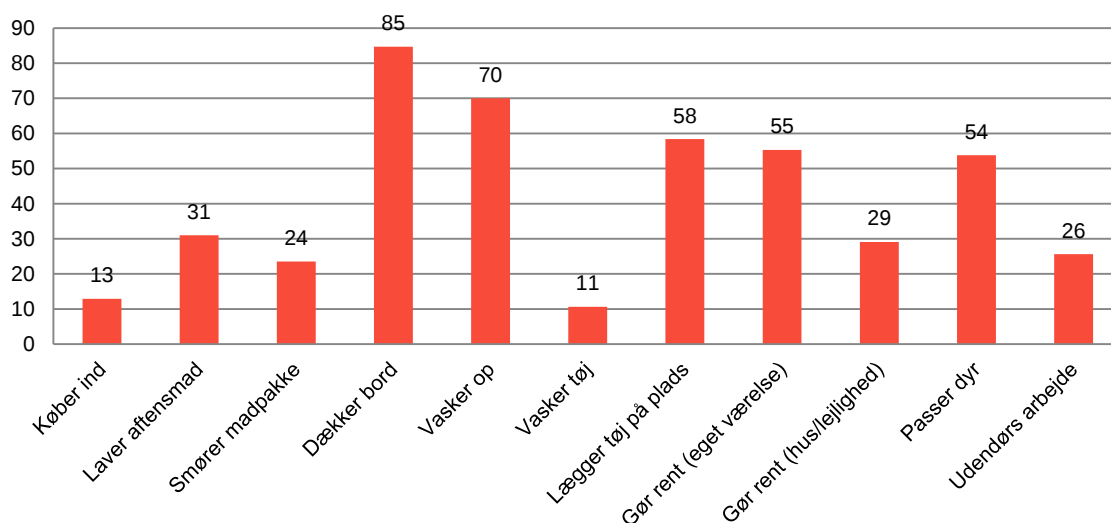
11-årige: DK baggrund: 911, Indvandrerbaggrund: 96, Grundskole: 114, Erhvervsfaglig: 295, Mellemlang: 321, Lang: 132

Signifikans: Der er signifikant sammenhæng mellem indvandretype og husarbejde for de 7-årige samt mellem mors uddannelse og husarbejde for de 11-årige. $P < 0,05$

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

I 2007 har vi spurgt de dengang 11-årige deltagere i Forløbsundersøgelsen af Årgang 95, hvad de typisk laver, når de laver husarbejde. Her ser vi, som vist i Figur 5.3, at børn dengang typisk hjalp med at dække bord, vaske op, lægge tøj på plads, gøre rent og passe dyr, mens færre udførte mere krævende opgaver som at vaske tøj eller købe ind.

Figur 5.3 Andelen af 11-årige, der udfører forskellige typer af huslige pligter mindst en gang om ugen. 2007. Procent

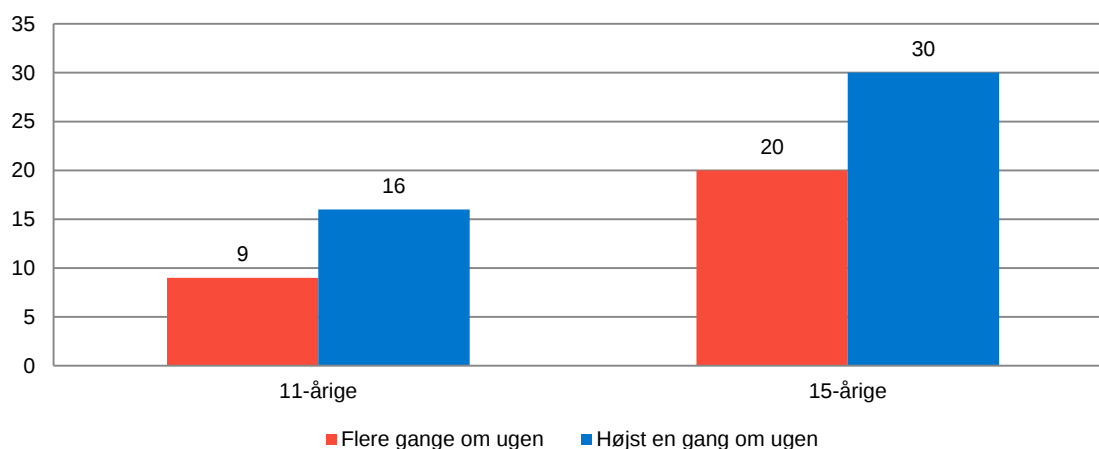
Anm.: Procentgrundlag: 4.563

Kilde: Forløbsundersøgelsen af Årgang 1995, 2007

5.2 Sammenhæng mellem husarbejde og børns trivsel

På baggrund af data fra Børn og Unge i Danmark har vi undersøgt sammenhænge mellem deltagelsen i husarbejde og børns trivsel og faglige udvikling. Undersøgelsen viser, at 11- og 15-årige børn, der deltager i husarbejde, i lidt højere grad end børn, der ikke deltager i husarbejdet, oplever, at de klarer sig fagligt godt i skolen. Figur 5.4 viser således at 9 % af 11-årige børn, der deltager i husarbejde flere gange om ugen, *ikke* synes, de klarer sig godt i skolen, mod 16 % af børn, der deltager. Blandt de 15-årige er det tilsvarende 20 %, der ikke synes, de klarer sig godt i skolen, når de *deltager* flere gange ugentligt i husarbejde, mod 30 % af de, der *ikke* deltager i husarbejde. Sammenhængene eksisterer fortsat, når vi kontrollerer for forældres uddannelse, indvandrerbaggrund og familietype, og for om forældrene i øvrigt har kendskab til børnenes hverdagsliv. Alligevel kan der godt være en bagvedliggende forklaring, som ville kunne forklare såvel fraværet af husarbejde og den ringere oplevelse af faglig formåen i skolen.

Figur 5.4 Andel, der ikke synes, de klarer sig godt i skolen fordelt på, om de deltager i husarbejde flere gange om ugen. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 11-årige: deltager i husarbejde 999, deltager ikke: 405; 15-årige: deltager i husarbejde: 1238, deltager ikke: 423

Kilde: VIVE – Børn og Unge i Danmark - 2013

5.3 Opsamling på pligter og ansvar

Dette kapitel har vist, at danskerne i perioden 1990-2008 ifølge den europæiske værdiundersøgelse især lægger vægt på tolerance, selvstændighed og ansvarsfølelse i børneopdragelsen og omvendt lægger mindst vægt på værdier som lydighed, sparsommelighed og hårdt arbejde. Dette er blevet tolket som udtryk for en stor tilslutning til moderne værdier og en stærk vægt på væsentligheden af sociale kompetencer.

At deltage i husarbejde kan principielt understøtte flere (modsatrettede) værdier og kan derfor have flere forskellige funktioner i børneopdragelsen. Man kan således forestille sig, at deltagelse i husarbejde før moderniseringen især skulle lære børn om lydighed, sparsommelighed og hårdt arbejde, men i dag snarere spiller en rolle i at gøre børn selvstændige og lære dem at tage ansvar.

I hvert fald ser vi, at størstedelen af børn i Danmark deltager flere gange ugentligt i forskellige typer af husarbejde, og at børn med veluddannede mødre er dem, der deltager mest. Det er tilsyneladende en god ting, idet vi finder, at børn, der deltager i husarbejde, i højere grad end børn, der ikke deltager, angiver, at de klarer sig godt i skolen.

6 Selvstændighed og fællesskab

Hvordan man på samme tid fremmer selvstændighed og evne til at indgå i et fællesskab, er et tema, der på mange samfundsplaner løbende er blevet diskuteret både i Danmark og i udlandet – også når det gælder børneopdragelse.

Indebærer en tæt tilknytning til et fællesskab, at individet begrænses og i mindre grad er i stand til at træffe selvstændige beslutninger og klare sig selv, eller er det omvendt sådan, at et tæt fællesskab og stærke relationer til andre styrker individets oplevede handlemuligheder og autonomi? Og hvad med det omvendte spørgsmål: Er et stærkt individ, der kender og forfølger sine egne behov og ønsker, uforeneligt med hensyn til fællesskabet – eller vil et stærkt individ og et stærkt fællesskab kunne gå hånd i hånd?

Det ligger noget uden for dette notats rækkevidde at svare på disse spørgsmål, der har været genstand for filosofisk, politisk, sociologisk og psykologisk diskussion i årtier – ja, faktisk århundreder (se fx Bruselius-Jensen & Sørensen, 2017). Men hele debatten om opdragelse – særligt, når vi bekymrer os for forældre, der forkæler, curler og servicerer deres børn, skriver sig ind i denne debat. Bekymringen går således på, at børn, der får for meget hjælp fra deres forældre, og som ikke møder krav om selv at bidrage, på samme tid bliver uselvstændige og ude af stand til at forstå og tage hensyn til andres behov – dvs. både for svage individer og for store egoister (Se fx Bristow, 2015; Dürrfeld, 2015; Truelsen, 2015).

I dette kapitel redegør vi for relevant forskning, der beskæftiger sig med forholdet mellem niveauet af forældres hjælp og støtte på den ene side og unges selvstændighed på den anden, og præsenterer nye analyser af VIVEs Forløbsanalyse af Årgang 95, der er velegnet til at vise, hvor meget forældre hjælper deres store børn med praktiske og økonomiske ting. Spørgsmålene, som vi forsøger at besvare, er:

- Hvad ved vi om, hvor meget forældre hjælper deres store børn?
- Kan vi ved hjælp af statistik identificere forældre, der "curler" deres børn – og forældre, der omvendt hjælper deres børn særligt lidt?
- Hvem hjælper i særlig høj grad og særlig lille grad deres store børn?
- Og hvad betyder det for deres børn, at deres forældre hjælper mere eller mindre?

Vi indleder således med en generel redegørelse for den eksisterende forskning, der er relevant for spørgsmålet om selvstændighed og fællesskab i relation til børneopdragelse i en dansk kontekst. Der er ikke tale om en udtømmende redegørelse, da disse universelle spørgsmål fletter sig ind i mange fagfelter og temaer, men et forsøg på at skitsere nogle væsentlige linjer i forskningen. Efter redegørelsen for den eksisterende forskning beskriver vi ved hjælp af VIVEs egne data, hvilke børn der i en tidlig alder prøver at stå på egne ben, når de flytter hjemmefra, og endelig beskriver vi ligeledes ved hjælp af VIVEs egne data, hvem der får meget praktisk og økonomisk hjælp – mens de bor hjemme, og når de flytter hjemmefra.

6.1.1 Curling- og helikopterforældre

Debatten om forældre, der servicerer for meget, og børn, der ikke bliver forberedt på at indgå i fællesskaber uden for deres familie, er til tider højlydt – både i Danmark og i andre lande. I Danmark diskuterer vi typisk curling-forældre – forældre, der med et højt serviceniveau baner vejen for deres børn i institutioner, i skoler, i andre sociale sammenhænge og endda på arbejdspladser uden at stille krav til børnene om selv at yde en indsats. I engelsktalende lande som Australien,

USA og England er der ligeledes fokus på forældre med et højt serviceniveau, der bruger meget energi og mange penge på at løse problemer for deres børn og fremme deres børns individuelle udvikling gennem intensiv stimulering i hjemmet og deltagelse i kreative og fysiske fritidsaktiviteter. Debatten i de engelsktalende lande har dog endnu en dimension, som ikke får så meget plads i Danmark – nemlig, når talen falder på de såkaldte helikopterforældre, der anklages for at kontrollere og overvåge deres børn i en grad, der skaber bekymring for, at børnene dels mister deres frihed, dels mister evnen til selv at træffe selvstændige beslutninger.

Definition på curling-forældre ifølge sproget.dk

En curling-forælder er ifølge den danske ordbog "forældre, der overbeskytter og servicerer deres barn uden at stille krav".

Begrebet er i familie med serviceforældre og med helikopterforældre, der typisk bruges i engelsktalende lande om forældre, der lægger vægt på kontrol og streng forældrestyring.

Der er kun lavet begrænset empirisk forskning i sammenhænge mellem curling-/helikopterforældreskab og børn og unges trivsel og udvikling. Og det, der er lavet, lider under, at der ikke findes præcise definitioner, hvilket betyder, at det er op til forskerne i hvert enkelt tilfælde at lave en definition, der dækker deres opfattelse af begrebet.

Hvis man blot lægger vægt på, at forældrene har et højt niveau af involvering og bruger meget tid og energi på at hjælpe deres børn, følge dem til fritidsaktiviteter og stimulere deres udvikling, er forskningen (jf. afsnit 3.2) forholdsvis enige om, at man vil finde en positiv sammenhæng mellem graden af forældreinvolvering og børn og unges trivsel.

Den del af forskningen, der specifikt beskæftiger sig med Intensivt Forældreskab eller Helikopterforældre, lægger dog især vægt på de elementer af kontrol og streng forældrestyring, der kan indgå i definitionen på helikopterforældreskab. Dermed sætter de i praksis lighedstegn mellem helikopterforældreskab og autoritært forældreskab og kommer derfor ligesom de, der med udgangspunkt i Baumrinds model (se afsnit 3.1) undersøger betydningen af autoritært, eftergivende og autoritativt forældreskab, frem til, at helikopterforældreskab har en negativ betydning for børn og unges personlige trivsel og udvikling og præstationer i skolen (Lemoyne & Buchanan, 2011; Schiffrin et al., 2014; Schiffrin, Godfrey, Liss, & Erchull, 2015; Segrin, Givertz, Swaitkowski, & Montgomery, 2015; Segrin, Woszidlo, Givertz, Bauer, & Taylor Murphy, 2012).

Kritikken af det intensive forældreskab, helikopterforældrene og curling-forældrene handler dog ikke kun om bekymring for børnene, men også om, hvorvidt for høje idealer og krav til forældreskab, jf. afsnit 2.2, risikerer at lægge et unødigt pres på moderne forældre, der både skal have overskud til arbejde og familieliv (Bristow, 2015). Derudover har personale i skoler og institutioner påpeget, at curling-forældre kan være tidskrævende at håndtere for skolerne – tid, der risikerer at blive taget fra børn, der har større behov, men hvis forældre ikke i samme grad har ressourcer til at kæmpe på deres børns vegne (se fx Tordrup, 2017).

6.1.2 Er autonomi og tætte familiefællesskaber en modsætning?

De svenske historikere Henrik Berggren og Lars Trägårdh påpeger, at man i Skandinavien i højere grad end fx i USA tidligere har set tætte familierelationer og personlig autonomi som modsatte størrelser. Familien har været set som en begrænsning på individets frihedsmuligheder – særligt når det gælder kvinder og børn (Berggren & Trägårdh, 2006). Flere forskere peger dog på, at dette modsætningsforhold ikke i samme grad gælder i moderne familier, der har lagt patriarkalske

værdier bag sig og i stedet ser det som deres mål at opfylde individers behov for følelsesmæssig nærhed. I hvert fald viser flere rapporter om skandinaviske unge, at teenagere og unge voksne ser deres familie som en af de væsentligste kilder til fællesskab, omsorg og rådgivning og ofte bruger deres forældre som fortrolige samtalepartnere, før de søger deres jævnaldrende (Bruselius-Jensen & Sørensen, 2017; Øia & Fauske, 2010).

I Dahls ph.d.-afhandling fra 2014 var et af temaerne også samspillet mellem fællesskab, frigørelse og autonomi blandt unge, og hvorvidt det at leve i tætte familiefællesskaber som 15- og 19-årig var fremmede eller hæmmende for unges oplevelse af personlig autonomi. Her viste en analyse baseret på VIVEs forløbsdatasæt "Børn og Unge i Danmark", at unge, der lever i familier, der ofte spiser sammen, og hvor forældrene følger tæt med i, hvad de unge laver, oplever mere personlig handlefrihed eller autonomi, end unge, der lever et mere individualiseret familieliv, fx udtrykt ved at forældre og børn i mindre grad spiser sammen eller ved, at forældrene følger mindre med i den unges hverdagsliv. Ph.d.-afhandlingen konkluderer derfor, at det tætte familieliv, så længe det ikke indebærer kontrol og undertrykkelse, kan være med til at opbygge individuel autonomi fremfor at passivisere og umyndiggøre unge (Dahl, 2014).

Et af de tidspunkter, hvor forholdet mellem selvstændighed og (familie)fællesskab især kommer til udtryk, er, når unge begynder at flytte hjemmefra. For nogle, hvor den unge blot flytter få gader i samme by, er den unges fraflytning måske blot en fysisk adskillelse, der ikke forhindrer, at forældre kan fortsætte med at hjælpe og støtte deres børn økonomisk, praktisk og følelsesmæssigt. Men for de fleste vil den fysiske adskillelse også have betydning for, hvor tit man ser hinanden, og hvilken hjælp man har mulighed for at give hinanden. Det at flytte hjemmefra er derfor et meget konkret eksempel på, at den unge er begyndt at stå på egne ben og derfor velegnet til at vise, hvem der tidligt oplever at skulle klare sig selvstændigt uden at kunne regne med, at forældrene altid kan træde til, når der er problemer.

I det følgende viser vi ved hjælp af VIVEs forløbsdatasæt "Årgang 95", hvem de udeboende er, og hvordan de trives personligt og klarer sig i uddannelsessystemet. Derefter viser vi, fortsat ved hjælp af Årgang-95-data, hvordan forældre hjælper deres store børn; hvem der hjælper og ikke hjælper, og hvordan unge, der får meget og lidt hjælp, trives personligt og i uddannelsessystemet.

Forløbsundersøgelsen af årgang 95 er baseret på spørgeskema- og registerdata fra et repræsentativt udvalg af 18-årige unge med dansk baggrund. Svarprocenten er høj (60-69 % afhængig af om spørgeskemaer til både mødre og unge anvendes) og derfor velegnet til at sammenligne forskellige samfundsgrupper. Den del af data, som vi har brugt i disse analyser inkluderer dog ikke unge med indvandrerbaggrund og heller ikke unge, der har været anbragt i deres opvækst. For mere information om data: se kapitel 1 "Indledning".

6.2 Unge, der flytter tidligt hjemmefra

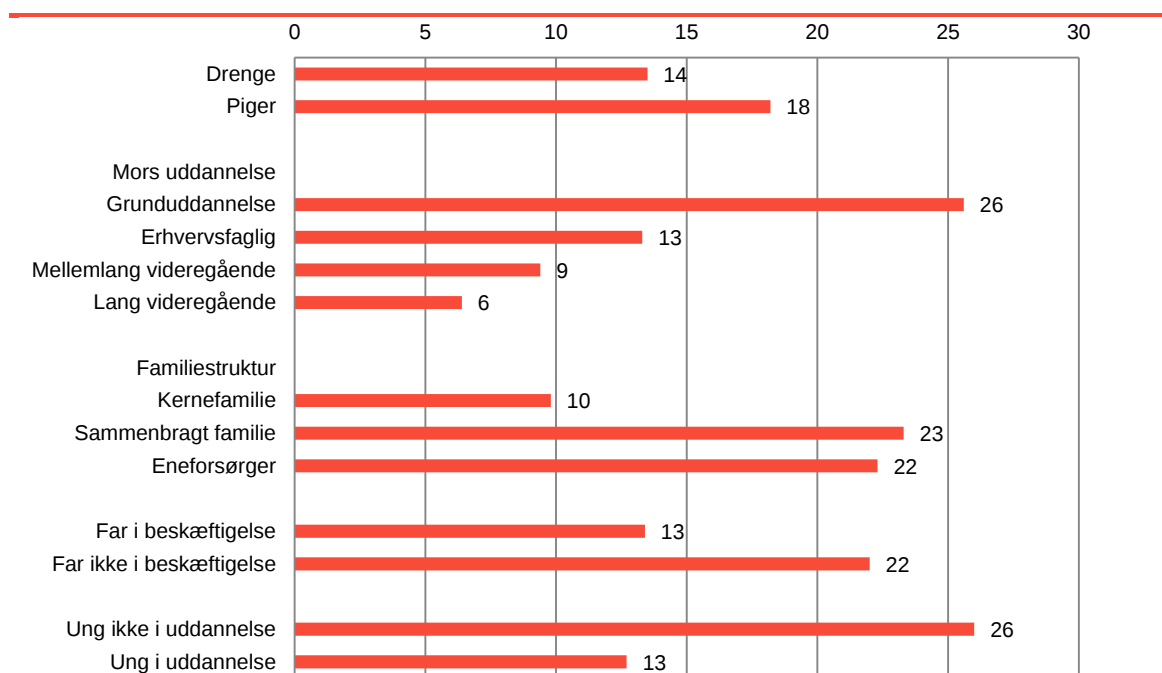
Sammenlignet med andre unge i EU, er unge i Danmark sammen med svenske og finske unge yngst, når de flytter hjemmefra. Det viser tal fra Eurostat, der i perioden 2010 til 2016 har sammenlignet den gennemsnitlige alder for unge, når de ophører med at have samme adresse som deres forældre. I gennemsnit er danske, svenske og finske unge ca. 21 år gamle, når de flytter hjemmefra. I Kroatien, Italien, Slovakiet og Malta er de unge omkring 30 år, før de ikke længere deler adresse med deres forældre (Eurostat, 2017).

Kigger vi i Figur 6.1 på, hvem der flytter tidligst hjemmefra, er det tydeligt, at unge fra ressourcestærke hjem, og unge, der selv er i uddannelse, flytter senere hjemmefra, end unge, der kommer

fra mindre ressourcestærke hjem eller selv står uden for uddannelsessystemet. Vi ser således, at 26 % af unge, hvis mødre har grundskolen som deres højest fuldførte uddannelse, som 18-årige er flyttet hjemmefra mod kun 6 % af unge, hvis forældre har en lang videregående uddannelse. Og vi ser, at 10 % af unge, hvis forældre fortsat bor sammen (kernefamilie), er udeboende som 18-årige mod 22-23 % af unge, hvis forældre er skilt (sammenbragt familie og eneforsørger).

I forhold til de unges egen uddannelse er 26 % af 18-årige, der ikke er i uddannelse, flyttet hjemmefra som 18-årige mod 13 % af unge, der er i gang med en uddannelse.

Figur 6.1 Andel af udeboende 18-årige i forskellige aldersgrupper. Procent

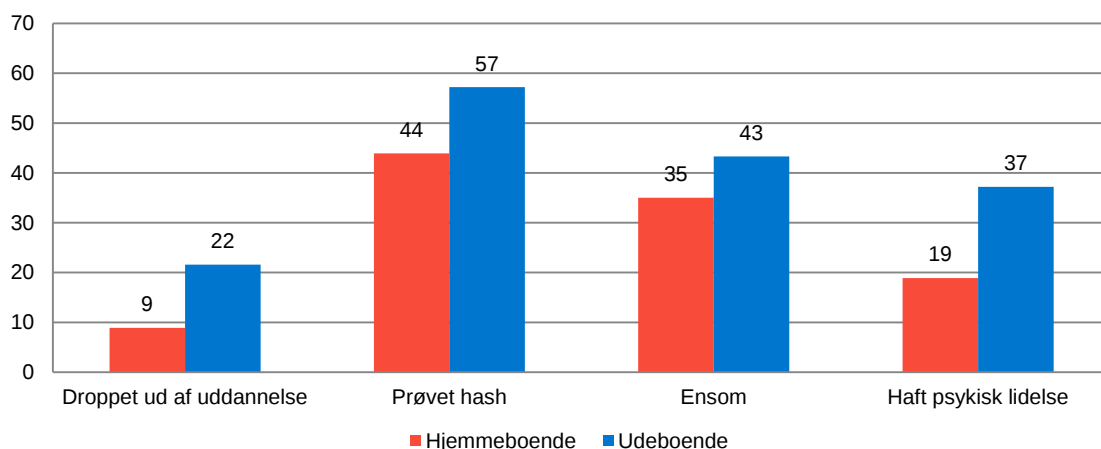

Anm.: Procentgrundlag: 67.715

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2013. Registerdata

I Figur 6.2 har vi sammenlignet hjemmeboende og udeboende unge med hensyn til fire trivselsparametre. Vi ser, at hjemmeboende unge gennemsnitligt trives bedre end udeboende – både når det kommer til fastholdelse i uddannelse, rusmiddelforbrug og psykisk trivsel. Blandt hjemmeboende unge er det således 9 %, der angiver, at de på et tidspunkt er droppet ud af en uddannelse. Blandt udeboende er det tilsvarende 22 %. Blandt hjemmeboende har 44 % prøvet at ryge hash – blandt udeboende er det tilsvarende 57 %, der angiver, at de mindst en gang har røget hash. 35 % af de hjemmeboende føler sig af og til eller ofte ensomme, mens 19 % i denne gruppe fortæller, at de på et tidspunkt har haft en psykisk lidelse. Blandt udeboende er det tilsvarende 43 %, der føler sig ensomme, og 37 %, der har haft en psykisk lidelse.

Figur 6.2 Andel af unge, der er droppet ud af uddannelse, har prøvet hash, oplever ensomhed eller har haft en psykisk lidelse fordelt på, om de unge er hjemme- eller udeboende. Procent

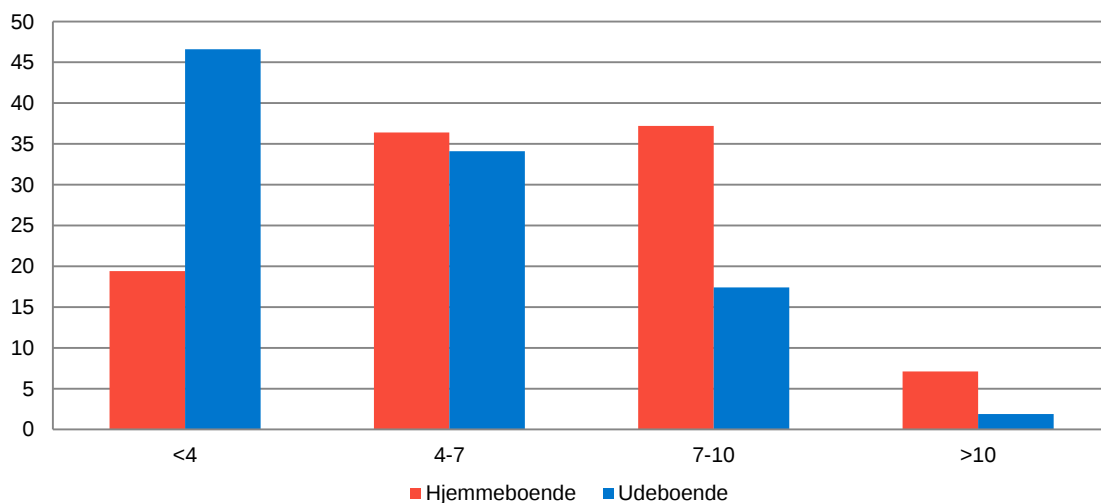
Anm.: Procentgrundlag: 4.137

Signifikans: Alle sammenhænge er signifikante ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014. Register og survey-data

Ud over indikatorerne på personlig og uddannelsesmæssig trivsel hentet fra survey-spørgsmål i Figur 6.2 viser vi også i Figur 6.3 forskelle på de unges karaktergennemsnit, hentet fra Danmarks Statistiks registerdata. Vi ser, at unge, der er flyttet hjemmefra som 18-årige, oftere har et relativt lavt karaktergennemsnit sammenlignet med hjemmeboende, der har klaret sig bedre i folkeskolen.

Figur 6.3 Karaktergennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve fordelt på ude- og hjemmeboende unge 18-årige. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 73.255

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2013. Registerdata

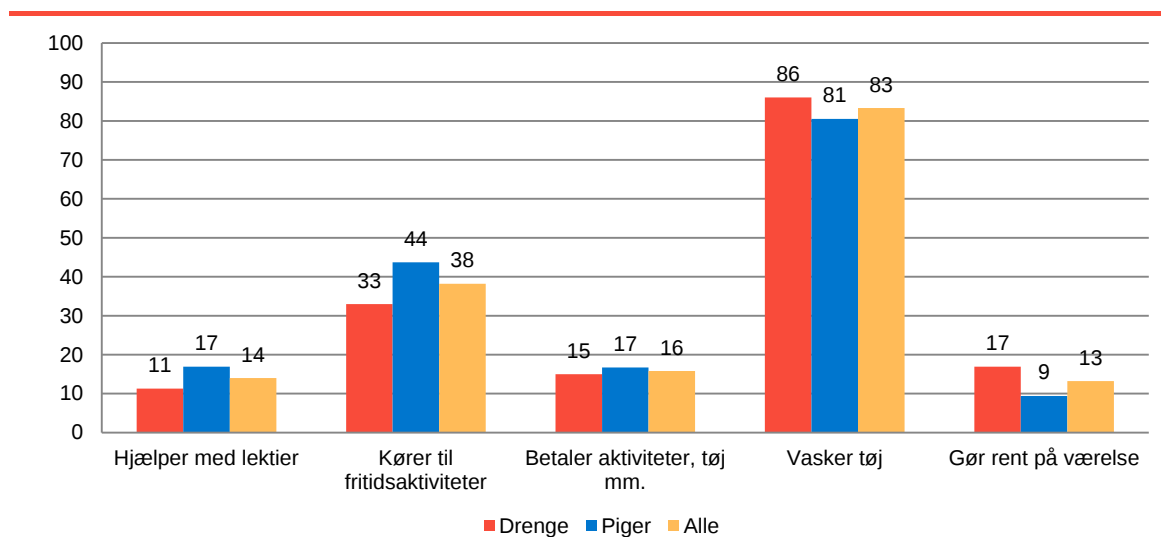
Samlet set viser disse tal altså, at unge, der flytter tidligt hjemmefra, kommer fra mindre ressourcerstærke hjem og har en dårligere trivsel sammenlignet med unge, der fortsat bor hjemme som 18-årige.

6.3 Forældres hjælp til unge 18-årige og unges deltagelse i husarbejde

6.3.1 Hvad hjælper forældre deres store børn med?

I dette afsnit viser vi, hvordan forældre hjælper deres store børn, og hvilke forældre der hjælper særligt meget og særligt lidt. Figur 6.4 viser, i hvilket omfang forældre hver uge hjælper deres børn med udvalgte ting. Vi ser, at over 80 % svarer, at en af forældrene ugentligt vasker deres børns tøj, at 38 % kører deres børn til fritidsaktiviteter, og at 13-16 % betaler for aktiviteter, hjælper med lektier eller gør rent på deres barns værelse. Samlet set får piger og drenge nogenlunde lige meget hjælp fra deres forældre, men hjælpen har lidt forskellig karakter. Piger bliver i lidt højere grad kørt til aktiviteter og får lidt oftere hjælp til lektier. Drenge får omvendt lidt oftere end piger hjælp til at vaske tøj og får lidt oftere gjort rent på deres værelse.

Figur 6.4 Andel forældre, der hver uge hjælper deres børn med udvalgte ting. Både ude- og hjemmeboende. Fordelt på den unges køn. Procent

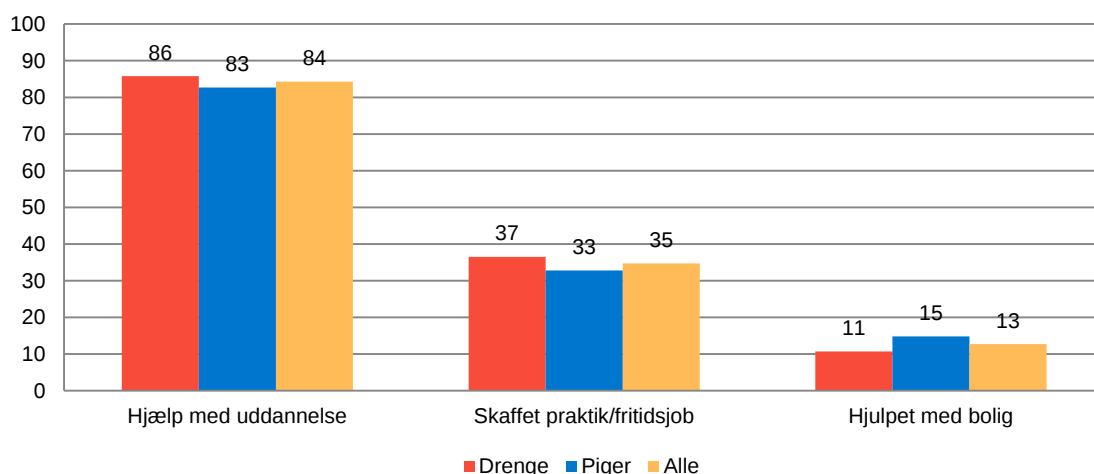
Anm.: Procentgrundlag: Drenge: 2.046; Piger: 1.944

Signifikans: Forskel på lektier, køre til fritidsaktiviteter, vaske tøj og gøre rent er signifikant ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014

Når vi i Figur 6.5 spørger om forældrenes hjælp til større ting som at orientere sig i uddannelsessystemet, skaffe et fritidsjob eller en praktikplads eller skaffe en bolig, har mere end 80 % af alle forældre hjulpet deres børn med at finde ud af uddannelsessystemet, 35 % har bidraget med at finde en praktikplads eller et fritidsjob, mens 13 % har hjulpet med at finde en bolig. Der er ikke her markante forskelle på den hjælp, piger og drenge modtager.

Figur 6.5 Andel forældre, der har hjulpet deres børn med uddannelse, job eller bolig. Både ude- og hjemmeboende. Procent

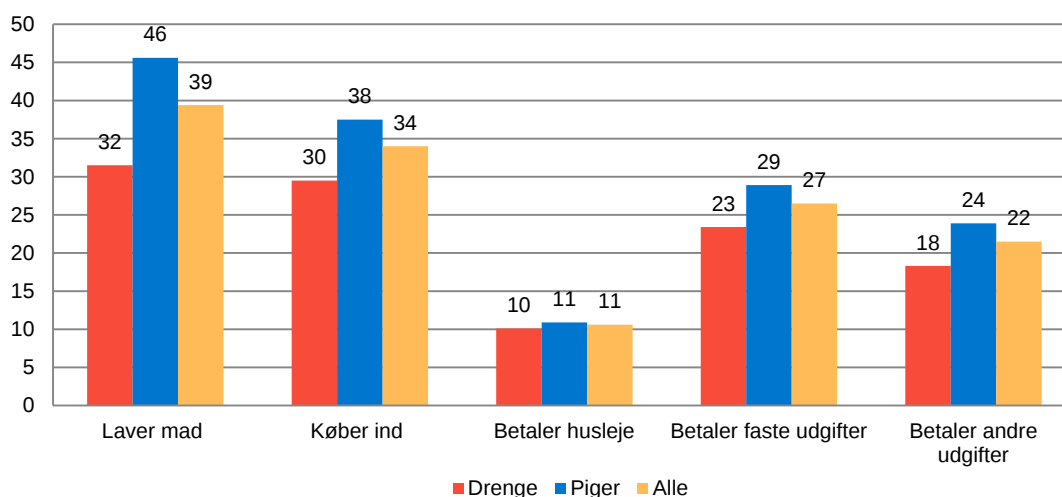
Anm.: Procentgrundlag: Dreng: 2.046; Pige: 1.944

Signifikans: Forskellene er signifikante ($p < 0,05$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014

I Figur 6.6 har vi kun spurgt de udeboende unges forældre om, hvor ofte de hjælper den unge med forskellige praktiske og økonomiske forhold. Her svarer 39 % af forældre til udeboende unge, at de månedligt hjælper den unge med at lave mad. 34 % hjælper den unge med at købe ind, 11 % har betalt den unges husleje, mens 27 og 22 % har betalt andre faste eller ikke-faste udgifter. Udeboende piger får lidt mere hjælp end udeboende drenge. Det er dog kun i forhold til madlavning, at den statistiske forskel er signifikant.

Figur 6.6 Andel forældre til udeboende unge, der hjælper deres børn med udvalgte ting hver måned. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Dreng: 219; Pige: 281

Signifikans: Forskellene på madlavning er signifikant ($p < 0,01$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014

På baggrund af de fem spørgsmål, der er brugt i Figur 6.4, har vi lavet en skala for forældres hjælp til deres store børn. Det drejer sig om:

- Hjælp til lektier

- Køre til fritidsaktiviteter
- Betaling for tøj og aktiviteter
- Vask af tøj
- Rengøring på værelse.

Hvert spørgsmål er kodet, så det kan have værdierne 0, 1 og 2. Værdien 0 svarer til, at forældrene sjældent hjælper med den pågældende aktivitet (højst et par gange om året). Værdien 1 svarer til, at forældrene hjælper med aktiviteten én gang om måneden, mens værdien 2 svarer til, at forældrene hjælper med aktiviteten hver uge. Hjælper man således ikke sine børn med nogen af de fem aktiviteter mindst en gang om måneden, får man værdien 0 på skalaen. Og omvendt får man værdien 10, hvis man hjælper med alle fem aktiviteter hver uge.

Knap to tredjedele af forældrene (64 %) placerer sig midt på denne skala med en score på 3-6. 1 ud af 6 placerer sig længst nede på skalaen med en score på 0-2, der altså indikerer en lav grad af hjælp fra forældre til børn. Og den sidste sjettedel placerer sig øverst på skalaen med en score på 7-10, der altså indikerer, at forældrene i relativt højt omfang hjælper deres børn med praktiske ting.

6.3.2 Hvor mange familier med 18-årige unge kan siges at være curling-familier?

Som beskrevet i indledningen er curling-begrebet ikke noget præcist defineret begreb. I debatten henviser begrebet dog især til forældre, der i høj grad hjælper deres børn uden at stille modkrav om hjælp fra børnene, og om forældre, der på deres børns vegne stiller krav til institutioner, skoler og omgivelserne i øvrigt om særligt hensyn til deres individuelle børn.

Vi har ikke data, der kan vise, i hvilken grad forældre stiller krav til institutioner og skoler, men på baggrund af skalaen for forældres hjælp til deres næsten voksne børn og spørgsmålene fra forrige kapitel om børns deltagelse i husarbejde, kan vi konstruere en kategori af familier, hvor forældrene i høj grad hjælper deres børn, uden at børnene omvendt laver det store derhjemme. Denne kategori vil vi her definere som Curling-familier.

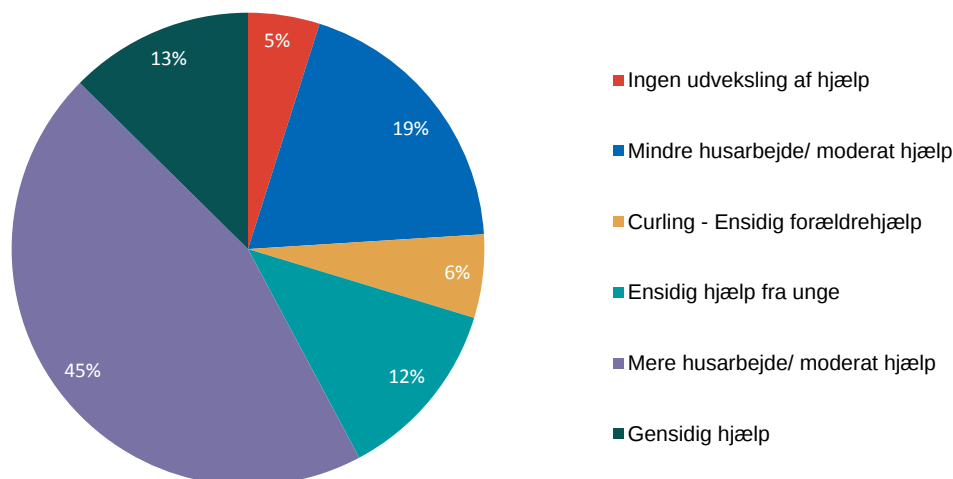
Ud over Curling-familierne får vi ved at krydse oplysninger om forældrenes hjælp med oplysninger om den unges egen deltagelse i husarbejde fem andre kategorier af familier:

- Familier, hvor forældrene i mindre grad hjælper deres børn, og hvor børnene selv deltager i husarbejde. I det følgende kaldet "Ensidig hjælp fra unge".
- Familier, hvor forældrene i mindre grad hjælper deres børn, og hvor børnene selv kun i mindre grad deltager i husarbejde. I det følgende kaldet "Ingen udveksling af hjælp"
- Familier, hvor forældrene i moderat grad hjælper deres børn, og hvor børnene kun i mindre grad deltager i husarbejde
- Familier, hvor forældrene i moderat grad hjælper deres børn, og hvor børnene deltager i husarbejdet
- Familier, hvor forældrene i høj grad hjælper deres børn, og hvor børnene også selv deltager i husarbejdet. I det følgende kaldet "Gensidig hjælp".

Cirkeldiagrammet i Figur 6.7 viser, hvordan forældrene til de 18-årige unge fordeler sig på de seks kategorier. Vi ser, at ca. 6 % af familierne efter denne definition kan karakteriseres som egentlige Curling-familier, mens dobbelt så mange 12 % tilhører kategorien "Ensidig hjælp fra unge", hvor den unge deltager i husarbejdet, og hvor forældrene hjælper den unge relativt lidt. En lige så stor andel (13 %) tilhører kategorien "Gensidig hjælp", hvor den unge deltager i husarbejdet, og hvor forældrenes hjælp ligger i den høje ende. Størstedelen af familierne ligger dog i de to midterkate-

gorier, hvor forældrene i moderat grad hjælper deres børn, og hvor børnene enten deltager i husarbejdet (45 %) eller deltager relativt lidt i husarbejdet (19 %).

Figur 6.7 Andel forældre, der praktiserer curling vs. andre forældretyper. Procent

Anm.: Procentgrundlag: 3.623

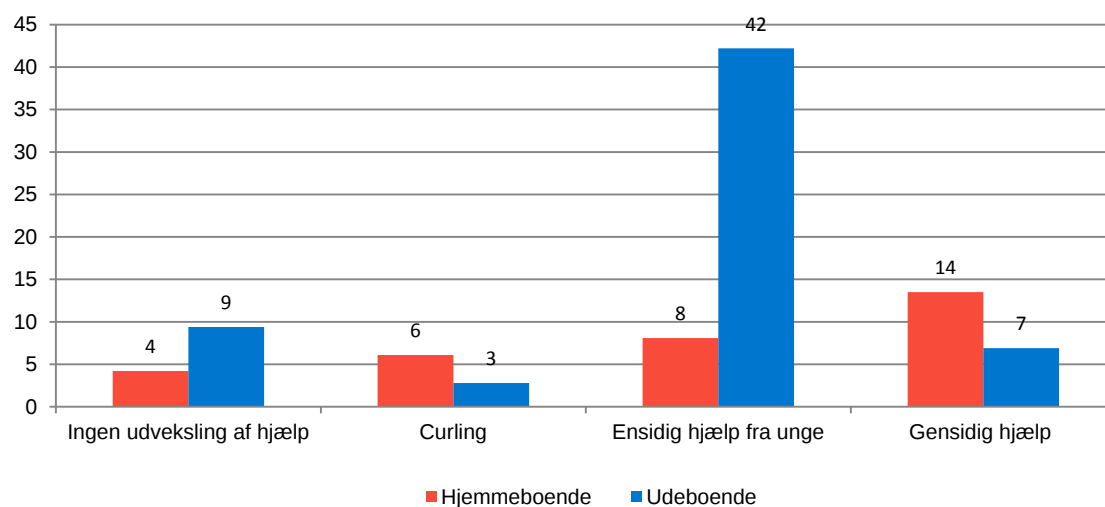
Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014

I det følgende koncentrerer vi os om de fire yderkategorier og ser på hvem, der typisk praktiserer den ene eller den anden type familie. Vi viser først, hvordan hjemmeboende og udeboende unge fordeler sig i de fire kategorier, og viser derefter særskilt for de hjemmeboende, hvordan forældres uddannelsesniveau og familiestruktur hænger sammen med tilhørsforholdet til de fire kategorier.

6.3.3 Andel Curling-familier versus andre familietyper i forskellige samfundsgrupper

Som Figur 6.8 viser, får udeboende unge ikke overraskende mindre hjælp fra deres forældre end hjemmeboende. Hele 42 % af de udeboende unge befinder sig således i kategorien "Ensidig hjælp fra unge" mod 8 % af de hjemmeboende. Og i kategorien "Ingen udveksling af hjælp", hvor den unge deltager relativt lidt i husarbejdet og hvor forældrenes hjælp ligger i den lave ende, finder vi 9 % af de udeboende mod 5 % af de hjemmeboende unge. Omvendt finder vi dobbelt så mange hjemmeboende som udeboende unge i Curling-familier og i kategorien "Gensidig hjælp", idet henholdsvis 6 og 14 % af de hjemmeboende unge tilhører de to kategorier med mest forældrehjælp mod henholdsvis 3 og 7 % af de udeboende unge.

Figur 6.8 Andel Curling-familier vs. andre familietyper fordelt på, om de unge er ude- eller hjemmeboende. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Hjemmeboende: 3.156; Udeboende: 467

Signifikans: Forskelle er signifikante ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014. Register og survey-data

Da vi som beskrevet i afsnit 6.2 finder langt flere udeboende unge i familier, hvor forældrene har et lavt uddannelsesniveau, og i familier, hvor forældrene er skilt, sammenligner vi i det følgende kun familier med forskelligt uddannelsesniveau og familier med forskellig familiestruktur, inden for gruppen af hjemmeboende.

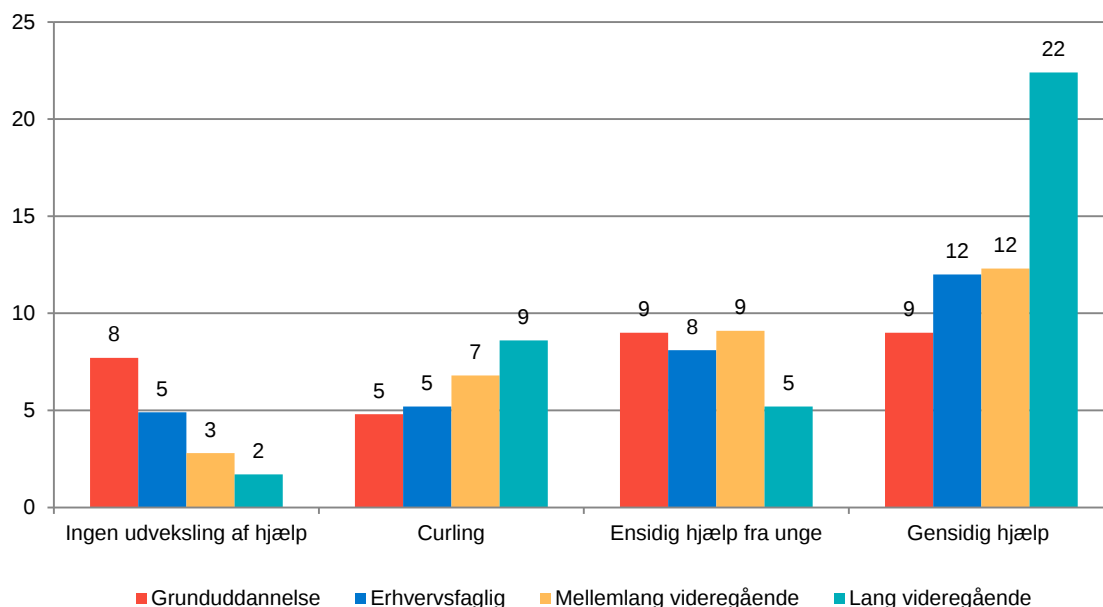
Figur 6.9 sammenligner andelen af forældre med forskellige uddannelsesniveauer i de forskellige familiekategorier. Her finder vi, at omfanget af hjælp i familier, hvor forældrene har et relativt lavt uddannelsesniveau (grundskoleuddannelse), er lavere end i familier, hvor forældrene har et højt uddannelsesniveau (lang videregående).

Ser vi først på gruppen af familier, hvor forældrene hjælper relativt lidt, og hvor den unge heller ikke deltager meget i husarbejdet, finder vi 8 % af familier, hvor moren har en grunduddannelse i denne gruppe, mens 2 % af familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse, befinder sig i denne gruppe. I kategorien "Ensidig hjælp fra unge", hvor den unge deltager regelmæssigt i husarbejdet, mens forældrene selv hjælper relativt lidt, finder vi 9 % af familier med et relativt lavt uddannelsesniveau mod 5 % af familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse.

I Curling-familierne finder vi 5 % af familier, hvor moren har en grunduddannelse, og omvendt 9 % af familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse. De største forskelle på uddannelsesbaggrund finder vi dog i kategorien "Gensidig-hjælp", hvor 9 % af familier, hvor moren har en grunduddannelse, befinder sig mod hele 22 % af familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse.

Alt i alt finder vi altså, at 14 % af familier, hvor moren har en grunduddannelse, har et højt niveau af hjælp fra forældre til unge mod 31 % af familier, hvor moren har en lang videregående uddannelse.

Figur 6.9 Andel Curling-familier vs. andre familietyper fordelt på mødres uddannelse. Kun hjemmeboende unge. Procent

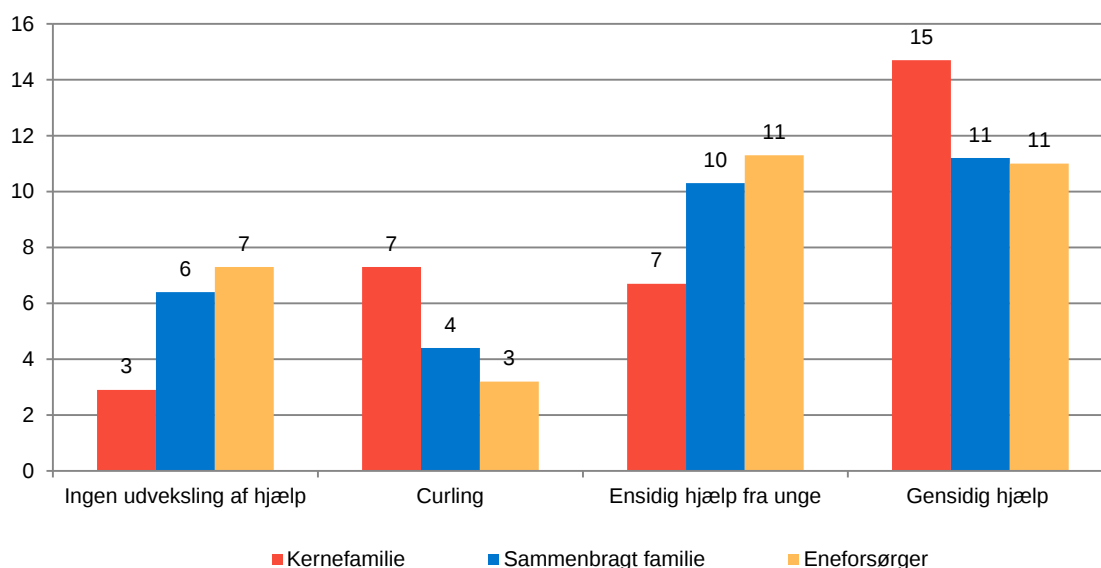
Anm.: Procentgrundlag: Grunduddannelse: 403; Erhvervsfaglig: 1397; Mellemlang videregående: 988; Lang videregående: 380

Signifikans: Forskelle er signifikante ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014. Register og survey-data

Når vi i Figur 6.10 sammenligner de forskellige familie-kategorier med hensyn til familiernes familiestruktur, ser vi, at forældre i kernefamilier hjælper deres store børn lidt mere end forældre i familier, hvor forældrene ikke bor sammen. Mens henholdsvis 10 % af kernefamilierne således tilhører de to kategorier, hvor forældrene yder mindst hjælp, gælder det omvendt 16-18 % af familier, hvor forældrene ikke bor sammen. Omvendt ser vi, at 7 % af kernefamilierne falder ind under Curling-familie-kategorien mod 3-4 % af skilte familier, og at 15 % af kernefamilierne falder ind under kategorien "Gensidig hjælp" mod 11 % af de skilte familier.

Figur 6.10 Andel Curling-familier vs. andre familietyper fordelt på familiestruktur. Kun hjemmeboende unge. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Kernefamilie: 2.097; Sammenbragt: 436; Eneforsørger: 592

Signifikans: Forskelle er signifikante ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014. Register og survey-data

6.4 Betydningen af (gensidig) hjælp for unges trivsel og relationer

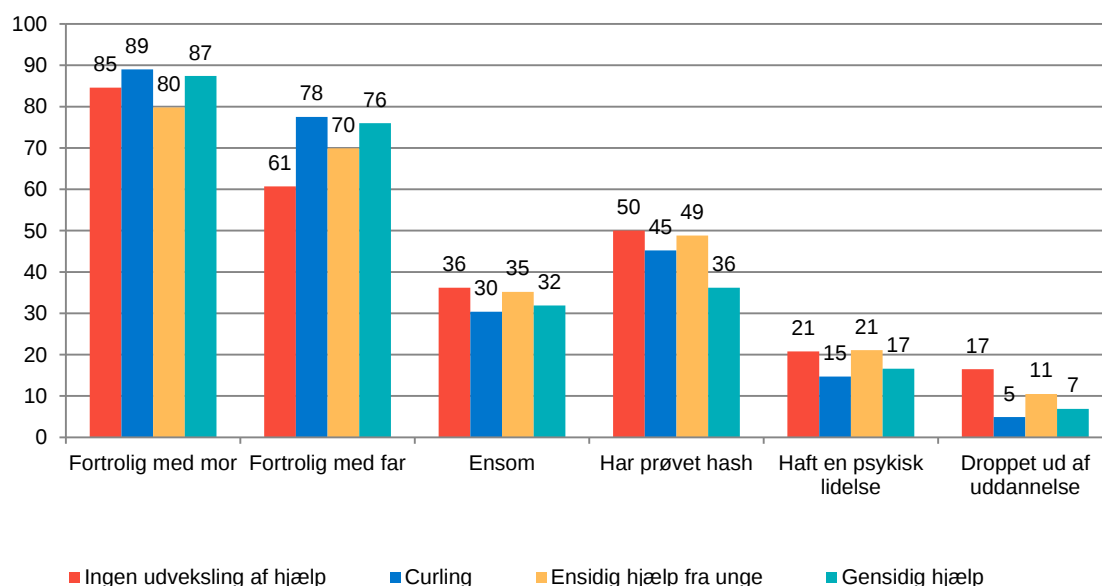
Omfanget af forældres hjælp hænger altså sammen med, hvorvidt de unge bor hjemme, med familiens uddannelsesniveau og med familiestruktur. Spørgsmålet er dog, om det er godt eller skidt for de unge, at de modtager hjælp, eller om det overhovedet spiller en rolle.

I dette afsnit ser vi på, hvordan tilhørsforholdet til familiekategoriene hænger sammen med unge hjemmeboendes fortrolighed med forældre, personlige trivsel, fastholdelse i uddannelse og karakterer. Vi viser igen kun tallene for de fire yderkategorier, men alle kategorier indgår i de statistiske analyser.

Figur 6.11 viser, at hjemmeboende unge, der lever i Curling-familier eller i "Gensidig hjælp-familier", hvor forældrene i relativt høj grad hjælper de unge, oplever mere fortrolighed med deres forældre, i mindre grad har røget hash og i mindre grad er droppet ud af en uddannelse. I forhold til psykisk trivsel og ensomhed er der ikke forskel på unge, der får lidt hjælp, og unge, der får mere hjælp – når man som her kun ser på de hjemmeboende unge.

I forhold til fortrolighed med faren, svarer 61 % af de unge, der hverken hjælper til eller får hjælp, at de er fortrolige med deres far mod 78 % af unge fra Curling-familier og 76 % af unge fra "Gensidig hjælp-familier". Når det gælder brug af hash, er det særligt unge fra "Gensidig hjælp-familierne", der afviger fra de øvrige grupper, idet kun 36 % af de hjemmeboende i denne gruppe angiver at have taget hash mod 49-50 % af unge fra kategorierne "Ensidig hjælp fra unge" og "Ingen udveksling af hjælp". Og ser vi på andelen, der som 18-årige er droppet ud af en uddannelse, gælder dette (blandt hjemmeboende) 17 % af unge i "Ingen udveksling af hjælp", mod 5 og 7 % af de unge i henholdsvis Curling-familierne og "Gensidig hjælp-familierne".

Figur 6.11 Udvalgte indikatorer på unges relationer til forældre og personlige trivsel fordelt på om de unge lever i curling-familier eller andre familietyper. Procent

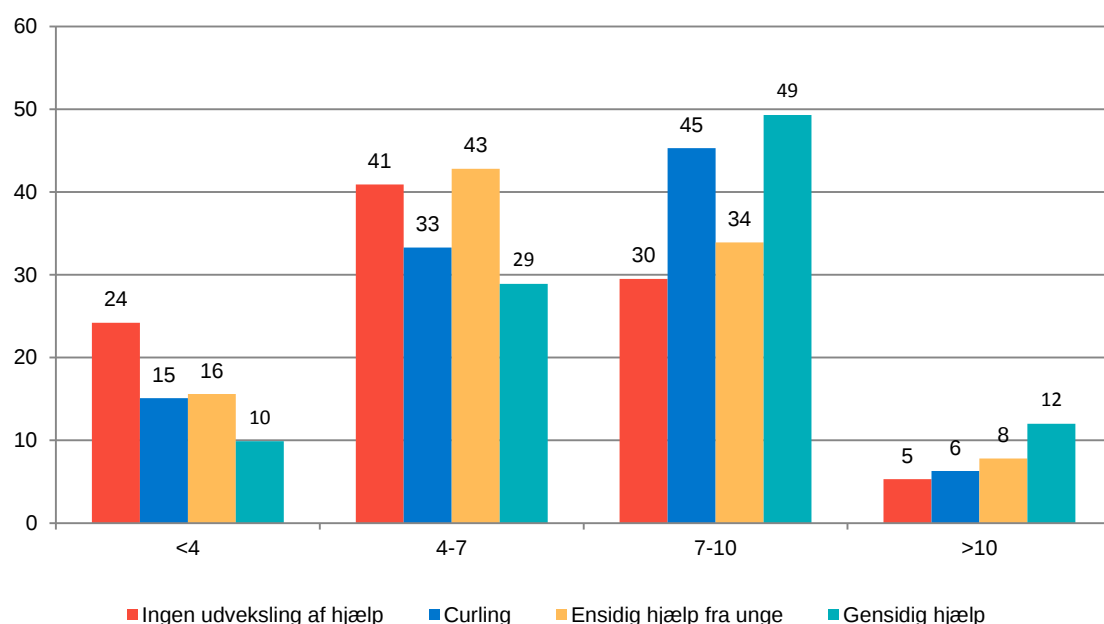

Anm.: Procentgrundlag: Ingen udveksling af hjælp: 132; Curling: 192; Ensidig hjælp fra ung: 257; Gensidig hjælp: 426
 Signifikans: Forskelle er signifikante undtagen mht. ensomhed og psykisk lidelse ($p < 0,001$)
 Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014

Endelig viser Figur 6.12, hvordan de unges karaktergennemsnit fra folkeskolen hænger sammen med, hvorvidt deres forældre yder meget eller lidt hjælp, og hvorvidt de selv hjælper til derhjemme. Vi ser, at en fjerdedel af de hjemmeboende unge, hvor forældre og unge i mindre grad hjælper hinanden, har et gennemsnit på mindre end 4 fra folkeskolens afgangsprøve. Det samme gælder for 15 % af unge fra curling-familier, 16 % af unge fra kategorien "Ensidig hjælp fra unge" og 10 % af unge fra "Gensidig hjælp-familierne". Omvendt ser vi en overrepræsentation af unge fra curling-familier og især unge fra "Gensidig hjælp-familierne" blandt unge, der har fået relativt høje gennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve. I gruppen, der har fået mellem 7 og 10 i gennemsnit, finder vi således 45 og 49 % af unge fra Curling-familier og "Gensidig hjælp-familierne" mod 30 og 34 % af unge fra kategorierne "Ingen udveksling af hjælp" og "Ensidig hjælp fra unge". I gruppen, der har fået et karaktergennemsnit over 10, er forskellen på unge fra de forskellige familiegrupper mindre markant, idet 12 % af unge fra "Gensidig hjælp-familierne" befinder sig her mod 5-8 % af unge fra de øvrige grupper.

Samlet set viser tallene altså, at unge fra familier, hvor forældrene i høj grad hjælper de unge, og hvor de unge også bidrager, ser ud til at klare sig lidt bedre i skolen og i mindre grad har eksperimenteret med hash. De unge fra Curling-familierne klarer sig dog på flere af parametrene lige så godt som unge fra "Gensidig hjælp-familier", mens unge, hvis forældre i mindre grad hjælper dem – særligt dem, der heller ikke selv deltager i husarbejdet derhjemme, oplever mindre fortrolighed med forældre, trives dårligere og også præsterer dårligere i skolen.

Figur 6.12 Karaktergennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve fordelt på om de unge lever i curling-familier eller andre familietyper. Procent

Anm.: Procentgrundlag: Ingen udveksling af hjælp: 132; Curling: 192; Ensidig hjælp fra ung: 257; Gensidig hjælp: 426
Signifikans: Forskelle er signifikante ($p < 0,001$)

Kilde: VIVE – Forløbsundersøgelsen af Årgang 95 – 2014. Register og survey-data

Sammenhængene er testet i regressionsanalyser, der tager højde for forskellene i forældres uddannelsesniveau, forældres familiestruktur, og hvorvidt den unge er ude- eller hjemmeboende. Her ser vi fortsat lidt færre, der dropper ud af deres uddannelse i Curling-familier og "Gensidig hjælp-familier", ligesom vi ser flere, der får relativt høje karakterer i "Gensidig hjælp-familier". Sammenhængen mellem familietype og brug af hash bliver derimod statistisk insignifikant, når der kontrolleres for baggrundsforhold, og såvel brug af hash, psykisk mistrivsel og ensomhed hænger således mere sammen med de bagvedliggende forskelle på familiernes ressourcer og struktur end af graden af indbyrdes hjælp.

6.5 Opsamling på selvstændighed og fællesskab

Dette kapitel har taget fat på en diskussion om, hvordan fællesskab og selvstændighed hænger sammen, når vi taler om familien. Det er et stort emne, der ikke lader sig udtømme på få sider og med enkle begrebsdefinitioner. Vi har valgt at fokusere dels på, hvordan det at leve i mere eller mindre tætte familiefællesskaber med mere eller mindre gensidig hjælp mellem forældre og børn hænger sammen med unges personlige trivsel og uddannelse. Det har vi gjort ved enkelte nedslag i den eksisterende forskning samt ved hjælp af nye analyser af VIVEs eksisterende forløbsdata om Årgang 95 af unge, der flytter tidligt hjemmefra, og af unge, der får mere eller mindre hjælp fra deres forældre.

Den eksisterende forskning peger på, at unge sætter pris på tætte familiefællesskaber og på tætte fortrolige relationer til deres forældre. Forskningen peger også på, at tætte familiefællesskaber hænger positivt sammen med unges oplevede handlefrihed fremfor at udgøre en begrænsning.

Forudsætningen for denne positive sammenhæng synes dog at være, at forældreinvolveringen ikke opleves som kontrol og overvågning, men som hjælp og støtte.

Når vi sammenligner unge, der tidligt flytter hjemmefra som 18-årige, med unge, der bliver boende hjemme længere, ser vi, at de udeboende unge gennemsnitligt kommer fra mindre ressourcestærke hjem, oftere har forældre, der er skilt og gennemsnitligt trives dårligere personligt og uddannelsesmæssigt end hjemmeboende. De har en dårligere psykisk trivsel, har i højere grad prøvet hash, er oftere droppet ud af deres uddannelse og har dårligere karakterer med sig fra folkeskolen. Vi har ikke lavet avancerede statistiske analyser, der kan tage højde for de krydssammenhænge, der er mellem forældreressourcer og det at være udeboende, og kan derfor ikke konkludere, at den dårlige trivsel *skyldes* det at være udeboende. Blot må vi konstatere, at de samlet set er en udsat gruppe, der i højere grad er i risiko for marginalisering.

Ved hjælp af spørgsmål om, hvor ofte forældre hjælper deres børn med udvalgte ting såsom tøjvask, kørsel, betaling af mindre udgifter og lektiehjælp, har vi konstrueret en samlet skala for forældres hjælp til deres store børn. Denne skala har vi krydset med spørgsmål til de unge, om hvor tit de laver husarbejde. På den måde har vi konstrueret nogle kategorier for forældres og unges gensidige niveau af hjælp og blandt andet identificeret en Curling-familie-kategori, der er kendetegnet ved et højt niveau af hjælp fra forældre til de unge og omvendt en relativ lav deltagelse i husarbejde fra de unges side. Denne måde at definere curling-familier ligger tæt op af definitionen, der fremgår af ordbogsforklaringen på sproget.dk, men indfanger ikke alle aspekter af begrebet, som det bruges i debatten. Andelen, der med denne operationalisering kan siges at tilhøre curling-familie-kategorien, udgør 6 %, og er således ikke meget udbredt i familier med unge. Andelen afhænger dog af definitionen – havde vi valgt en snævrere definition, ville en mindre andel falde ind under kategorien. Og havde vi omvendt valgt en bredere definition, ville vi have fået en højere andel.

Analyserne viser, at curling-familierne sammen med familier, hvor forældrene yder et højt niveau af hjælp, og hvor de unge selv deltager i husarbejdet, hyppigere er at finde i familier med et højt uddannelsesniveau og i kernefamilier. Omvendt er niveauet af forældrehjælp lavere i familier med lavt uddannelsesniveau og i skilte familier.

Og som vi så det i sammenligningen af de ude- og hjemmeboende unge, er der en signifikant forskel på personlig og uddannelsesmæssig trivsel blandt unge, der modtager relativt meget og relativt lidt hjælp fra deres forældre, således at unge, der modtager meget hjælp og selv bidrager med husarbejde, trives bedre end unge, der modtager mindre hjælp.

Analyserne giver ikke det endelige svar på spørgsmålet om selvstændighed og fællesskab i forbindelse med opdragelsen, men de viser dels, at curling-fænomenet, hvis man er enig i den definition, vi her har anvendt, ikke har stor udbredelse, og at der ikke er grund til at tro, at et højt niveau af forældrehjælp har en negativ betydning for unges personlige og uddannelsesmæssige trivsel.

Litteratur

- Akselvoll, M. Ø. (2016). *Folkeskole, forældre, forskelle i skole-hjemsamarbejde og forældreinvolvering i et klasseperspektiv. Phd-afhandling*. Roskilde Universitet.
- Akselvoll, M. Ø. (2017). Doing good parenthood through online parental involvement in Danish Schools. In A. Sparrman, A. Westerling, J. Lind, & K. I. Dannesboe (Eds.), *Doing good parenthood: Ideals and practices of parental involvement* (pp. 88–99). Palgrave Macmillan.
- Alkharusi, H., Aldhafri, S., Kazem, A., & Alzubiadi, A. (2011). Development and validation of a short version of the parental authority questionnaire. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 39(9), 1193–1208. <https://doi.org/10.2224/sbp.2011.39.9.1193>
- Bach, D. (2014). Parenting among wealthy Danish families: a concerted civilising process. *Ethnography and Education*, 9(2).
- Barnhart, C. M., Raval, V. V., Jansari, A., & Raval, P. H. (2013). Perceptions of Parenting Style Among College Students in India and the United States. *Journal of Child and Family Studies*, 22(5), 684–693. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9621-1>
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. *Child Development*, 37(4), 887. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Baumrind, D. (1967). Diana Baumrind's (1966) Prototypical Descriptions of 3 Parenting Styles. *Psychology*, 37(1966), 1967–1967. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Belsky, J., Steinberg, L. D., Houts, R. M., Friedman, S. L., Dehart, G., Cauffman, E., ... Susman, E. (2007). Family rearing antecedents of pubertal timing. *Child Development*, 78(4), 1302–1321. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01067.x>
- Berggren, H., & Trägårdh, L. (2006). *Är svenskan människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Nordstedts.
- Bonke, J. (2009a). Forældre bruger stadig mere tid på deres børn Indhold. *Nyt Fra Rockwool Fondens Forskningsenhed*.
- Bonke, J. (2009b). Forældres brug af tid og penge på deres børn. *Rockwool Fonden*, 156.
- Bristow, J. (2015). Essay 5 - The double Bind of Parenting Culture: Helikopter Parents and Cotton Wool Kids. In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. MacVarish (Eds.), *Parenting Culture Studies* (pp. 200–215). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Bruselius-Jensen, M., & Sørensen, N. U. (2017). *Unges Fællesskaber*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. Retrieved from http://vbn.aau.dk/files/257823936/Unges_f_llesskaber_Online_version.pdf
- Chan, T. W., & Koo, A. (2011). Parenting style and youth outcomes in the UK. *European Sociological Review*, 27(3), 385–399. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq013>
- Dahl, K. M. (2014). *Frihed, lighed og fællesskab i teenagefamilien*. (K. U.-D. samfundsvidenskabelige Fakultet, Ed.). København.
- Dahl, K. M. (2016). Forældres opdragelsesvanskeligheder. In J. P. Thomsen (Ed.), *Unge i Danmark - 18 år og på vej til voksenlivet* (pp. 23–49). København: SFI - DEt nationale forskningscenter for Velfærd.
- Deding, M., & Lausten, M. (2006). Choosing between his and her time: Paid and Unpaid work of Danish couples. *Electronic International Journal of Time Use Research*, 3(28–48).
- Dürrfeld, S. K. (2015). Danmarks mest erfarne skoleleder. Curling-forældre ødelægger

- folkeskolen. Retrieved from <https://www.bt.dk/danmark/danmarks-mest-erfarne-skoleleder-curling-foraeldre-oedelaegger-folkeskolen>
- European Value Survey. (2008). Atlas of European Values. Retrieved from <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/zieeuropa.php?year=2008>
- Eurostat. (2017). Estimated average age of young people leaving the parental household by sex. Retrieved from <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
- Familie og Arbejdslivskommissionen. (2007). *Chance for balance – et fælles ansvar*.
- Gilliam, L., & Gulløv, E. (2012). *Civiliserende institutioner - om idealer og distinktioner i opdragelse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gracia, P., & Ghysels, J. (2017). Educational inequalities in parental care time: Cross-national evidence from Belgium, Denmark, Spain, and the United Kingdom. *Social Science Research*, 63, 166–180. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2016.09.016>
- Holm, C. (2012). Børn skal opføre sig pænt og lidt frækt. *Børn Og Unge Forskning*, 14, 10–14.
- Kakihara, F., Tilton-Weaver, L., Kerr, M., & Stattin, H. (2010). The Relationship of Parental Control to Youth Adjustment: Do Youths' Feelings About Their Parents Play a Role? *Journal of Youth and Adolescence*, 39(12), 1442–1456. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9479-8>
- Kerr, M., Stattin, H., & Burk, W. J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 39–64. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00623.x>
- Knudsen, H. (2010). *Har vi en aftale - magt og ansvar i mødet mellem folkeskole og familie*. Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods*. London: University of California Press.
- Laukkanen, J., Ojansuu, U., Tolvanen, A., Alatupa, S., & Aunola, K. (2014). Child's Difficult Temperament and Mothers' Parenting Styles. *Journal of Child and Family Studies*, 23(2), 312–323. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9747-9>
- Lee, E., Bristow, J., Faircloth, C., & MacVarish, J. (2015). *Parenting Culture Studies*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lemoyne, T., & Buchanan, T. (2011). Does "hovering" matter? Helicopter parenting and its effect on well-being. *Sociological Spectrum*, 31(4), 399–418. <https://doi.org/10.1080/02732173.2011.574038>
- Løntoft, S. (2017). Opdragelse til fællesskabet. *Asterisk, Juni*, 6–9.
- OECD. (2016). *Walking the tightrope: Background brief on parents' work-life balance across the stages of childhood*. <https://doi.org/10.1002/wsb.724>
- Olsen, R. F., Margrethe, K., Dahl, V., & Poulsen, M. H. (2016). *På vej mod ungdomskriminalitet. Hvilke faktorer gør en forskel i ungdommen?*
- Ottosen, M. H., Andersen, D., Dahl, K. M., Hansen, A. T., Lausten, M., & Østergaard, S. V. (2014). *Børn og unge i Danmark*. Retrieved from <http://www.sfi.dk/rapportoplysninger-4681.aspx?Action=1&NewsId=4537&PID=9267>
- Putnam, R. (2015). *Our kids - The American Dream in Crisis*. New York: Simon & Schuster.
- Rasmussen, M., & Pedersen; (2014). *Skolebørnsundersøgelsen. Statens Institut for folkesundhed*. Retrieved from <http://www.hbsc.dk/downcount/HBSC-Rapport-2014.pdf>
- Schiffrin, H. H., Godfrey, H., Liss, M., & Erchull, M. J. (2015). Intensive Parenting: Does it Have the

- Desired Impact on Child Outcomes? *Journal of Child and Family Studies*, 24(8), 2322–2331. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-0035-0>
- Schiffirin, H. H., Liss, M., Miles-McLean, H., Geary, K. A., Erchull, M. J., & Tashner, T. (2014). Helping or Hovering? The Effects of Helicopter Parenting on College Students' Well-Being. *Journal of Child and Family Studies*, 23(3), 548–557. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9716-3>
- Schultz-Jørgensen, P., & Christensen, R. S. (2011). Den fleksible familie. In P. Gundelach (Ed.), *Små og store forandringer* (pp. 30–56). København: Hans Reitzels Forlag.
- Segrin, C., Givertz, M., Swaitkowski, P., & Montgomery, N. (2015). Overparenting is Associated with Child Problems and a Critical Family Environment. *Journal of Child and Family Studies*, 24(2), 470–479. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9858-3>
- Segrin, C., Woszidlo, A., Givertz, M., Bauer, A., & Taylor Murphy, M. (2012). The Association Between Overparenting, Parent-Child Communication, and Entitlement and Adaptive Traits in Adult Children. *Family Relations*, 61(2), 237–252. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00689.x>
- Stefansen, K., & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120–141. <https://doi.org/10.1177/0261018309350811>
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-Adolescent Relationships in Retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1–19.
- Steinberg, L., Mounts, N. S., Lamborn, S. D., & Dornbusch, S. M. (1991). Authoritative Parenting and Adolescent Adjustment Across Varied Ecological Niches. *Journal of Research on Adolescence*. <https://doi.org/10.2307/1131151>
- Tancred, E. M., & Greeff, A. P. (2015). Mothers' Parenting Styles and the Association with Family Coping Strategies and Family Adaptation in Families of Children with ADHD. *Clinical Social Work Journal*, 43(4), 442–451. <https://doi.org/10.1007/s10615-015-0524-7>
- Tavassolie, T., Dudding, S., Madigan, A. L., Thorvardarson, E., & Winsler, A. (2016). Differences in Perceived Parenting Style Between Mothers and Fathers: Implications for Child Outcomes and Marital Conflict. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 2055–2068. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0376-y>
- Thomsen, M. K. (2015). Parental time investments in children: Evidence from Denmark. *Acta Sociologica (United Kingdom)*, 58(3), 249–263. <https://doi.org/10.1177/0001699315572159>
- TNS Gallup Media. (2016). Public Service Udvalget - Temamøde om Børn og Unge. Retrieved from https://kum.dk/fileadmin/KUM/Documents/Temaer/Public_service_udvalget/Public_service-udvalgets_temamøde_om_børn_og_unge_medieforbrug.pdf
- Tordrup, R. Y. (2017). *Markante forældre*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Truelsen, M.-L. (2015). Curling-forældre. Får vi en generation, der ikke kan klare sig selv? Retrieved from <https://www.bt.dk/livsstil/curlingforaeldre-faar-vi-en-generation-der-ikke-kan-klare-sig-selv>
- UNICEF. (2017). *Building the Future: Children and the Sustainable Development Goals in Rich Countries. Innocenti Report Card* (Vol. 14). Retrieved from https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/RC14_eng.pdf
- Unicef. (2007). An overview of in rich countries. *Dimension Contemporary German Arts And Letters*, (7), 1–48. <https://doi.org/978-88-89129-3-2>

WHO. (2016). Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being, (7), 213–236. [https://doi.org/ISBN 987 92 890 1423 6](https://doi.org/ISBN%20987%2092%20890%201423%206)

Øia, T., & Fauske, H. (2010). *Oppvekst i Norge*. Oslo: abstrakt forlag.

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD